

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANS VALDYMO FAKULTETAS
FINANS IR MOKES I KATEDRA

J RATAI KAŽDAILIEN

MONIŠKŲ PREKINIO KREDITO RIZIKOS
VERTINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Vadov

prof.habil.dr.R.Kanapickien

2013 12 16

VILNIUS, 2013

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANS VALDYMO FAKULTETAS
FINANS IR MOKES I KATEDRA

MON S PREKINIO KREDITO RIZIKOS
VERTINIMAS

Finans valdymo magistro baigiamasis darbas
Studij programa 621N30005

Vadov

prof.habil.dr.R.Kanapickien

2013 12 16

Atliko

FVmns2-01 gr. stud.

J. Každailien

2013 12 16

VILNIUS, 2013

TURINYS

VADAS.....	7
1. MON S PREKINIO KREDITO RIZIKOS TEORIJA.....	9
1.1. Prekinio kredito koncepcija.....	9
1.2. Prekinio kredito rizikos ypatumai	17
1.3. mon s prekinio kredito rizikos veiksniai	22
2. MON S PREKINIO KREDITO RIZIKOS VERTINIMO METODOLOGIJA	31
2.1. Prekinio kredito rizikos veiksnio ekspertinis vertinimas.....	31
2.2. mon s prekinio kredito rizikos vertinimo metodika	37
3. MON S PREKINIO KREDITO RIZIKOS VERTINIMO METODIKOS PRITAIKYMAS	52
3.1. Prekinio kredito rizikos vertinimo metodikos pritaikymas BUAB „Delicus“ pavyzdžiu	52
3.2. Prekinio kredito rizikos vertinimo metodikos pritaikymas BUAB „Intranspa“ pavyzdžiu	61
3.3. Prekinio kredito rizikos vertinimo metodikos privalumai ir tr kumai	68
IŠVADOS IR SI LYMAI.....	71
LITERAT RA.....	73
ANOTACIJA	77
ANOTATION	77
SANTRAUKA LIETUVI KALBA.....	78
SUMMARY	80
PRIEDAI	82

PRIEDAI

1 priedas. Veiksnių sąrašas ekspertiniam vertinimui.....	82
2 priedas. Kredito rizikos veiksniai, ekspertų vardinti nesvarbiais.....	84
3 priedas. Ekspertinio vertinimo antrasis etapas.....	85
4 priedas. Pelningumo rodikliai.....	86
5 priedas. Finansinio svėro (kapitalo struktūros) rodikliai.....	88
6 priedas. Veiklos efektyvumo rodikliai.....	89
7 priedas. Prekinio kredito rizikos vertinimo metodikos rodiklių skaičiavimo formulės ir reikšmių vertinimas.....	91
8 priedas. UAB „Delicus“ 2011 m. finansinės ataskaitos.....	92
9 priedas. UAB „Intranspa“ 2011 m. finansinės ataskaitos.....	93
10 priedas. UAB „Delicus“ finansiniai rodikliai apskaičiavimas.....	94
11 priedas. UAB „Intranspa“ finansiniai rodikliai apskaičiavimas.....	95

LENTELIS

1 lentelė . Prekinio kredito koncepcija.....	10
2 lentelė . Prekinio kredito rizikos rėšys	18
3 lentelė . Ekspert vertinimo rezultatai.....	37
4 lentelė . Svarbiausi prekinio kredito rizikos veiksniai.....	36
5 lentelė . Maž ir vidutini moni kriterijai.....	38
6 lentelė . Einamojo likvidumo rodiklis.....	40
7 lentelė . Greitojo likvidumo rodiklis.....	41
8 lentelė . Darbuotoj skaičiaus pokytis mon se prieš bankrot	48
9 lentelė . mon s prekinio kredito rizikos vertinimo metodika.....	49
10 lentelė . UAB „Delicus“ bei maitinimo moni vidutini pelningumo rodikli suvestin	54
11 lentelė . UAB „Delicus“ bei maitinimo moni vidutini atsarg bei debitorinio siskolinimo apyvartumo rodikli suvestin	57
12 lentelė . UAB „Delicus“ nemokumo rizikos vertinimas 2012 m.....	59
13 lentelė . UAB „Delicus“ nemokumo rizikos vertinimas 2011 m.....	60
14 lentelė . UAB „Intranspa“ bei transporto moni vidutini pelningumo rodikli suvestin	62
15 lentelė . UAB „Intranspa“ bei sausumos transporto moni vidutini atsarg bei debitorinio siskolinimo apyvartumo rodikli suvestin	64
16 lentelė . UAB „Intranspa“ nemokumo rizikos vertinimas 2012 m.....	66
17 lentelė . UAB „Intranspa“ nemokumo rizikos vertinimas 2011 m.....	67

PAVEIKSLAI

1 pav. mon s vaidmuo formuojant prekinio kredito pasi l ir paklaus	9
2 pav. Prekinio kredito teorijos.....	12
3 pav. Prekinio kredito nauda.....	16
4 pav. Pirk j siskolinimo valdymas.....	19
5 pav. Prekinio kredito rizikos veiksniai.....	24
6 pav. Bankrutuojan i moni veiklos trukm	26
7 pav. Bankrutuojan i ir bankrutavusi moni darbuotoj skai ius.....	28
8 pav. Ekspert skai iaus taka vertinimo patikimumui.....	32
9 pav. Kredito rizikos veiksniai, ekspert vardinti nesvarbiais.....	33
10 pav. Prekinio kredito rizikos vertinimo metodikos k rimo taisykl s.....	37
11 pav. Bankroto prognozavimo modeli klasifikacija.....	44
12 pav. moni kreditin s rizikos grup s.....	50
13 pav. UAB „Delicus“ likvidumo rodikli dinamika 2010-2011 m., kartais.....	53
14 pav. UAB „Delicus“ ir kio sektoriaus vidutini bendrojo bei grynojo pelningumo rodikli dinamika 2010-2011 m, %.....	54
15 pav. UAB „Delicus“ bankroto tikimyb s vertinimas 2010-2011 m.....	56
16 pav. UAB „Delicus“ bei vidutinis kio sektoriaus atsarg apyvartumas 2010-2011 m, kartais.....	57
17 pav. UAB „Intranspa“ likvidumo rodikli dinamika 2010-2011 m, kartais.....	61
18 pav. UAB „Intranspa“ ir kio sektoriaus vidutini bendrojo bei grynojo pelningumo rodikli dinamika 2010-2011 m,%.....	63
19 pav. UAB „Intranspa“ bei vidutinis kio sektoriaus debitorinio siskolinimo apyvartumas 2010-2011 m., kartais.....	65
20 pav. mon s prekinio kredito rizikos pritaikymo metodikos privalumai ir tr kumai.....	69

VADAS

Šiuolaikinėje ekonomikoje, esant didelei konkurencijai, monės, siekdamos sudaryti su klientu sandorą, turi pasiūlyti jam palankias atsiskaitymo sąlygas. Taigi prekinio kredito svarba nuolat auga. Pasak Jasaitienės ir Laurinavičiaus (2009) tiekio arba prekinis kreditas yra svarbiausias trumpalaikis monės finansavimo šaltinis, savo apimtimi viršijantis net tokius banko produktus kaip kredito linija ar indelio pereinėjimas. Tačiau tiek jas neturint užmiršti, kad prekinis kreditas visada susijęs su rizika, jog pirkjas nevykdys savosipareigojimų arba apmokėjimas vėluos. Kaip teigia Europos kreditvaldymo asociacijų federacija (FECMA, www.fecma.eu), „kol negavome apmokėjimo, pardavimas mums yra tik išlaidos“. Taigi prieš suteikiant klientui mokėjimo termino atidėjimą, būtina vertinti monės pirkjos prekinio kredito riziką. Pirkjo prekinio kredito rizikos vertinimas svarbus dar ir dėl to, kad prekinis kreditas paprastai suteikiamas nereikalaujant jokio užstato ar kitos skolos užtikrinimo priemonių.

Atliekant mokslinės literatūros analizę monės prekinio kredito rizikos vertinimo tema, susiduriama su lietuviškos mokslinės literatūros stoka. Dauguma lietuviškų mokslinių straipsnių autorių – Pridotkienė ir Pridotkas (2012), Pridotkienė ir Pekarskienė (2008), Jasienė ir Laurinavičiaus (2009), Pridotkienė ir Dapkus (2010) – daugiausia gilina užsienio pirkjo nemokumo rizikos problemas arba kredito rizikos valdymo problemų sprendimo būdus. Grigonytė ir Sėdžius (2009) atlieka verslo mokumo rinkos apžvalgą Baltijos regiono valstybėse bei ieško galimų sprendimų verslo vienetų debitorinio siskolinimo keliamai rizikai mažinti. Tuo tarpu konkreios, nesudėtingos, daugelio monių vadovams bei finansininkams prieinamos Lietuvos kliento prekinio kredito rizikos vertinimo metodikos trūksta. Užsienio šalių autoriai taip pat daugiau gilina prekinio kredito teorijas (Paul (2007), Bastos ir Pindado (2007), Paul ir Boden (2008), Berlin (2003) ir kt.), analizuoja apmokėjimo vėlavimo priežastis (Paul ir Boden, 2012), kredito rizikos veiksnius (Graham (2000), Graham ir Coyle (2000)) arba pateikia finansiniams staigiai kliento kredito rizikos vertinimo metodikas ((2010), (2010)). Ir tik nedaugelis autorių ((2011), (2009)) pateikia konkrečius patarimus, kaip reikėtų vertinti kliento nemokumo riziką. Todėl šiame darbe siekiama, apibendrinant Lietuvos bei užsienio autorių pateikiamas kliento kredito rizikos vertinimo metodikas, sukurti Lietuvos rinkai pritaikytą monės prekinio kredito rizikos vertinimo metodiką.

Tyrimo problema - kaip vertinti monės prekinio kredito riziką ?

Tyrimo objektas – monės prekinio kredito rizika.

Tyrimo hipotezė – išsami finansinė bei nefinansinė informacijos apie klientą analizė leistų sumažinti monės prekinio kredito riziką.

Darbo tikslas – sukurti monės prekinio kredito rizikos vertinimo metodiką bei empiriškai patikrinti jos pritaikomumą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti prekinio kredito riziką teoriniu aspektu.
2. Sukurti monetas prekinio kredito rizikos vertinimo metodiką.
3. Pritaikyti sukurtą metodiką BUAB „Delicus“ ir BUAB „Intranspa“ nemokumo rizikai vertinti bei nustatyti metodikos privalumus ir trūkumus.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė;
2. Teisinė ir normatyvinė aktų analizė;
3. Ekspertinis vertinimas;
4. Ekonominė – finansinė analizė;
5. Aprašomoji statistika.

Tyrimo reikšmingumas. Sukurtą monetą prekinio kredito rizikos vertinimo metodiką nesunkiai galės pritaikyti bet kurios Lietuvos monetas, taikančios atidoto apmokėjimo sąlygas, finansininkas ar kredito rizikos vertinimo specialistas. Sukurta metodika padės monetas sumažinti prekinio kredito riziką.

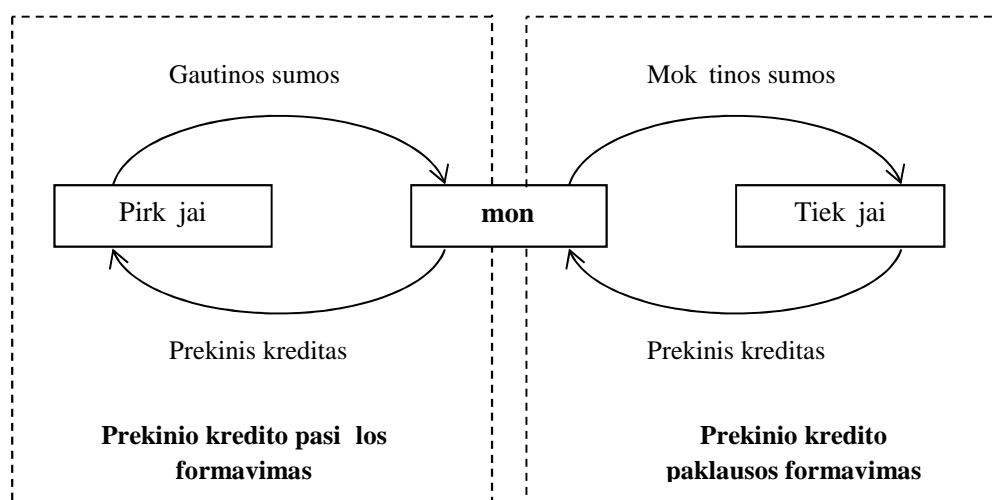
Darbo struktūra. Pirmojoje darbo dalyje pateikiama monetų prekinio kredito rizikos teorija – analizuojama prekinio kredito koncepcija, prekinio kredito rizikos ypatumai ir valdymo metodai, finansiniai ir nefinansiniai pirkėjo verslo veiksniai, nuo kurių priklauso monetų prekinio kredito rizika. Metodologinėje darbo dalyje atliekamas ekspertinis vertinimas, sukuriama prekinio kredito rizikos vertinimo metodika. Trečiojoje, praktinėje, dalyje vertinamas sukurtos metodikos pritaikomumas, vertinant BUAB „Delicus“ ir BUAB „Intranspa“ nemokumo riziką. Remiantis atlikta analize, vertinami sukurtos metodikos privalumai bei trūkumai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei siūlymai.

1. MON S PREKINIO KREDITO RIZIKOS TEORIJA

1.1. Prekinio kredito koncepcija

Žodis „kreditas“ yra kilęs iš lotyniško žodžio *credere*, kuris reiškia tikėti, pasitikėti (Paul, Boden, 2012). Moksliniuose bei mokomojoje literatūroje kreditai klasifikuojami įvairiai. Kaip teigia Jasaitienė ir Laurinavičius (2009), paprastai išskiriamos dvi kredito formos – piniginis ir prekinis kreditas. Pagrindinis piniginio kredito rūšis – bankinis kreditas, o prekinis kreditas dar vadinamas pardavėjo arba tiekėjo kreditu. Pasak šio autorių, tiekėjo kreditai ypač svarbūs mažoms ir vidutinėms monoms. Jie yra svarbiausias daugumosmonių trumpalaikio finansavimo šaltinis ir savo apimtimi dažniausiai viršija populiarius banko produktus – kredito linijas ir indelio pereinimą (dar vad. overdraft). Pagal Wei ir Zee (1997), prekinis kreditas yra viena seniausiųmonių finansavimo formų ir iki šiol išlieka labai reikšmingas; jis paremtas tiekėjo suteikiamu finansavimu pirkėjui (Bastos, Pindado, 2007). LR CK 6.884 str. taip pat pabrėžiama, kad „šalys gali sudaryti kreditavimo prekmis sutartis, kurioje nustatoma vienos šalies pareiga perduoti kitai šaliai pagal šiuos požymius apibūdintus daiktus“.

Pasak Pridotkienės ir Snieškienės (2011), dažnai mona yra tiek prekinio kredito teikėja, tiek ir gavėja. Skirtumas tarp gautos ir suteiktos prekinio kredit sumos rodo monos grynąjį kredito poziciją, o taip pat parodo, ar mona yra prekinio kredito teikėja – pasiūlos formuotoja, ar gavėja – paklausos formuotoja. monos vaidmuo formuojant prekinio kredito pasiūlą ir paklausą pavaizduotas 1 paveiksle.

Šaltinis: Pridotkienė, Snieškienė, 2011, p.281

1 pav. monos vaidmuo formuojant prekinio kredito pasiūlą ir paklausą

Gana dažnai prekinio kredito paklausa gerokai viršija pasiūlą, nes suteikdamas mokėjimo termino atidėjimą, tiekėjas susiduria su rizika, kad pirkėjas atsiskaityti vėluos arba iš viso nesumokės (Pridotkienė, Snieškienė, 2011). Tačiau nepaisant šios atsiskaitymo formos rizikingumo, ji egzistuoja

ir yra gana paplitusi. Todėl svarbu yra išanalizuoti, kas yra prekinis kreditas ir kokie motyvai nulemia jo egzistavimą.

Prekinis kreditas mokslinėje literatūroje apibūdinamas dvejopai – kaip tam tikra atsiskaitymo už prekes sąlyga ir kaip paskola. Kaip skirtingi autoriai apibūrina šią prekinį kreditą analizuojama 1 lentelėje.

1 lentelė. Prekinio kredito koncepcija

Prekinio kredito samprata	Apibrėžimas
Prekinis kreditas kaip tam tikra atsiskaitymo už prekes sąlyga	<i>Prekinis kreditas</i> (angl. <i>trade credit</i>) – atidavimas apmokėjimas už prekes ar paslaugas. (Kancerevičius, 2009)
	<i>Prekinis kreditas</i> – atidavimas apmokėjimas tiekėjui. (Wilson, Summers, 2002)
	<i>Prekinis kreditas</i> apima jungtinį prekinį-finansinį sandorą, kuriuo pasikeitimas prekiomis laiko atžvilgiu atskirtas nuo pasikeitimo pinigais. (Pike, Cheng, 2001)
Prekinis kreditas kaip paskola	<i>Prekinis kreditas</i> – tai trumpalaikis paskola tiekėjui suteikiama pirkėjui, perkančiam jo produktą. (Nilsen, 2002)
	<i>Prekinis kreditas</i> – paskola, parduotojui suteikta kitai monei, siekiant finansuoti parduotojo prekių sigijimą. (Berlin, 2003)

Šaltinis: Sudaryta autorės

Taigi Pike ir Cheng (2001), Wilson ir Summers (2002) bei Kancerevičius (2009) pirmiausia pabrėžia prekių pardavimo faktą, o prekinis kreditas traktuojamas tik kaip tam tikra atsiskaitymo už prekes sąlyga. Tuo tarpu Nielsen (2002) bei Berlin (2003) prekinį kreditą traktuoja kaip trumpalaikį paskolą, tiekėjui suteikiamą pirkėjui, perkančiam jo produktą. Šiuo atveju prekinis kreditas suprantamas kaip paskola ir taip priartinamas prie finansinių institucijų pagrindinės veiklos – paskolų suteikimo (Pridotkienė, Snieškienė, 2011).

Vis dėlto, kadangi parduotojas yra ne finansinė institucija, jo tikslas, suteikiant prekinį kreditą, pirmiausia yra ne finansuoti pirkėjų ir gauti iš to naudos, o parduoti savo prekes. Taigi prekinio kredito, kaip banko paskolos koncepcijai reikėtų atmesti ir traktuoti prekinį kreditą taip, kaip siūlo Pridotkienė ir Snieškienė (2011): *prekinis kreditas – tai nefinansinė paslauga monų prekių pardavimas prekybos partneriui, kai už parduodamas prekes atsiskaitoma po tam tikro iš anksto sutarto laikotarpio mainais tikintis tam tikros materialios ir nematerialios naudos.*

Remiantis šia koncepcija, prekės ar paslaugos tiekėjas, suteikdamas prekinį kreditą, tikisi tam tikros materialios ir nematerialios naudos. Priešingu atveju, jis nebūtų linkęs priimti prekinio kredito rizikos ir finansuoti pirkėjų. Kaip teigia Paul ir Boden (2011), intuityviai tiekėjas visada turėtų

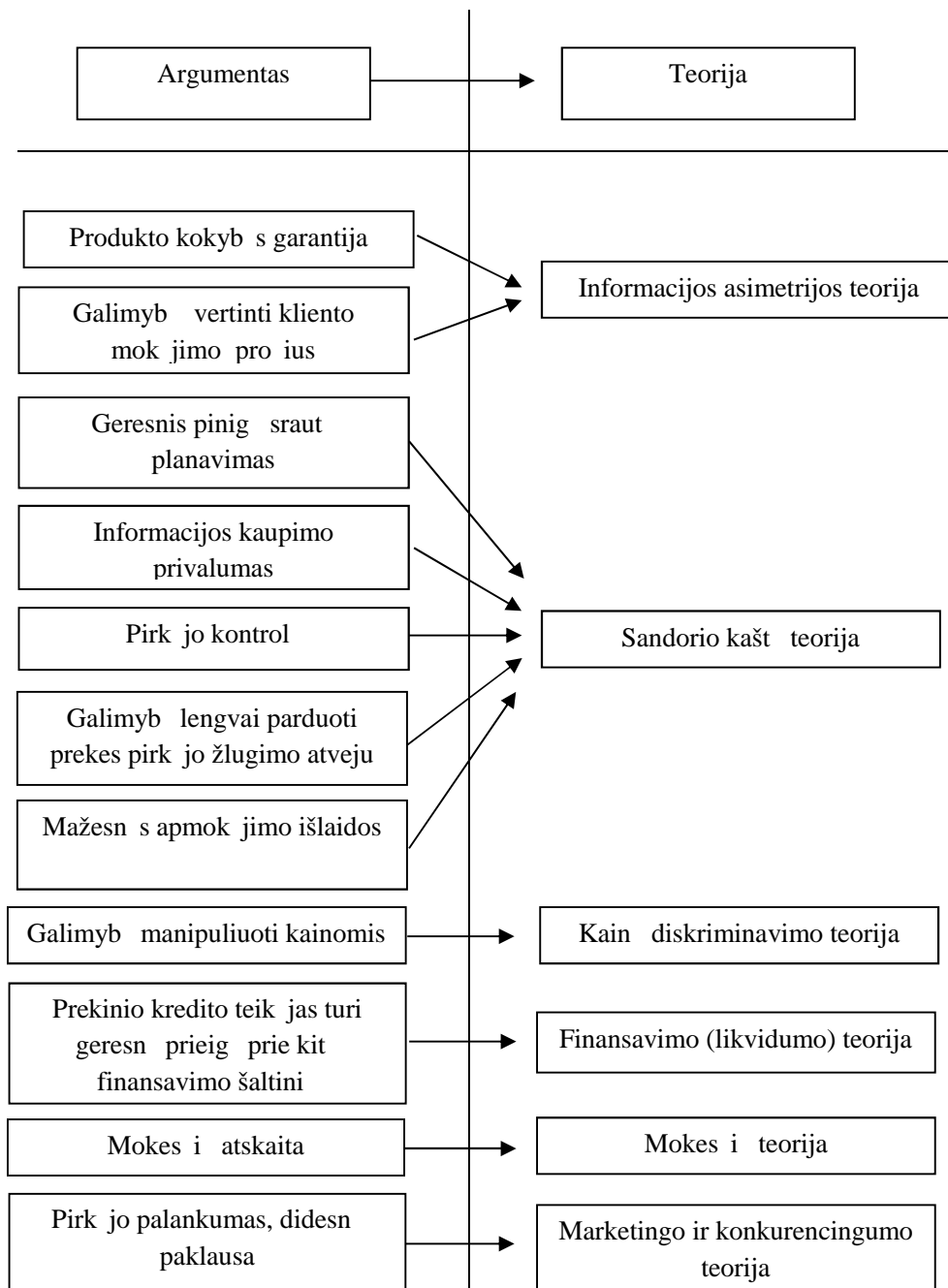
reikalauti neatid liotino apmok jimo. Taigi tikslinga išsiaiškinti, kod l mon s tiek jos sutinka suteikti prekin kredit ir kam mon ms pirk joms jis reikalingas.

Prekinio kredito suteikimo motyvai yra labai vair s ir daugiaaspek iai. Ekonomin s s lygos, finansavimo šaltini prieinamumas, kio sektorius/ rinka, kurioje veikia mon , takoja prekinio kredito sprendimus. Pavyzdžiui, spar iai ple ian ios veikl arba veikian ios sektoriuje, kuriame didel konkurencija, mon s daug meliau suteikia prekin kredit , siekdamos išpl sti užimam rinkos dal . Kita vertus, tokios mon s grei iausiai reikalaua didesnio prekinio kredito iš savo tiek j , siekdamos išlaikyti pinig apytakos ciklo pusiausvyr . mon s, kuri verslui b dingas sezoniškumas, taip pat link reikalauti mok jimo termino atid jimo, kad padengt laikin pinigini l š tr kum . Recesija bei finansinis sunkmetis irgi padidina prekinio kredito paklaus . mon s gamintojos, kuri gamybos ciklas yra gana ilgas ir kurioms reikia daug materiali atsarg , jaus didesn prekinio kredito poreik (Paul, Boden, 2011). Galiausiai kai kurioms mon ms, ypa smulkaus ir vidutinio verslo, augimas ar netgi išlikimas priklauso nuo to, ar jos gali išlikti konkurencingos, pritraukdamos naujus ir išlaikydamos esamus klientus. Tai galima pasiekti per kredito politik , kuri parengta su tikslu sukurti ilgalaikius santykius su klientu ir apima patrauklias kredito s lygas, kurios finansiškai paremt klient (Paul, 2007). Atsižvelgiant kredito politikos tip , apmok jimas už prekes ar paslaugas gali b ti atliekamas vairiu laiku. Galimas išankstinis apmok jimas, apmok jimas pristatant prekes arba po prek pristatymo. Paskutiniu atveju tiek jas gali si lyti arba nesi lyti nuolaid už greit apmok jim (Bastos, Pindado, 2007).

Mokslin s literat ros analiz atskleidžia vis grup tradicini prekinio kredito teorij . Dar 1997 m. Peterson ir Rajan išskyr tris tuo metu mokslin je literat roje žinomas patikimiausias prekinio kredito egzistavimo teorijas – finansin s naudos, kain diskriminacijos bei sandorio kašt . Paul S.Y. (2007), Bastos ir Pindado (2007), Pridotkien ir Snieškien (2011) apibendrina mokslin je literat roje analizuojamas tradicines prekinio kredito teorijas, analizavo j tr kumus bei pateik nauj min i susijusi , su prekinio kredito suteikimo motyvais. Apibendrinant ši autori išsakytas mintis, galima išskirti 6 pagrindines prekinio kredito teorijas (ži r ti 2 pav.). Paanalizuosime jas išsamiau.

Informacijos asimetrijos teorija. Kai pardav jai n ra tikri d l pirk jo kreditingumo ir finansin s gerov s, jie negali patikimai priimti *geriausi pardavimo sprendim* . Lygiai taip pat, kai pirk jai nesijau ia tikri d l sigyjam prek ar paslaug kokyb s, jie negali priimti *geriausi pirkimo sprendim* . Esant šioms aplinkyb ms, prekinis kreditas padeda išspr sti ši informacijos asimetrijos problem , nes jis suteikia pirk jui pakankamai laiko išbandyti produkt ir vertinti jo kokyb (Paul, Boden, 2012). Pasak Pridotkien s ir Snieškien s (2011) atlikti moksliniai tyrimai rodo, kad mon s, kuri prek s yra kokybiškos ir turi ger reputacij dažniausiai taiko trumpesnius prekinio kredito terminus, nei naujos mon s, kurios suteikdamos ilgesnius mok jimo termino atid jimus, leidžia pirk jui išbandyti produktus ir vertinti j kokyb . Kaip teigia Paul ir Boden (2012) konkuruojan ioje

rinkoje pirkėjai galbūt pasirinktų tuos tiekėjus, kurie suteikia atidėjimą, nes tai rodo, kad jie yra užtikrinti savo prekių ar paslaugų kokybe. Taigi prekinis kreditas gali būti suvokiamas kaip numanoma produkto kokybės garantija. Tiesa, kokybės garantija gali būti užtikrinama ir kitomis priemonėmis, pavyzdžiui, suteikiant garantinį aptarnavimą arba pinigų grąžinimo garantiją. Prekinis kreditas šiuo atveju turi savo privalumų. Pirma, garantinio aptarnavimo arba pinigų grąžinimo garantijos atveju pirkėjas gali patirti nuostolį, jei pardavėjas jau nebevykdo veiklos. Antra, jeigu pirkėjas sumokėjo už prekes jas sigydamas, jam gali būti sunku rodyti, kad jos kokybė tikrai prastesnė nei žadėta. Šiuo atveju atgauti sumokėtus pinigus gali būti gana sudėtinga (Bastos ir Pindado, 2007).

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Petersen ir Rajan (1997), Bastos, Pindado (2007), Paul (2007), Pridotkienė, Snieškienė (2011)

Vis dėlto, pasak Bastos ir Pindado (2007) ši teorija nepaaiškina, kodėl žmonės parduodamos kai kurias prekes ar paslaugas visai nesilovo kredito; negana to, kai kurios netgi prašo išankstinio apmokėjimo. Taigi galima teigti, kad ši teorija teisinga tik iš dalies ir prie tam tikrų aplinkybių.

Kitas informacijos asimetrijos teorijos aspektas yra susijęs su pardavėjo informacijos apie pirkėjo kreditingumą. Stoka – pardavėjas nėra tikras, ar pirkėjas ketina sumokėti sutartu laiku. Taigi suteikdamas prekinį kreditą su dviem apmokėjimo sąlygomis (sumokant anksčiau ir gaunant nuolaidą arba sumokant be nuolaidos pasibaigus sulygtam kredito terminui) tiek jas gali surinkti vertingą informaciją apie kliento kreditingumą ir finansinę gerovę, vertindamas jo mokėjimo prokus bei galimybes pasinaudoti ankstyvesnio apmokėjimo teikiamais privalumais (Paul, 2007). Vis dėlto, atlikti moksliniai tyrimai leidžia teigti, kad toks požiūris gali būti klaidingas. Bet kuris žmogus bent šiek tiek išmanantis finansus žino, kad pinigai šiandien yra vertingesni už pinigus rytoj. Todėl pirkėjui gali būti naudinga mokėti vėliau, ypač jeigu jis yra ne tik kredito paklausos, bet ir pasiūlos formuotojas. Be to, vėlesnis apmokėjimas monei pirkėjui gali būti naudingas ir tuomet, jei kainas ji nustato remdamasi ne kaštais, o konkurentų kainomis, o prekinį kreditą naudoja tik marketingo tikslais ir dengia savo pelną (Pridotkienė, Snieškienė, 2011).

Sandorio kaštų teorija. Pirmasis ši teoriją išskleis Schwartz (1974). Jis teigė, kad sandorio kaštų motyvas yra labai nesunkiai suvokiamas. Pirkėjai patiria naudos, jeigu sąskaitos yra kaupiamos ir apmokamos periodiškai. Be to, prekinis kreditas duoda laiko pirkėjams suplanuoti netikėtus pirkinius, galima juos geriau prognozuoti būsimus pinigų srautus, bei palengvina pinigų srautų valdymą. Kita vertus, pardavėjas turi palyginamąjį pranašumą prieš tradicinius paskolų teikėjus vertindamas realio kliento finansinį padėtį bei kreditingumą. Tiek jai geriau išmano rinką, turi daugiau galimybių kontroliuoti bei priversti klientą sumokėti laiku. Šie veiksniai suteikia tiek jai išlaidų pranašumą prieš finansines institucijas.

Prekinis kreditas palengvina pinigų srautų planavimą ne tik pirkėjui, bet ir tiekėjui. Ilgalaikis bendradarbiavimas su klientu leidžia surinkti naudingos informacijos apie pirkėjo atsiskaitymą prokus. Taigi tiek jai gali gana lengvai ir be didelių išlaidų prognozuoti būsimus pinigų srautus, išvengti didelių grynąjį pinigų sumų laikymo. Atsižvelgdami suteiktas apmokėjimo sąlygas, tiek jai gali nesunkiai numatyti, kada pirkėjai padengssipareigojimus.

Petersen ir Rajan (1997) išskyrė tris kaštų pranašumo šaltinius: informacijos kaupimo, pirkėjo kontrolę ir galimybes lengvai parduoti prekes pirkėjo žlugimo atveju.

Pirmasis pranašumas gali būti paaiškinamas tuo, kad pardavėjai gali surinkti informaciją apie pirkėjų greičiau ir pigiau, nes ji gaunama iš paties pardavimo proceso. Pirkėjo užsakymų kiekis ir dažnumas suteikia naudingos informacijos apie kliento finansinį padėtį. Pirkėjo atsisakymas pasinaudoti nuolaidomis už ankstesnį apmokėjimą gali signalizuoti apie jo silpną kreditingumą. Be to,

tiesiogiai daug dažniau aplanko pirkėjų nei finansinių institucijų atstovai, o tai taip pat leidžia surinkti naudingos informacijos (Bastos, Pindado, 2007).

Antrasis pranašumas pasireiškia tiek jo galia grasinti pirkėjui. Kitais žodžiais tariant, kai kuriais atvejais yra tik keletas alternatyvių tiekėjų, ir pirkėjo pasirinkimas labai ribotas. Todėl tiekėjai gali grasinti apriboti prekių tiekimą, jeigu pastebimi, kad klientas vėluoja sumokėti. Palyginus su tiekėjais, finansinės institucijos tokios gasdinimo galios neturi. Šis pranašumas gali dar labiau sustiprėti, jeigu pirkėjas sudaro tik labai mažą dalį tiekėjo pardavimų arba tiekėjas yra tiekėjų tinklo dalis ir sankcijos gali būti pritaikytos visos grupės tiekėjams (Bastos, Pindado, 2007). Kit dom atradim pateikia Petersen ir Rajan (1997), kuri empirinio tyrimo rezultatai rodo, jog pirkėjai labiau linkę nemokėti tiekėjui turiniam finansiniam sunkumui. Jie argumentuoja tuo, kad grasinimai nutraukti tiekimą yra mažai tikėtini, jeigu tiekėjas susiduria su finansiniais sunkumais.

Trečiasis privalumas pasireiškia tuo, kad tiekėjas gali išlaikyti aukštą parduotų prekių kainą pirkėjo finansiniais sunkumais atveju. Tai reiškia, kad pirkėjo finansiniais sunkumais atveju, pardavėjas gali atsiimti patiektas prekes. Nors finansinės institucijos taip pat gali pretenduoti kliento turtui, tačiau skirtumas tas, kad tiekėjas dažniausiai veikia toje pačioje rinkoje ir gali lengvai ir be didesnių kaštų likviduoti prekes. Bastos ir Pindado (2007) pateikia keletą domi teorijų analizuojam mokslinėje literaturoje. Viena įteigia, kad kuo ilgaamžiškesnis yra prekės tuo didesnį užstatą jos atstoja ir tuo didesnį kreditą tiekėjas linkęs suteikti. Vlesni tyrimai taip pat parodė, kad kuo prekės yra mažiau perdirbamos pirkėjo, tuo lengviau tiekėjas gali jas vėliau parduoti. Dar viena domi nuomonė sutinkama mokslinėje literaturoje (Ng ir kt., 1999), kuri teigia, kad prekės vertė tiekėjui ir finansinėms institucijoms nėra vienoda. Tiekėjui prekės yra gerokai vertingesnės, todėl šiuo atveju kredito rizika yra gerokai mažesnė, ir tiekėjas gali pasiūlyti pigesnį kreditą nei finansinė institucija.

Vis dėlto, pasak Bastos ir Pindado (2007), ši teorija irgi yra ribota. Pasak Schwartz (1974) mokėjimo termino atidėjimas leidžia mokėti periodiškai ir iš karto apmokėti keletą mėnesių, tuo būdu sumažinant apmokėjimo išlaidas. Tačiau tobulą įtampą pervedim technologijoms, ši nauda turėtų būti, tuo būdu sumažindama ir prekinio kredito paklausą. Tačiau prekinio kredito paklausa pastaraisiais metais tikrai nesumažėjo. Be to, magistrantės nuomone, finansinės institucijos suteikdamos finansavimą dažniausiai reikalauja vairių papildomų skolos užtikrinimo priemonių (pavyzdžiui laidavimo) bei gali gana lengvai išskelti klientui bankroto bylą, jeigu šis yra nemokus, todėl dažnai banko grasinimų galia yra gerokai didesnė nei tiekėjo. Kita vertus, kai kuriais atvejais sandorio kaštai iš tiesų yra gerokai mažesni – nėra finansiniai išteklių paieškos išlaidai bei sutarties sudarymo ar turto keitimo mokesčiai, kaip pavyzdžiui, banko kredito atveju.

Kainų diskriminavimo teorija. Kadangi produkcijos paklausa kinta, tiekėjai gali manipuluoti prekių kainomis suteikdami skirtingas apmokėjimo sąlygas skirtingiems klientams. Pasak Jasienės ir Laurinavičiaus (2009), dėl teisinio ar ekonominių priežasčių gali būti draudžiama arba nenaudinga

diskriminuoti kainomis, tuo tarpu tiek jo kreditas bei taikomos nuolaidos už išankstin apmok jį leidžia tai daryti. Be to, šis b d as nepastebimas pirk jams, kuri jį nelie ia. Negana to, kaip teigia Paul (2007), egzistuoja skirtumas tarp si lom kredito s lyg ir j gyvendinimo. Tiek jai gali leisti pirk jui uždelsti apmok jį arba gali pasi lyti didesnes nuolaidas už išankstin apmok jį tik išskirtiniams klientams. Tokiu b du prekinis kreditas tampa mon s kain politikos dalimi.

Finansavimo (likvidumo) teorija. Kai nefinansin s institucijos teikia kreditus, jos veikia kaip tarpininkai, sudarydamos klientui s lygas išvengti b tinyb s prašyti banko finansavimo. Be to, mon s, kurios turi puikius kredito reitingus, gali nebrangiai gauti trumpalaik finansavim iš banko. Taigi finansiškai skaidr s ir patikimi tiek jai, kuriems išorinis finansavimas yra lengvai prieinamas, yra link atlikti finansini tarpinink vaidmen finansuodami pirk jo sigijimus. Kita vertus, prekinis kreditas kartais yra vienintelis finansavimo šaltinis mon ms d l j dydžio, reputacijos, turto pob džio ar produkcijos (Paul, 2007). Labai svarb vaidmen suteikiant prekin kredit turi santyki tarp tiek jo ir pirk jo ilgalaikiškumas. Kaip jau buvo min ta analizuojant informacijos asimetrijos teorij , tiek jas gali priversti pirk j sumok ti, grasindamas nutraukti tiekimus. Ta iau mon s, kurias su pirk ju sieja ilgalaikis bendradarbiavimas, nebus link lengvai nutraukti šiuos ryšius. Jos yra tiesiogiai suinteresuotos pirk jo ilgalaikie gerove. J pa i pelnas did s, jeigu klientas nepasitrauks iš verslo ir užtikrins pirkimus ateityje. Be to, tiek jai paprastai daug geriau išmano pirk jo verslo aplink nei bankai ir gali geriau vertinti, ar pirk jo finansiniai sunkumai yra laikini, ar ne (Berlin, 2003).

Dar vienas prekinio kredito privalumas yra tas, kad prekinis kreditas yra gana pigus finansavimo šaltinis. Nepaisant to, kad kai kuriuose finans vadov liuose teigiama, jog prekinio kredito pal kanos siekia net 40%, Chludek (2011) argumentuotai rodo, kad realiai prekinio kredito pal kanos, jei klientas nepasinaudoja ankstyvo apmok jo nuolaida, siekia tik apie 5,5 – 9 %. Negana to, Lietuvoje prekinis kreditas vis dar dažnai yra neatlygintinas ir suteikiamas be jokio užstato. Tod l pirk jams tai yra itin palankus ir pigus trumpalaikio finansavimo šaltinis.

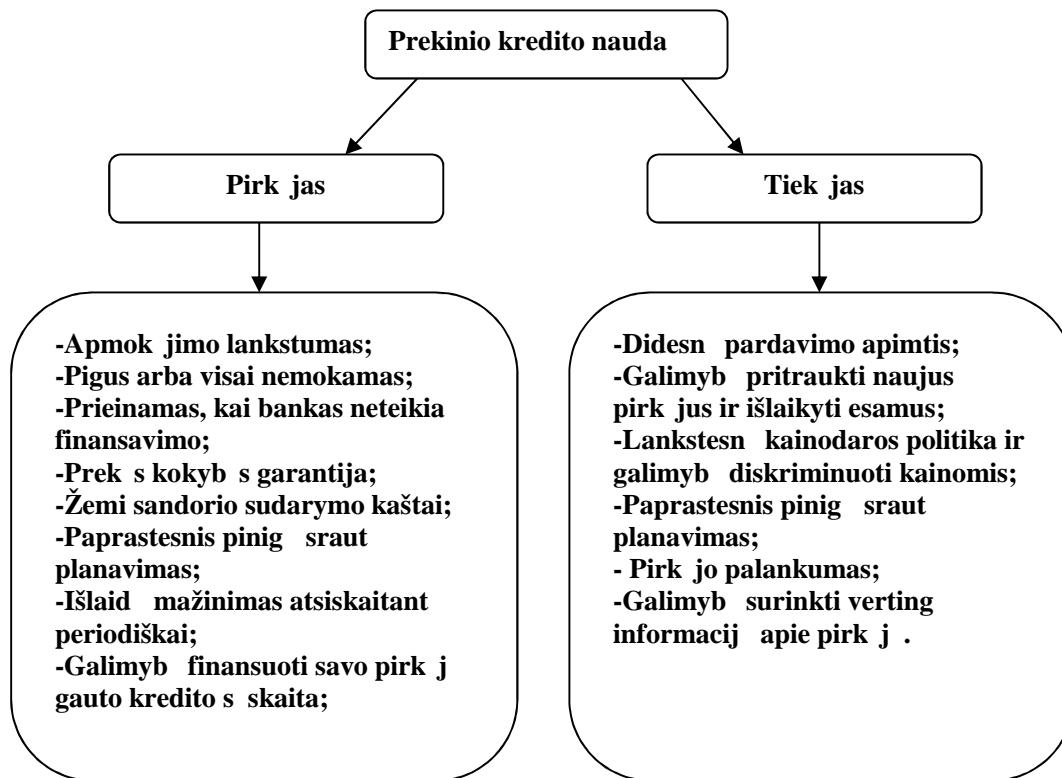
Mokes i teorija. Sprendimas pasinaudoti prekiniu kreditu ar ne, priklauso nuo pirk jo prieigos prie kit finansavimo šaltini . Pirk jas tur t palyginti skirtingas finansavimo alternatyvas, kad gal t pasirinkti geriausi . Kai yra si lomas mok jimo atid jimas, reik t atsižvelgti tai, kad kai kuriais atvejais menamos pal kanos traukiamos prek s kain . Brick ir Fung (1984) rekomenduoja lyginant prekinio kredito išlaidas su kitomis finansavimo alternatyvomis, vertinti mokes i efekt . Pagrindin priežastis yra ta, kad jei tiek jo ir pirk jo pelnas apmokestinamas skirtingais mokes io tarifais (pavyzdžiui, Lietuvoje pelno mokes io tarifai yra 5 ir 15%) jie turi skirtingas skolinimosi išlaidas, kadangi mokamos pal kanos mažina apmokestinam j peln . Autori hipotez teigia, kad mon s, kuri pelnas apmokestinamas didesniu pelno mokes io tarifu, yra dažniau link si lyti prekin kredit . Pirk jai apmokestinami mažesniu mokes io tarifu taip pat dažniau rinksis prekin kredit . Pirk jams,

kuri pelnas apmokestinamas aukštesniu pelno mokesio tarifu, bus pigiau tiesiogiai skolintis iš finansini institucij (Bastos, Pindado, 2007).

Vis d lto, ši teorija šiek tiek abejotina Lietuvos s lygomis, nes Lietuvoje prekinis kreditas gana dažnai yra visiškai nemokamas.

Marketingo ir konkurencingumo teorija. Pasak Pridotkien s ir Snieškien s (2011), iš potenciali tiek j , si lan i pagal kain ir kokyb analogiškas prekes, pirk jas pasirinkt , kuris pasi lys palankesn sandor , t.y prekin kredit . Taigi šiuo atveju tiek jo patiriama nauda pasireiškia per pirk jo palankum . Kita vertus, pirk jas jausis moraliai atsakingas ir toliau bendrauti su kredit pardavusiu tiek ju. Vis d lto, kredito tiek jo investicija gali ir nepasiteisinti, kadangi pirk jas jau ia tik moralin sipareigojim ir pasikeitus kurioms nors s lygoms, gali atsisakyti tolesnio bendradarbiavimo.

Atlikta prekinio kredito teorij analiz leidžia suformuluoti pagrindinius prekinio kredito privalumus. Prekinio kredito nauda pirk jui ir tiek jui analizuojama 3 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autor s

3 pav. Prekinio kredito nauda

Pirk jui šis finansavimo šaltinis yra pigus bei prieinamas. Jis palengvina pinig sraut planavim , suteikia apmok jimo lankstum bei prek s kokyb s garantij . Tuo tarpu tiek jui jis yra naudingas, nes didina jo konkurencingum , padeda pritraukti nauj klient , gyti j palankum , išpl sti pardavimo apimtis. Jis supaprastina pinig sraut planavim bei suteikia galimyb manipuluoti kainomis.

Kaip matome, dauguma teorij teigia, kad prekinio kredito egzistavimas yra pagr stas tiek jo nauda pirk jui, tiek ir tiek jui. Ta iau prekinio kredito egzistavimo prielaid analiz b t neišsami, jeigu neb t pateiktas ir (2008) poži ris. Šis autorius teigia, kad prekinio kredito suteikimas tiek jui visai n ra b das sukurti konkurencin pranašum ar papildom naud , o priverstin priemon , su kuria tiek jas priverstas taikstyti d l susiklos iusios rinkoje situacijos bei negal damas sukurti realaus konkurencinio pranašumo, parodan io produkto vert klientui. Pasak autoriaus, dažniausiai kompanijos priverstos suteikti prekin kredit vien d l to, kad tokios yra tradicijos rinkoje. Esant didelei konkurencijai, atsisakymas suteikti prekin kredit klientams gali lemti mon s priverstin pasitraukim iš rinkos. Mok jimo termino atid jimas dažnai yra pagrindin priemon padedanti pritraukti klient . Vis d lto, šio autoriaus mintis galima sukritikuoti – nors ir priverstin , ta iau prekinis kreditas visgi yra papildoma priemon pritraukti klient . Vadinasi, galima teigti, kad tokiu b du ji yra naudinga ir tiek jui.

Taigi prekinis kreditas yra vienas svarbiausi moni trumpalaikio finansavimo šaltini , savo apimtimi gerokai viršijantis daugel populiariausi banko si lom produkt . Nors intuityviai atrodo, kad tiek jas visada tur t pageidauti neatid liotino apmok jimo, ši kredito forma egzistuoja, nes yra naudinga abiem sandorio dalyviams. Ta iau tiek jui šis atsiskaitymo b das bus naudingas tik tuomet, jei pirk j skol valdymo procesas bus organizuojamas efektyviai, jei bus tinkamai vertinama pirk jo nemokumo rizika. Išsamiau prekinio kredito rizikos ypatumai analizuojami 1.2 poskyryje.

1.2. Prekinio kredito rizikos ypatumai

Prekinio kredito suteikimas visada yra susij s su rizika ir galimais nuostoliais. Laiku negaudamas apmok jimo, tiek jas pats gali susidurti su likvidumo problemomis, t.y. tapti nepaj gus laiku atsiskaityti su biudžetu, išmok ti atlyginimus darbuotojams, padengti sipareigojimus bankui ar tiek jams. Blogiausiu atveju jam gali gr sti bankrotas – praktikoje neretai pasitaiko situacija, kai bankrutavus keletui stambiausi pirk j , bankrutuoja ir mon tiek ja. Taigi svarbu yra išsiaiškinti, su kokiomis rizikomis susiduria prekinio kredito teik jas ir kokie yra galimi prekinio kredito rizikos mažinimo b dai. Remiantis (2007), (2008), (2008), Jasien s ir Laurinavi iaus (2009) moksliniais darbais, galima išskirti šias prekinio kredito rizikos r šis:

- Kredito rizika;
- Rinkos rizika;
- Likvidumo rizika;
- Operacij rizika;
- Teisin rizika.

Detalesn prekinio kredito rizikos r š i analiz pateikiama 2 lentel je.

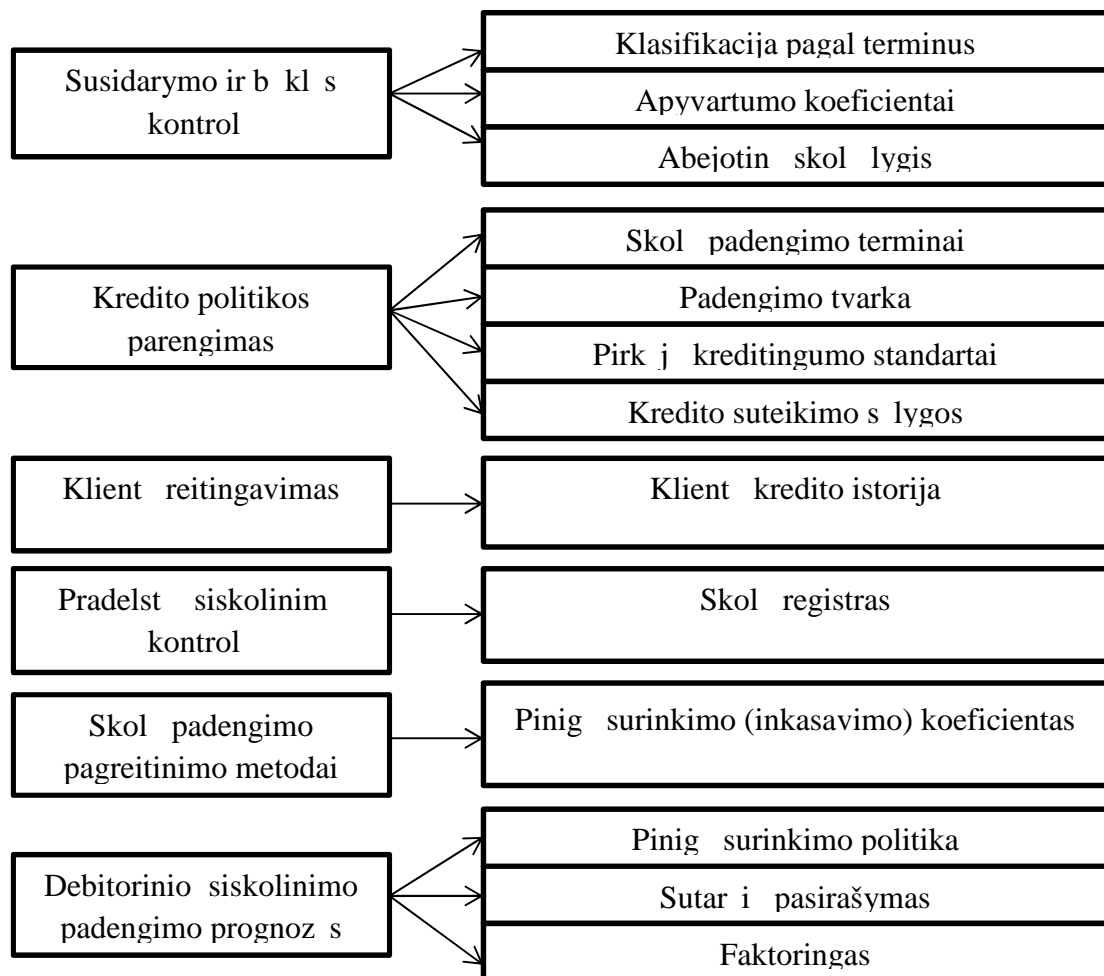
2 lentel . Prekinio kredito rizikos r šys

Rizikos r šis	Autoriai, analizuojantys š i rizikos r š	Komentarai
1. Kredito rizika	1) . (2008) 2) . (2007) 3) . . (2008)	Kredito rizika – tai pirk jo neapmok jimo už prekes rizika. Jos esm ta, kad pirk jas gali arba iš viso nesumok ti arba nesumok ti numatytais terminais. Siekdama valdyti š i rizik , mon tur t nusistatyti jai priimtini nuostolio limit ir jeigu atitinkamo rizikingo sandorio suma viršija š limit , sandorio reik t atsisakyti.
2. Likvidumo rizika	1) . (2008) 2) . (2007) 3) . . (2008) 4) Jasien M., Laurinavi ius A. (2009)	Š i rizika susidaro, kai apmok jimas v luoja ir tiek jas pats susiduria su apyvartini l š tr kumu bei tampa nepaj gus padengti savo sipareigojimus laiku. Be to, patiriama netiesiogin s išlaidos – kuo v lesnis apmok jimas, tuo mažesn s pajamos – infliacijos s lygomis pinigai praranda vert . Blogiausiu atveju monei gali gr sti nemokumas, kuris neretai baigiasi bankrotu. Š i rizik sumažinti gal t pad ti detalus pinig sraut planavimas, vertinantis galimus v lavimus.
3. Operacin rizika	1) . (2008) 2) . (2007)	Dažniausiai susijusi su mon s valdymo bei kontrol s sistemos tr kumais, pardavimo vadybinink klaidomis. Preki pardavimas skolon nes žiningam pirk jui arba pernelyg dideli kieki pardavimas skolon gali sukelti finansini sunkum . B tina nuolatin kvalifikuoto personalo, sugeban io tinkamai nustatyti bei kontroliuoti limitus, kontrol . Ta iau tokius kvalifikuotus darbuotojus reikia surasti arba apmokyti, o tam reikia papildom l š .
4. Rinkos rizika	1) . (2008) 2) . (2007)	Š i rizika pasireiškia galimais nuostoliais d l rinkos kain poky i bei valiut kurs poky i , jei prek s parduodamos užsienio valiuta. Š i rizika, kaip ir kredito rizika, gali b ti kontroliuojama nustatant limitus.
5. Teisin rizika	1) . (2007)	Dažniausiai susijusi su netinkamu dokument forminiu, kai pagal galiojan ius statymas pirk jui atsiranda galimyb nemok ti laiku. Š i rizika gali b ti sumažinama buhalterijos ar teis s departamento darbuotojams kruopš iai patikrinant dokumentus (sutartis, pri mimo – perdavimo aktus), parengiant j šablonus.

Šaltinis: Sudaryta autor s

Atsižvelgiant tai, kad min tos rizikos gali tur ti neigiamos takos mon s kredito teik jos mokumui ar net lemti jos bankrot , b tina tinkamai organizuoti pirk j skol valdymo proces , imtis priemoni prekinio kredito rizikai mažinti. Jasaitien M., Laurinavi ius A. (2009) išskiria savarankiškai naudojamas ir netiesiogiai kredito rizik mažinan ias priemones. Netiesiogiai kredito rizik mažinan ios priemon s: atsiskaitymas grynaisiais pinigais, išankstinis prek i apmok jimas (kai iš anksto apmokamas visas užsakymas), avansinis mok jimas (kai klientas iš anksto apmoka tik dal užsakymo), akredityvai, ekiai, vekseliai, dokument inkasavimas, skol išieškojimas, skol apmok jimas prek mis ir paslaugomis, vidiniai kredito limitai, bankroto skolininkui paskelbimas, skolininko restruct rizavimas. Savarankiškai naudojamos – tai teisin s priemon s: hipoteka, keitimas, garantija, laidavimas, kredit draudimas, faktoringas, forfeitingas.

Pasak ir (2011), pirk j skol valdymo procesas tur t b ti organizuojamas tokiomis kryptimis - pirk j siskolinimo susidarymo ir b kl s kontrol , kredito politikos parengimas, klient reitingavimas, pradelst siskolinim kontrol , skol padengimo pagreitinimo metodai, debitorinio siskolinimo padengimo prognoz s. Ši autori rekomenduojamas debitorinio siskolinimo valdymo procesas vaizduojamas 4 paveiksle.

Šaltinis: , 2011, <http://www.moluch.ru/conf/econ/archive/12/1426/>

Kaip teigia ir (2011) vienas efektyviausi būdai mažinti prekinio kredito riziką bei paskatinti klientus sumokėti anksčiau yra nuolaidų bei baudų sistema. Nuolaidos bei baudos ir delspinigiai turi būti numatyti sutartyje. Pavyzdžiui, klientui sumokėjimui visą sumą priekš suteikiama 3% nuolaida, esant daliniam apmokėjimui (daugiau nei 50%) – 2% nuolaida, sumokėjus pristatant prekes – 1% nuolaida. Suteikiant atidėjimą (būtinai nurodyti konkretų terminą), nuolaida nesuteikiama.

Neatsiejama efektyvios debitorinio siskolinimo valdymo sistemos dalis – pardavimo personalo skatinimas. Netinkamai parengta premijavimo sistema gali skatinti darbuotojus bet kokia kaina didinti pardavimo apimtį, ne vertinant kliento kreditingumą ir tokiu būdu didinti prekinio kredito riziką. Premijų sistema turėtų skatinti darbuotojus ne tik didinti pardavimo apimtį, bet ir būti suinteresuotiems pirkėjų savalaikiu atsiskaitymu. Be to, reikėtų numatyti ne tik premijas, bet ir nuobaudų sistemą (spėjimas, premijos panaikinimas, tarnybinis tyrimas, atleidimas). Tačiau nuobaudos turėtų būti skiriamos ne už susidariusį pradelstį siskolinimui, o už reglamento pažeidimą (Krupavičius, 2011). Todėl kaip pabrėžia (2008), būtina:

- sukurti ir formaliai aprašyti darbo su prekiniais kreditais taisyklės (darbuotojai turi tiksliai jas žinoti);
- parengti darbuotojų apmokymo programą (parengtos taisyklės neturės prasmės, jei darbuotojai nebus apmokyti, kaip jas taikyti);
- parengti darbuotojų darbo su prekiniais kreditais kontrolės sistemą.

Magistrantės nuomone, didesnis dėmesys visgi turėtų būti skiriamas ne nuobaudoms, o darbuotojų skatinimui. Nuobaudos gali demotyvuoti darbuotoją, tuo tarpu žinodamas, kad atlyginimas priklauso ne nuo pardavimo sumos, o nuo pirkėjo sumokėtos sumos, bet kuris darbuotojas bus suinteresuotas skatinti pirkėjų atsiskaityti greičiau.

Dauguma autorių – ir (2006), ir (2011), K (2007) – taip pat pabrėžia klientų grupavimo bei reitingavimo svarbą. Pavyzdžiui, ir siūlo klientus grupuoti pagal skolos dydį, pagal atsiskaitymo savalaikiškumą, pagal metinės apyvartos sumą, skolos susidarymo terminus. Pavyzdžiui, galėtų būti grupuojama tokia tvarka (dienomis): 0-30; 31-60; 61-90; 91-120; >120. Šis metodas padeda išskirti pirkėjus, kurių mokėjimo terminas yra uždelstas arba bus uždelstas artimiausiu metu (Krupavičius, 2006).

Ribinskienė (2010) išskiria keletą bendrų taisyklių, kurias reikėtų atsižvelgti organizuojant monsinį pirkėjų siskolinimo valdymo sistemą:

- **Pareigų derinimas.** Pardavimų skolon ir jų apmokėjimui turėtų administruoti skirtingi asmenys. Priešingu atveju, egzistuoja tikimybė, kad monsinės vadovybės apie susidariusį siskolinimą gali sužinoti pavėluotai.

- **Prekybini skol dydžio planavimas, atskir pirk j kredito limit nustatymas.** Kiekvienam pirk jui tur t b ti nustatoma maksimali skolos suma, už kuri jam bus parduodama prekė ar paslaug .
- **Skol amžiaus lenteli sudarymas.** Svarbu sugrupuoti pirk j skolas pagal skolos pradelsimo trukm – kuo labiau skola pradesta, tuo didesn tikimyb , kad nepavyks jos atgauti. Tokios lentel s gal t pad ti potencialiai vertinti beviltišk skol sum , galima b t laiku pasitelkti pagalb faktoring .
- **Abejotin skol išskyrimas iš kit .** Kad b t lengviau steb ti v luojan ius atsiskaityti pirk jus, b tina tur ti atskir j kartotek . Be to, gana veiksminga priemon yra susieti abejotinas skolas kontroliuojan i vadybinink atlyginim su atgaut sum dydžiu.
- **Išankstinio arba greitesnio skol apmok jimo skatinimas.** Tam paprastai naudojamos nuolaidos ir diskontai. Nuolaidos gali b ti si lomos mokantiems už prekes iš karto, o diskontas si lomas su s lyga, kad pirk jas skol apmok s anks iau.
- **Informacijos apie nepatikimus ir nes žiningus pirk jus rinkimas.** Kiekvienai monei b tina nusistatyti apgalvot nauj pirk j atrankos tvark . Užstatai, avansai už prekes – tai pirminiam apsidraudimui taikomi b dai. Reik t atlikti ir v lesn kliento patikimumo ir mokumo vertinim .

Grigonyt I., S džius V. (2009) pabr žia, kad siekiant gyvendinti efektyvi debitorini siskolinim valdymo politik mon je, labai svarbu, kad klientai bei mon s personalas, dirbantis su klientais, b t informuoti apie mon je taikom debitorinio siskolinimo valdymo politik . Taip pat reik t taikyti debitorinio siskolinimo apribojimus bei nustatyti dvi siskolinimo limito ribas klientams. Peržengus žemutin rib , b tina išsi sti klientui persp jim , surinkti papildom informacij bei imtis atitinkam priemoni . Peržengus viršutin rib , turi b ti stabdomas prekė tiekimas ar paslaug teikimas. Autoriai taip pat pabr žia, kad labai svarbu nuolat tikrinti moni , kurioms išrašomos s skaitos už prekes, adres . Skol išieškojimo sunkumai neretai kyla d l sen ar klaiding adres , paviršutiniško tiek jo ir kliento bendravimo. Be to, b tina nuolatos tikrinti tiek nauj , tiek ir esam klient mokum . Puikus siskolinimo prevencijos b das – lanks i apmok jimo s lyg nustatymas. Pavyzdžiui, naujiems klientams gali b ti nustatomas trumpesnis apmok jimo terminas, v luojantys atsiskaityti klientai gal t prarasti ilgesnio mok jimo termino privilegij . Siekiant išvengti v luojan i mok jim , taip pat galima naudoti prevencinius spaudus, gaunamus iš skol išieškojimo moni . Na ir galiausiai, b tina klientams nuolatos priminti apie uždelstas skolas. Priminimai tur t b ti siun iami nuosekliai ir, jeigu reikia, pakartotinai (Grigonyt I., S džius V. , 2009).

(2009) taip pat analizavo debitorinio siskolinimo reguliavimo optimizavim . Pasak autor s, egzistuoja daug vairi prekinio kredito rizikos mažinimo b d , t.y. patartina:

- Vengti klientų su aukšta nemokumo rizika, pavyzdžiui, klientai, kurie yra atstovai organizacijoms, kio sektorių ar šalių, susiduriančių su dideliais finansiniais sunkumais;
- Periodiškai peržiūrėti skolon parduodamų prekių sumas, atsižvelgiant į pirkėjų bei paimamą finansinį padėtį;
- Vykdamas didelius užsakymus, nedelsiant išrašyti sąskaitas klientams, kad pastarieji sąskaitas gautų ne vėliau kaip likus dienai iki apmokėjimo termino;
- Vertinti klientų vėlavimus bei palyginti šiuos vėlavimus su vidutiniais kio sektoriaus ar konkurentų rodikliais bei ankstesnių metų finansiniais duomenimis;
- Naudotis užskaitomis, pakeičiant pradinįsipareigojimą kitomis priemonėmis ir t.t.

Taigi apibendrinant galima būtų teigti, kad priemonės ir būdai finansinio prekinio kredito rizikai valdyti yra daug ir varii. Vis dėlto, viena svarbiausi, beveik visų autorių minimi, ir labiausiai paplitusi prekinio kredito rizikos valdymo priemonės yra prekinio kredito rizikos vertinimas. Pasak Pridotkienės ir Dapkų (2011) prekinio kredito rizika vertinama su tikslu išvengti rizikos, t.y. numatant ir vertinant faktorius, lemiančius neapmokėjimo riziką. Vienas pagrindinių veiksnių, lemiančių prekinio kredito riziką yra pirkėjo nemokumas. Kaip teigia Pridotkienė ir kt. (2006), pateikdami eksportuotojo teikiamo prekinio kredito rizikos modelio principus, „*didžiausias nuostolis ir poveikis eksportuotojui atsiranda, kai skolininkas tampa nemokus – tuomet kreditorius greičiausiai neatgaus visos kredito sumos. Todėl, vertinant prekinio kredito riziką, vienas iš pagrindinių veiksnių yra skolininko nemokumo rizikos vertinimas*“. Šis išvadas galima pritaikyti ne tik eksportuotojui, bet ir bet kurio tiekėjo, dirbančio atidėto apmokėjimo sąlygomis, požiūriu. Kaip teigia Europos kredit valdymo asociacijų federacija (FECMA, www.fecma.eu), kiekvieną dieną Europoje veikia sustabdomi šimtaimonių, palikdamos neapmokėtas skolas tiekėjams ir kitiems kreditoriams. Neretai tie, kurie tiek prekes skolon deramai nevertiną kliento, lieka nustebinti, kai patiria nuostolius – juk atrodo, kad jiems tai niekada nenutiks. Siekdamas parduoti kiek manoma daugiau, susitelkęs pardavimu, o ne grynojo pelno didinimu, tokie tiekėjai neretai patys sumoka aukščiausią žlugimo kainą. Tik tie, kurie kruopščiai vertina riziką, apskaičiuoja pavėluoto apmokėjimo ar visiško neapmokėjimo riziką, gali tinkamai nustatyti apmokėjimo sąlygas bei pirkėjų siskolinimo valdymo politiką. Todėl šio darbo tikslas - išanalizuoti veiksnius lemiančius prekinio kredito riziką bei sukurti metodiką pirkėjo nemokumo rizikai vertinti.

1.3. finansinio prekinio kredito rizikos veiksniai

Mokslinėje literatūroje, analizuojant pirkėjo nemokumo riziką, galima sutikti du požiūrius: analizę, pagrįstą finansiniais rodikliais, arba analizę, pagrįstą tiek finansiniais, tiek ir nefinansiniais rodikliais. Kaip teigia Pridotkienė ir Dapkus (2011), tradicinė kredito rizikos analizė daugiausia pagrįsta finansinių ataskaitų analize, tačiau ji nepateikia pakankamai išsamaus vaizdo. Finansin

analiz yra būtina ir naudinga, tačiau ji turi esminį trūkumą – nevertinami esminiai nefinansiniai rodikliai, veikiantys verslo sėkmę, nevertinama informacija, galinti turėti tokos ateities vykiams, be to, analizuojami rezultatai, o ne jų priežastys. Apskaitos informacija neatskleidžia kompanijos intelektualiojo išteklio, vadovybės ir personalo gebėjimų, kokybiškumo, nuotaikų. Tačiau greta finansinio rodiklio svarbu analizuoti ir nefinansinius veiksnius, galinčius nulemti prekinio kredito riziką. Be to, minėti autoriai šio prekinio kredito rizikos veiksnius suskirstyti dar dvi grupes – vidinius ir išorinius, ir analizuoti juos atskirai (Pridotkienė, Dapkus, 2011).

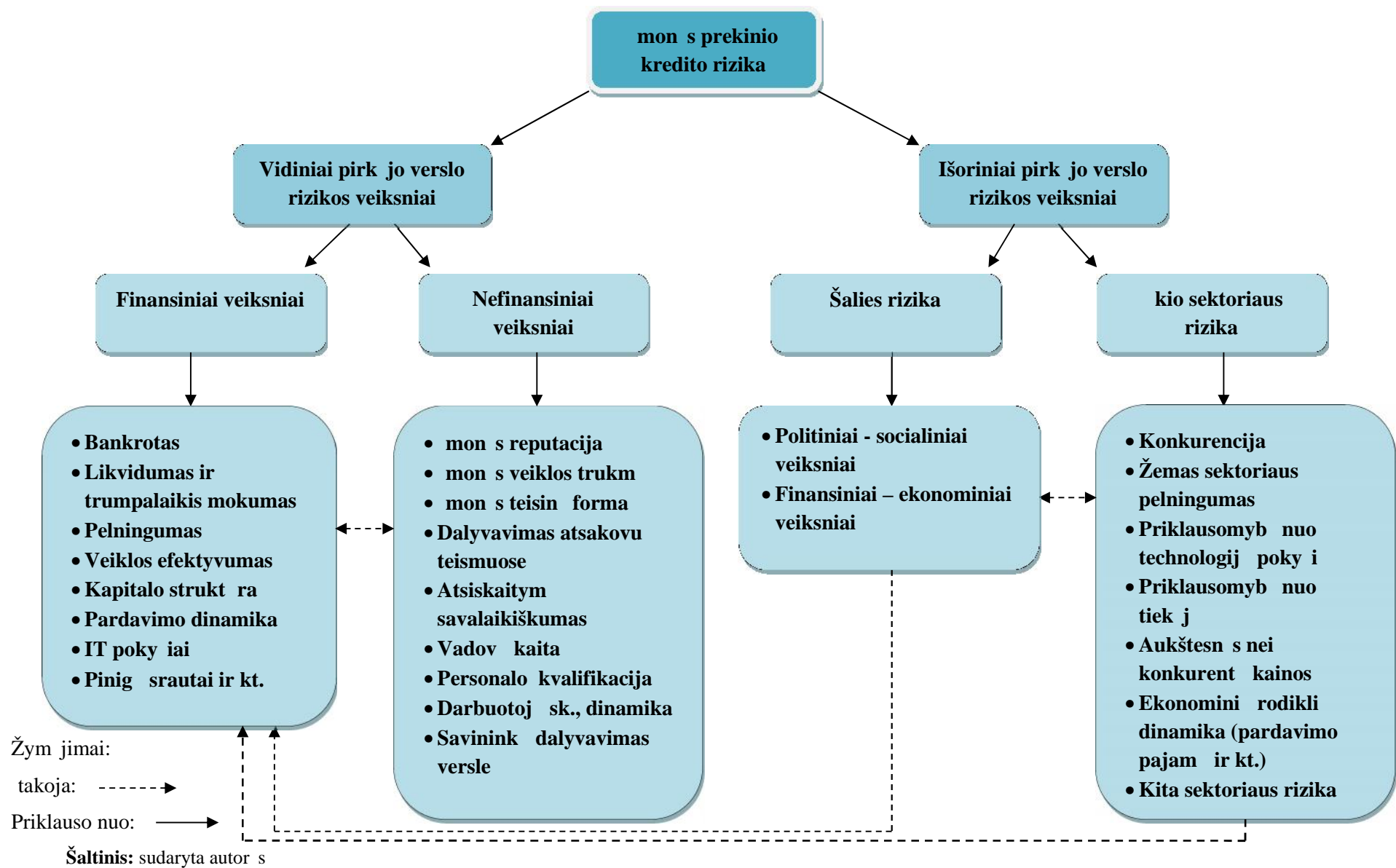
Taigi tolesnį prekinio kredito rizikos veiksnio analizę remiamasi minėtų autorių pasiūlytu kredito rizikos veiksnio grupavimu, rizikos veiksnius skirstant vidinius bei išorinius pirkėjo verslo rizikos veiksnius. Analizuojant vidinius veiksnius, vertinami tiek finansiniai rodikliai, tiek ir nefinansiniai veiksniai. Išorini pirkėjo verslo rizikos veiksnio analizė apima šalies riziką bei kito sektoriaus riziką (pagal Pridotkienę ir Dapkų (2011), (2010)). Remiantis nurodyta klasifikacija, darbo autorės asmenine patirtimi bei Pridotkienės ir Dapkaus (2011), (2010), Pridotkienės (2011), Pridotkienės ir Pridotkaus (2012), (2010), (2011) ir kt. moksliniais darbais sudarysime prekinio kredito rizikos koncepciją žemiau. Prekinio kredito rizikos koncepciją žemiau pavaizduotas 5 paveiksle. Jame vaizduojami pagrindiniai veiksniai, kuriuos reikėtų atsižvelgti vertinant prekinio kredito riziką, bei šie veiksniai tarpusavio ryšiai.

Paanalizuosime prekinio kredito rizikos veiksnius detaliau.

Vidiniai pirkėjo verslo rizikos veiksniai.

Pasak Pridotkienės (2011), didžiausi riziką pardavėjui (eksportuotojui) lemia skolininko verslo krizė arba bankrotas – šiuo atveju prekinio kredito teikėjas greičiausiai neatgaus visos skolos. Tačiau vertinant prekinio kredito riziką tikslinga vertinti pirkėjo bankroto tikimybę. Pasak minėtos autorės, vidiniai skolininko nemokumą lemiantys veiksniai gali būti vertinami per finansinius ir nefinansinius rodiklius.

Kaip teigia Pridotkienė ir Dapkus (2011), didžiausias dėmesys turi būti skiriamas finansinei pirkėjo monos analizei. Dauguma autorių, rašanti kreditų rizikos vertinimo tema - Pridotkienė ir Dapkus (2011), (2010), (2011), (2010) - rekomenduoja analizuoti rodiklius iš pagrindinių santykinų finansinių rodiklių grupių: likvidumo, pelningumo, kapitalo struktūros ir efektyvumo. (2010) analizuodama banko kliento nemokumo riziką atspindinčius veiksnius, pabrėžia, kad mažinantys likvidumo, pelningumo ir veiklos efektyvumo rodikliai gali signalizuoti apie mažinantį kliento kreditingumą.

5 pav. Prekinio kredito rizikos veiksniai

Greta min t rodikli , autor taip pat išskiria tokias kliento verslo pl tros tendencijas, kurios gali tur ti neigiamos takos kliento kreditingumui:

- Padid j s debitorinio ir kreditorinio siskolinimo apyvartumas, nekintant mon s atsiskaitym politikai;
- Didesniu tempu nei pardavimo apimtis did jantis debitorinis ir kreditorinis siskolinimas;
- Did jan ios atsargos sand lyje (tai gal b ti maž jan ios paklausos arba neracionalios atsarg valdymo politikos ženklas);
- Nepagr stas ilgalaikio turto sumaž jimas (jis gali signalizuoti planuojam veiklos sustabdym artimiausiu metu);
- Daugiau nei du ataskaitinius laikotarpius iš eil s maž janti pardavimo apimtis;
- Aukštas siskolinimo lygis;
- Did jantis savikainos lygis ir t.t.

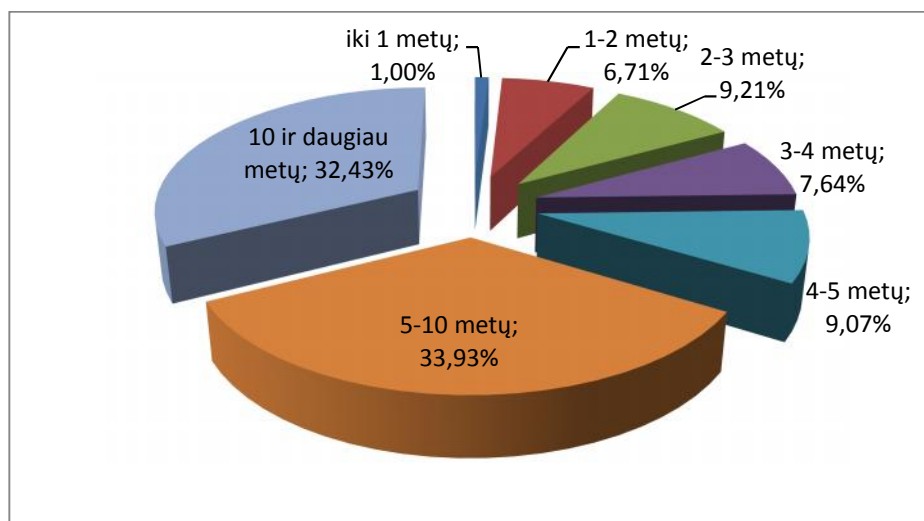
Europos kredit valdymo asociacij federacija (FECMA, www.fecma.eu) be jau min t pelningumo, likvidumo ir veiklos efektyvumo rodikli taip pat rekomenduoja steb ti pardavim bei pelno dinamik . Straipsnio „How to create a smart credit policy“ (2009) autoriai (nenurodyta) papildomai rekomenduoja atsižvelgti pinig sraut ataskait – t.y. ar pinig srautas yra teigiamas dydis, ar mon surenka pinig daugiau nei išleidžia.

Nors dauguma autori , rašan i prekinio kredito rizikos vertinimo tema, pabr žia finansini rodikli svarb , vis d lto, nereik t užmiršti ir nefinansini veiksni reikšm s. Siekdami išsiaiškinti, kokie nefinansiniai veiksniai daro didžiausi tak eksportuotojo patiriamai prekinio kredito rizikai, Pridotkien ir Pridotkas (2012) atliko tyrim , kurio metu, taikant ekspertinio vertinimo metod , buvo apklausta 50 ekspert . Autori atliktas ekspertinis tyrimas atskleid , kad dauguma ekspert kaip svarbiausius nefinansinius rodiklius, vertinant prekinio kredito rizik , išskyr : pirk j atsiskaitym savalaikiškum , pirk jo mon s dalyvavim atsakovu teismuose, užimamos rinkos dal savo šalyje, sand ri su pirk ju dažnum , bendravimo punktualum , pirk jo mon s gyvavimo trukm , elges deryb metu. Be to, dauguma ekspert teig , kad jie nesuteikt pirk jui prekinio kredito, jei jo nefinansiniai rodikliai b t nepriimtini, nors finansiniai rodikliai ir liudyt pirk jo mokum (Pridotkien , Pridotkas, 2012). Vis d lto, magistrant s nuomone, ekspert išskirti svarbiausieji rodikliai gali b ti vertinti jau esam klient atžvilgiu, tuo tarpu vertinant naujo prekybos partnerio rizik , be pirk jo mon s gyvavimo trukm s, elgesio deryb metu ir dalyvavimo atsakovu teismuose papildomai reik t atkreipti d mes pirk jo nuosavyb s form , darbuotoj skai i , informacij apie mon s savininkus ir j dalyvavim verslo valdyme, vadov kait , personalo kvalifikacij ir asmenines savybes, mon s reputacij . Panagrin sime kai kuriuos iš ši rizikos veiksni detaliau.

mon s gyvavimo trukm - vienas dažniausiai naudojam nefinansini rodikli vertinant mon s nemokumo rizik . Kaip teigia Pridotkien ir Dapkus (2010), mokslin je literat roje galima sutikti du poži rius d l mon s veiklos trukm s takos prekinio kredito rizikai. Dauguma autori (Bernhardsen, 2001; Lennox, 1999; Kaiser, 2001) teigia, kad kuo mon ilgiau gyvuoja, tuo jos nemokumo rizika yra mažesn . Tuo tarpu Makridakis (1991) laikosi šiek tiek kitokio poži rio – didelis mon s amžius sudaro prielaidas jai žlugti. mon s gali „pasenti ir numirti“, nes mon s vadovai sensta kartu su mone, tampa biurokratiški ir konservatyv s. Autori pozicija sutampa tik d l pirm j aštuoneri met – šiuo laikotarpiu mon s intensyviai kovoja d l rinkos dalies, n ra nusistov jusios funkcin s organizacin s strukt ros, nepakankami vadovavimo g džiai, verslas dar yra rizikingas ir mon gali tapti nemoki ar bankrutuoti d l nereguliuotos veiklos (Pridotkien , Dapkus, 2010). (2011)

rekomenduoja mones, veikian ias trumpiau nei 12 m nesi , iš karto atmesti kaip nepatikimas. (2009), (2010) teigia, kad bankai yra link sugriežtinti kredito suteikimo s lygas arba iš viso nesuteikia kredito mon ms, kuri veiklos trukm ne ilgesn kaip 6-12 m nesi . Naujai steigtom s mon ms reikia laiko pritraukti klientus, surasti tiek jus, patalpas ir pan. Magistrant s nuomone, reik t sutikti su Pridotkien s ir Dapkaus (2010) teiginiais, kad pasaulyje yra nemažai daugel met s kmingai veikian i moni , verslui ne visada vadovauja savininkai, tad vadovai gali keistis ir pan. Taigi ilgesn mon s gyvavimo trukm dažniausiai rodo verslo stabilum ir mažina prekinio kredito rizik .

Lietuvoje, moni bankroto valdymo departamento duomenimis, 1 % moni , kurioms 2012 m. buvo prad ti bankroto procesai, sudar mon s, kuri veikla iki bankroto t s si iki 1 m., 6,71%, veikian ios 1 - 2 m., 9,21 % veikian ios 2-3 m., 7,64% 3-4 m., 9,07% veikian ios 4-5 m., 33,93% mon s, kurios iki bankroto veikl vyk d nuo 5 iki 10 met ir 32,43 % mon s, gyvavusios daugiau nei 10 met . Bankrutuojan i moni veiklos trukm 2012 m. pavaizduota 6 paveiksle.

Šaltinis: moni bankroto valdymo departamentas, 2013, p.6

6 pav. Bankrutuojan i moni veiklos trukm

Taigi apibendrinant, galima būtų sutikti su daugumos autorių nuomone, kad rizikingiausios yra monės, kurių veiklos trukmė yra iki 10 m. – 2012 m. jos sudarė 67,57% visų Lietuvoje bankrutuojančiųmonių. 33,63% bankrutuojančiųmonių sudarė monės, kurių veiklos trukmė iki 5 m. Atsižvelgiant tai, kad monei bankroto procedūra paprastai pradedama ne iš karto ir nuo skolų susidarymo iki bankroto bylos iškilimo paprastai praeina gana nemažai laiko (kartais 1-2 ar net daugiau metų) galima teigti, kad rizikingiausios yra monės, kurių veiklos trukmė yra iki 5 metų.

Dalyvavimas atsakovu teismuose. Tai vienas reikšmingiausių veiksnių vertinant prekinio kredito riziką. Pirkėjo, sitraukusio teisinius procesus, patikimumas yra labai abejotinas. Be to, pasak Pridotkienės ir Dapkaus (2010), jei monė yra sitraukusi teisinius ginčus su valstybės institucijomis ar tiekėjais, vadinasi, ji yra pažeidusi statymus ar nesilaiko sutarčių. Tai gresia baudomis ir sankcijomis ir gali turėti tokios monės mokumui ateičiai.

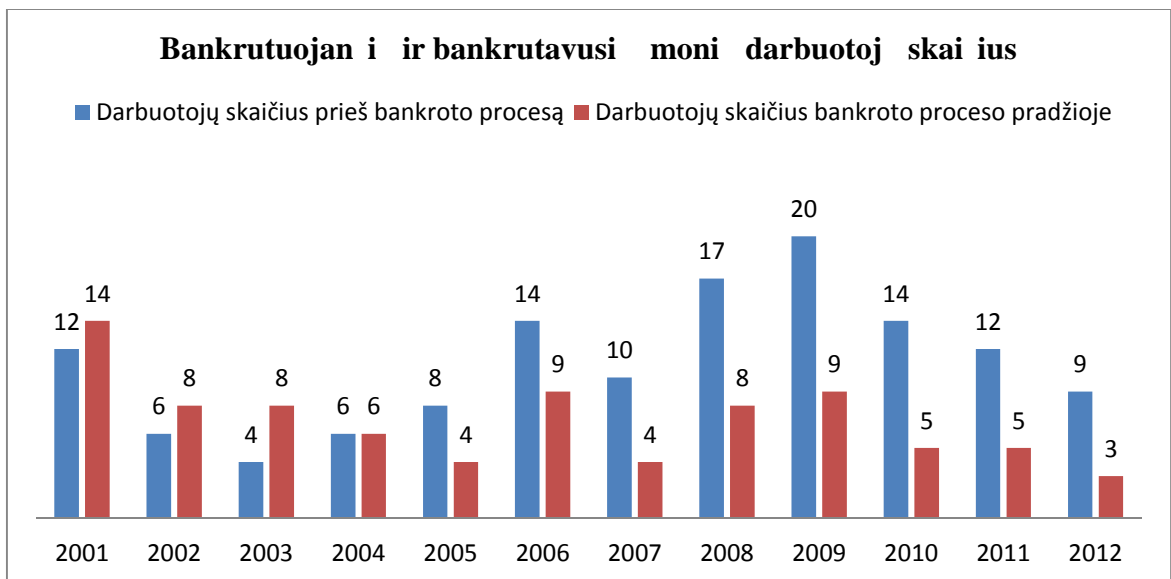
monės reputacija. Vertinant monės reputaciją, reikėtų atsižvelgti straipsnius spaudoje ar elektroninėse masinėse informacijos priemonėse. Be to, reikėtų vertinti ne tik duomenis apie pačią monę, bet ir jos savininkus, vadovus, asocijuotus asmenis (, 2009; , 2010). Vieša neigiama informacija apie monę gali signalizuoti apie tai, kad monė nėra patikimas prekybos partneris. Vis dėlto, magistrantės nuomone, šis veiksnys yra gana glaudžiai susijęs su minėtu „dalyvavimu atsakovu“ teismuose, nes dalyvavimas atsakovu teismuose taip pat liudija prastą monės reputaciją. Taigi šiuos veiksnius tikslinga apjungti.

monės vadovų ir savininkų kaita. Kaip teigia Pridotkienė ir Dapkus (2010), dažni vadovų atsistatydinimai gali reikšti „skistančio laivo apleidimą“. Tačiau pasak autorių, sunerimti reikėtų tik tuo atveju, jei per pastaruosius metus pasikeičia du ar daugiau vadovų. Kita vertus, magistrantės nuomone, šio rodiklio reikšmė labai abejotina smulkiose monėse, kurių savininkas kartu yra ir vadovas. Direktoriams priklausančio akcinio kapitalo dalies mažėjimas taip pat gali signalizuoti apie monės finansinius sunkumus – kadangi vadovai turi geresnį prieigą prie finansinių duomenų, žinodami apie monės laukiančius finansinius sunkumus, jie gali skubėti parduoti jiems priklausančias akcijas. Tačiau ir šis rodiklis, pasak Pridotkienės ir Dapkaus (2010), netinkamas naudoti smulkiose monėse, kuriose akcinis kapitalas priklauso vienam ar keletui savininkų arba vadovai yra tik samdomi asmenys. Taigi šis rodiklio vertinimas yra prasmingas tik vertinant stambias, turinčias daug savininkų arba prekiaujančias vertybiniais popieriais viešai, mones nemokumo riziką.

monės teisinė forma. Lietuvoje veikia vairių nuosavybės formų monės – individualios monės, kinės bendrijos (tikrosios ir komanditinės), mažosios bendrijos, uždarnosios akcinių bendrovių ir akcinių bendrovių, valstybės monės ir pan. Magistrantės nuomone, prekinio kredito rizikos požiūriu, mažiausiai rizikingomis galima būtų pripažinti individualias mones ir kienes bendrijas (nes jų savininkai atsako ir asmeniniu turto), labiau rizikingomis akcines bendroves (AB) ir uždarias akcines bendroves (UAB) (nes jų savininkai atsako tik neštu bendrovės kapitalu – pagal akcinių bendrovi

statymo 2 straipsnio 3 ir 4 punktus UAB minimalus kapitalo dydis yra 10000 Lt, o AB 150000 Lt) ir rizikingiausia nuosavybės forma prekinio kredito rizikos požiūriu galima būtų laikyti mažą bendriją, nes jos steigėjų atsakomybė yra ribota bei minimalus kapitalo dydis nėra nustatytas (Lietuvos Respublikos mažą bendriją statymas).

Darbuotojų skaičius. monų darbuotojų skaičių, vertinant pirkėjo kreditingumą, rekomenduoja atsižvelgti “RVS finans konsultacijos“ komercijos direktorius Vytautas Pipiras (Pipiras, 2012) bei OOO “ ” finans direktorius (, 2011). Pasak A. , rizikingiausiomis laikomos monos, kuriose dirba tik vienas asmuo (jis yra kartu ir savininkas), o mažiausiai rizikingomis – monos, kuriose dirba daugiau nei 15 darbuotojų. Šiuos teiginius patvirtina ir moni bankroto valdymo departamentas (2013). Departamento duomenimis, 1993- 2012 m. laikotarpiu 82% bankrutuojančių ir bankrutavusių monių sudarė labai mažos monos – jose bankroto pradžioje visai nebuvo arba dirbo iki 9 darbuotojų. 12,7% sudarė monos, kuriose dirbo nuo 10 iki 49 darbuotojų ir 3,1% monos, turinčios 50 ir daugiau darbuotojų. Be to, pastebima tendencija, kad nuo 2009 m. vidutinis darbuotojų skaičius vienoje monėje bankroto pradžioje mažėja: 2009 m. – 9 darbuotojai, 2010-2011 m. – 5 darbuotojai, o 2012 m. dirbo vidutiniškai 3 darbuotojai. Be to, statistiniai duomenys rodo, kad iki bankroto paskelbimo monė jau patiria finansinį sunkumą ir, stengdamasi sumažinti veiklos sąnaudas, mažina darbuotojų skaičių (žr. 7 paveikslą).

Šaltinis: moni bankroto valdymo departamentas, 2013, p.7

7 pav. Bankrutuojančių ir bankrutavusių monių darbuotojų skaičius

monų savininkai ir jų dalyvavimas verslo valdyme. Rekomenduotina atkreipti dėmesį turimomis informacijomis apie pirkėjo monų savininkus. Pasak (2011), jei monų atstovai atsisako suteikti informaciją apie monų savininkus, tai verčia susimąstyti apie tokios monų reputaciją. Kita vertus, jei monų savininkai tiesiogiai dalyvauja monų valdyme, tokia kompanija yra patikimesnė,

nei turinti samdyt vadov . Magistrant s nuomone, nors savinink dalyvavimas neužtikrina mon s patikimumo, ta iau savininkai, investav bendrov , yra kur kas labiau suinteresuoti bendrov s s kminga veikla bei veiklos t stinumu nei samdomi vadovai.

Kaip jau buvo min ta, be vidini pirk jo verslo veiksnii prekinio kredito rizikai takos gali tur ti ir išoriniai veiksniai.

Išoriniai pirk jo verslo rizikos veiksniai.

Eksportuotojo poži riu – tai užsienio šalies rizika, kuri gali nulemti, kad net ir mokus klientas negal s atsiskaityti. Tuo tarpu esant prekybai šalies viduje, ši rizika apima politinius ir ekonominius procesus vykstan ius šalies viduje bei kio sektoriuose, kuriuose veikia mon s. Be to, takos gali tur ti ir pasauliniai globalizacijos procesai, nauj technologij suk rimas. Stoškus, Beržinskien , Virbickait (2007) analizavo mon s krizi vystymosi alternatyv ir bankroto problem bei diagnostikos klausimus. Pasak autori išorin s aplinkos poky iai ir spaudimas dažnai yra tokie dideli, kad atsiduria už tokiomis s lygomis veikian ios mon s vadybos kompetencijos rib . Šie autoriai išskyr tokius išorin s rizikos faktorius, turin ius takos krizin s situacijos susidarymui mon je:

Objektyv s – infliacija, konkurencija, politin s ir ekonomin s kriz s;

Specifiniai ir rinkos – investicij apimtys, paklausos lygis, valiut kurs , mokes i tarif ar pal kan norm poky iai, global s poky iai, moksliniai pasiekimai, ekonominiai internacionalizacijos procesai, nenusp jami kit organizacij valdymo sprendimai.

(2010) ir Graham (2000) atskirai išskiria šalies rizik (politiniai - socialiniai ir finansiniai – ekonominiai rodikliai) bei kio sektoriaus rizik .

Min ti autoriai identifikuoja tokius šalies rizik lemian ius veiksnius:

- Pilietiniai neramumai;
- Politinio režimo nestabilumas;
- Nusikalstamumas ir korupcija ekonomikoje;
- Mokes i , bank bei teism sistemos nestabilumas;
- Pagrindini kio sektori rentabilumo maž jimas;
- Aukštas infliacijos lygis;
- Valiutos kurso nestabilumas;
- Aukštas valstyb s skolos lygis;
- Žemi BVP, nacionalini pajam , pragyvenimo minimumo, pirk j perkamosios galios rodikliai;
- Didelis nedarbo lygis ir jo augimas ir t.t.

Tuo tarpu kio sektoriaus rizik daugiausia lemia tokie veiksniai (, 2010) :

- Didel konkurencija;
- Rinkoje yra monopolist ;

- Egzistuoja daug prekės pakaitalų ;
- Žemas sektoriaus pardavimo pelningumas;
- Produkcijos pardavimo apimtys kritimas;
- Spartūs technologiniai pokyčiai;
- Žemas pirkėjų perkamasis pajūgumas;
- Padidintas sektoriaus apmokestinimo lygis;
- Kainos aukštesnės nei konkurentų ;
- Žema paklausa;
- Didelė priklausomybė nuo tiekėjų ir t.t.

Graham (2000) sutinka, kad kartais tikslinga analizuoti šalies ir ūkio sektoriaus rizikos faktorius, tačiau šis autorius taip pat pabrėžia, kad ši rizikos faktorių vertinimas daugiau aktualus investuotojams, o ne kredito analitikams, nes šie faktoriai yra labiau susiję su ilgalaike, o ne trumpalaike rizika. Be to, magistrantės nuomone, vykdant prekybą šalies viduje, tie patys šalies rizikos veiksniai yra būdingi daugumaimonių. Kita vertus, kai kuriais atvejais monijos prekiauja tik tam tikra specifine produkcija, kurios dauguma pirkėjų priklauso tam pačiam ūkio sektoriui. Taigi šalies ir ūkio sektoriaus rizikos veiksnio vertimo svarba yra abejotina.

Taigi apibendrinant minėtų autorių ir magistrantės išskirtus monijos prekinio kredito riziką lemiančius veiksnius, galima teigti, kad prekinio kredito rizika priklauso nuo vidinio ir išorinio pirkėjo verslo veiksnio. Vidinius verslo veiksnius galima suskirstyti finansinius bei nefinansinius veiksnius, o išoriniai veiksniai apima šalies ir ūkio sektoriaus riziką. Analizuojant finansinius veiksnius, tikslinga vertinti pelningumą, likvidumą, kapitalo struktūrą ir veiklos efektyvumą rodiklius, pinigų srautus, pelno, pardavimų apimtys bei ilgalaikio turto dinamiką. Tuo tarpu nefinansiniai veiksniai – tai monijos reputacija, veiklos trukmė, teisinė forma, atsiskaitymų savalaikiškumas, vadovų ir savininkų kaita, dalyvavimas atsakovu teismuose, darbuotojų skaičius ir jo dinamika, savininkų dalyvavimas bendrovės valdyje ir t.t.

Siekiant sukurti monijos prekinio kredito rizikos vertinimo metodiką, antroje šio darbo dalyje atliekamas kokybinis tyrimas, kurio metu ekspertų pagalba išskiriami svarbiausi veiksniai, lemiantys prekinio kredito riziką. Atsižvelgiant į ekspertų išvadą, kuriama monijos prekinio kredito rizikos vertinimo metodika.

2. MON S PREKINIO KREDITO RIZIKOS VERTINIMO METODOLOGIJA

2.1. Prekinio kredito rizikos veiksniai ekspertinis vertinimas

Pirmojoje magistro baigiamojo darbo dalyje buvo atliekama mokslinis literatūros analizė prekinio kredito rizikos tema bei sudarytas prekinio kredito rizikos koncepcijai žemėlapis. Jame išskirti svarbiausi veiksniai, nuo kurių priklauso monetas ir nemokumo rizika. Gautas gana platus rizikos veiksnių sąrašas. Antrojoje magistro darbo dalyje atliekamas ekspertinis vertinimas, kurio tikslas – atrinkti, kurie iš išskirtų veiksnių yra svarbiausi vertinant monetas ir nemokumo riziką ir kuriuos iš jų reikėtų traukti kuriam prekinio kredito rizikos vertinimo metodik.

Prieš atliekant tyrimą, buvo iškeltos hipotezės, kurias patikrinamos tyrimo metu:

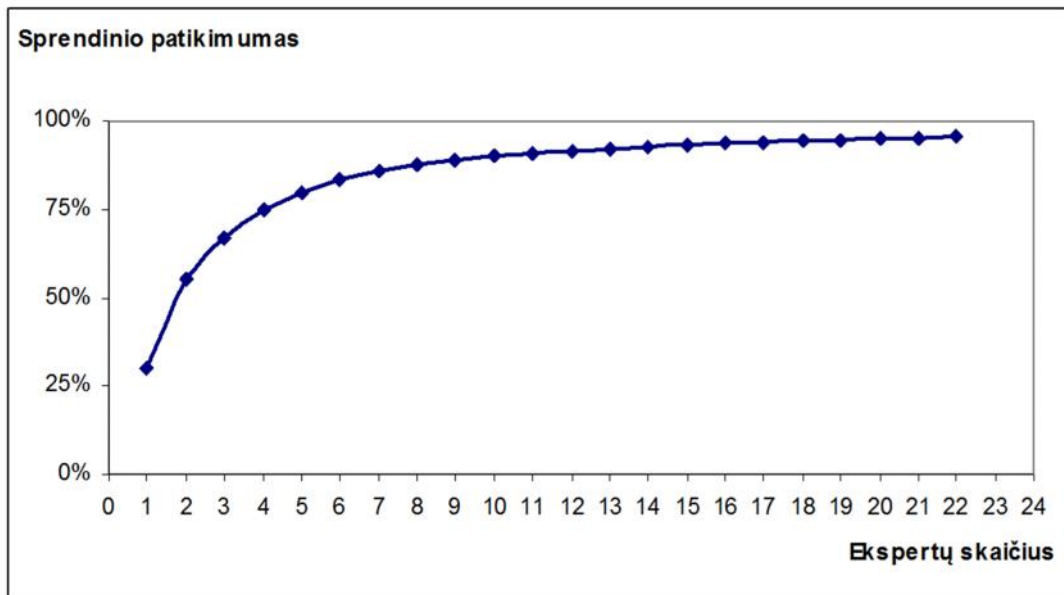
H₁: monetas ir prekinio kredito rizika labiausiai priklauso nuo monetos pirkimo finansiniai veiksniai, tokie kaip mokumas ir pelningumas.

H₂: Šalies rizika menkai veikia monetas ir prekinio kredito riziką, kai kalbame apie prekybą šalies viduje.

Ekspertiniai vertinimai taikomi vairių kuo šak tyrimuose. Jiems reikalingos specialios žinios bei ekspertinis patyrimas (Baležentis, Žalimaitis, 2011). „Ekspertinis vertinimas suprantamas kaip apibendrinta ekspertų grupės nuomonė, kuriai gauti taikomos specialistų – žinios, patirtis ir intuicija“ (Rudzkienė ir kt., 2009, p. 174). Pasirenkant ekspertinio vertinimo metodą, buvo atsižvelgta tai, kad ekspertiniai vertinimai itin svarbūs sprendžiant neformalius mokslinius tiriamuosius uždavinius, ir jie dažniausiai naudojami vertinant svarbiausius veiksnius bei priimamą sprendimą pasekmes. Šis tyrimo metodologija grindžiama prielaida, kad ekspertas yra sukaupęs didelę patirtį bei daug žinių, taigi, gali būti kokybinis informacijos šaltinis. Be to, ekspertų grupės nuomonė nedaug skiriasi nuo tikrojo problemos sprendimo (Rudzkienė ir kt., 2009).

Atliekant ekspertinį vertinimą, labai svarbu yra pasirinkti tinkamus ekspertus bei numatyti tyrimo eigą. Kaip teigia Rudzkienė ir kt. (2009) ekspertinio vertinimo patikimumas labiausiai priklauso nuo trijų kriterijų – ekspertų skaičiaus, jų sudėties pagal specialybes bei ekspertų savybių. Svarbiausia eksperto savybė autoriai pripažįsta eksperto kompetenciją bei patirtį. Teigiamai vertinamos ir tokios savybės kaip kūrybiškumas, mokėjimas dirbti kolektyve, lankstumas, patikimumas.

Ekspertų skaičiaus nustatymas. Pasak Baležentis ir Žalimaitis (2011) bei Rudzkienė ir kt. (2009), nustatant ekspertų skaičių, vadovaujamosi metodologiniais prielaidomis, kurios yra suformuluotos klasikinėje testų teorijoje. Joje teigiama, kad agreguotą sprendimą patikimumas ir ekspertų skaičius sieja greitai gautas netiesinis ryšys (žr. 8 pav.).

Šaltinis: Rudzkiene ir kt., 2009, p.202

8 pav. Ekspert skaičiaus taka vertinimo patikimumui

Siekiant išlaikyti ekspertinio vertinimo patikimumą, rekomenduojama ekspertų grupę traukti ne mažiau kaip 5 ekspertus. Kita vertus, didelis ekspertų skaičius apsunkina bendros nuomonės formulavimą. Rodyta (Libby, Blashfield, 1978), kad agreguotų ekspertinių vertinimų moduluose su vienodais svoriais nedidelės ekspertų grupės tikslumas nenusileidžia didelės ekspertų grupės vertinimo tikslumui – gauti vertinimo tikslumas didžiausias tampa 5-9 ekspertų grupėje. Daugelio mokslininkų nuomone, optimalus ekspertų skaičius – 8-10 ekspertų (Rudzkiene ir kt., 2009).

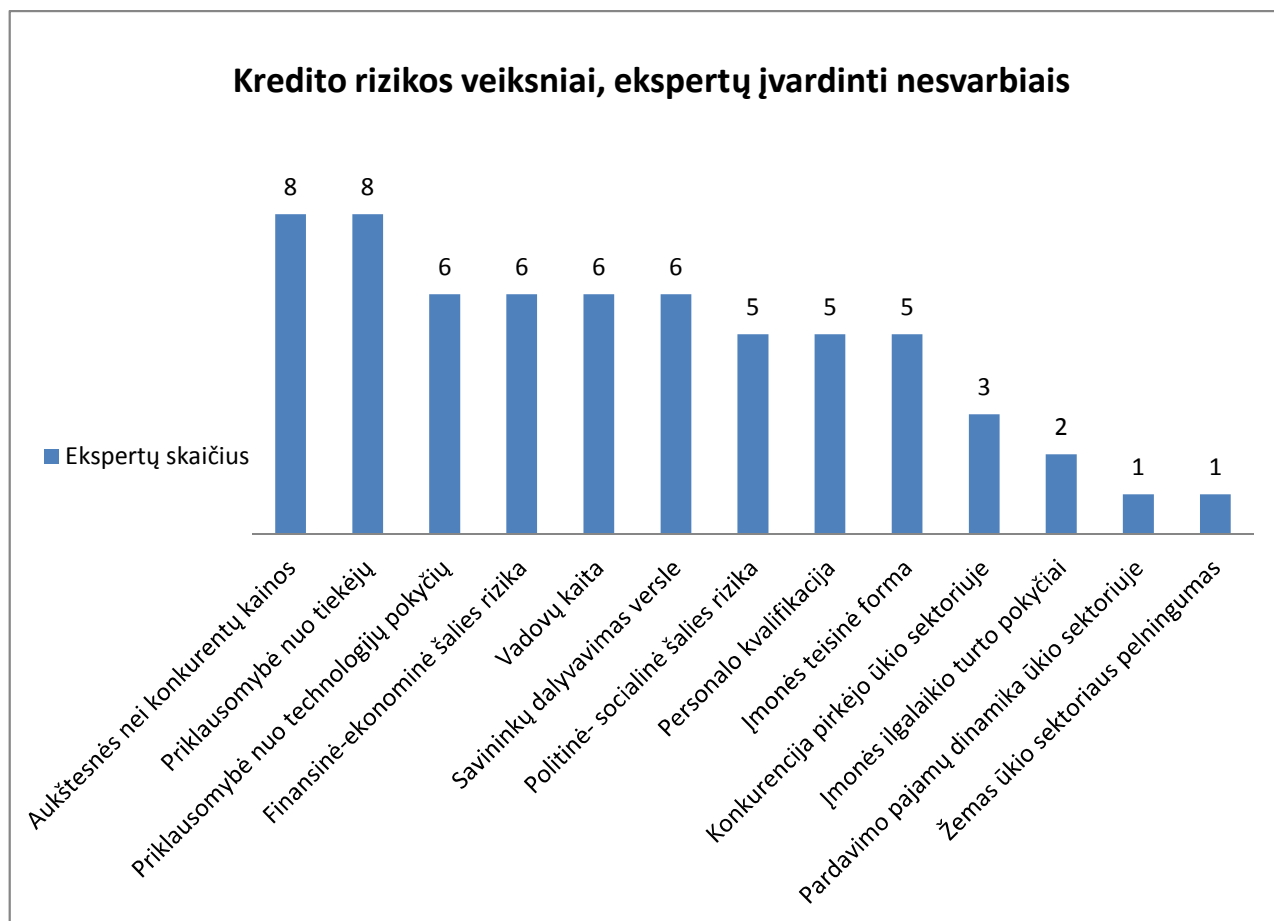
Remiantis šiomis rekomendacijomis, buvo nuspręsta tyrimui traukti 8 ekspertus. Ekspertams buvo taikyti tokie atrankos kriterijai:

- aukštasis universitetinis ekonominis arba vadybinis išsilavinimas;
- ne mažesnė kaip 5 metų kmingo darbo patirtis prirkj skol valdymo srityje.

Remiantis šiais kriterijais, buvo atrinkti 8 asmenys, kurie betarpiškai priima sprendimus dėl prekinio kredito suteikimo prirkj, seka klientų mokum ir atsiskaitymus -3 kredito vadybininkai bei 5 finansininkai. Atrinkti asmenys išsilavinimas, asmeninės savybės (pareigingumas, lankstumas, patikimumas ir pan.) bei gyta kompetencija leidžia juos traktuoti kaip prekinio kredito rizikos veiksnio vertinimo ekspertus. Kadangi dauguma ekspertų nepageidavo, kad būtų viešinamos jų pavardės, darbe tikslūs ekspertų duomenys neatskleidžiami. Su ekspertais buvo bendraujama asmeniškai, jie nežinojo ekspertų grupės sudėties, taigi neturėjo jokios tokos vienos kito nuomonei.

Kadangi gautas gana platus pirminis veiksnio sąrašas, ekspertinis vertinimas buvo atliekamas dviem etapais. Pirmiausiai ekspertams buvo išdalintas pirminis veiksnio sąrašas kartu su atliekamo ekspertinio tyrimo tikslu (žr. 1 pried). Ekspertams buvo paprašyta išnagrinėti pirminį sąrašą bei iš jo išbraukti veiksnius, kurie ekspertų nuomone mažiausiai veikia monės prekinio kredito riziką. Pirmajame tyrimo etape ekspertams išbraukti veiksniai pateikiami 2 priede bei vaizduojami 9 paveiksle.

Šiame paveiksle atspindi visi veiksniai, kurie buvo paminėti bent vieno eksperto bei parodoma, kiek ekspertų laiko šį veiksnią nesvarbiu.

Šaltinis: Sudaryta autorės

9 pav. Kredito rizikos veiksniai, ekspertų įvardinti nesvarbiais

Tolesni rizikos veiksniai atranka buvo vykdoma pagal Rudzkienės ir kt. (2009) rekomendacijas – jeigu daugiau nei pusė ekspertų išbraukė objektą, tai jis galutinai pašalinamas. Remiantis šiuo principu, iš tolesnio tyrimo buvo eliminuoti tie veiksniai, kuriuos nereikšmingais įvardino 5 ir daugiau ekspertų, t.y.:

- aukštesnės nei konkurentų kainos;
- priklausomybė nuo tiekėjų;
- priklausomybė nuo technologijų pokyčių;
- finansinė – ekonominė šalies rizika;
- vadovų kaita;
- savininkų dalyvavimas versle;
- politinė – socialinė šalies rizika;
- personalo kvalifikacija;
- monos teisinė forma.

Likusieji veiksniai buvo palikti galutiniame s raše. Be to, jau pirmajame tyrimo etape pasitvirtino tyrimo pradžioje iškelta hipotezė (**H2**), kad šalies rizika menkai veikia mon s prekinio kredito riziką, kai kalbame apie prekybą šalies viduje, nes buvo atmesti politiniai – socialiniai šalies rizikos veiksniai (statymų kaita, nusikalstamumas, politinis nestabilumas) bei finansiniai ekonominiai šalies rizikos veiksniai (BVP, NP, nedarbo lygis).

Antrajame tyrimo etape mon s prekinio kredito rizikos veiksniai ekspertinis vertinimas buvo atliekamas paprastojo rangavimo metodu. Kaip teigia . . ir . . (2006), šio metodo esmė yra ta, kad kiekvieno eksperto prašoma suranguoti teiginius pagal reikšmingumą. Vienetu žymimas reikšmingiausias veiksnys, dvejetu – antras pagal reikšmingumą ir t.t. Gauti duomenys pateikiami lentelėje.

Taigi antrajame etape, eliminavus veiksnius, kurie ekspertų nuomone yra mažiausiai reikšmingi, buvo suformuluota 15 alternatyvų (X_1 - X_{15}), nuo kurių, ekspertų bei šio darbo autorės nuomone, labiausiai priklauso mon s prekinio kredito rizika:

- X_1 – mon s likvidumas ir trumpalaikis mokumas;
- X_2 – mon s reputacija, dalyvavimas atsakovu teismuose;
- X_3 – Aktyvios veiklos trukmė;
- X_4 – Bankrotas;
- X_5 – Konkurencija pirkėjo sektoriuje;
- X_6 – mon s veiklos efektyvumas;
- X_7 – Žemas pirkėjo sektoriaus pelningumas;
- X_8 – mon s pelningumas;
- X_9 – Atsiskaitymų savalaikiškumas;
- X_{10} – mon s pardavimo pajamų dinamika;
- X_{11} – Pardavimo pajamų dinamika pirkėjo sektoriuje;
- X_{12} – mon s kapitalo struktūra;
- X_{13} – Darbuotojų skaičius ir dinamika;
- X_{14} – mon s ilgalaikio turto pokyčiai;
- X_{15} – Pinigų srautų valdymas;

Pagal šias alternatyvas buvo sudarytas veiksniai, takojant į prekinio kredito riziką, s rašas ir dar kartą pateiktas ekspertams (žr. 3 pried.). Ekspertų paprašyta teiginius suranguoti pagal reikšmingumą pradedant nuo 1 (reikšmingiausias).

Pasak Rudzkienės ir kt. (2009) ekspertinis vertinimas remiasi prielaida, kad sprendimas gali būti gautas tik esant ekspertų nuomonių suderinamumui. Vienas dažniausiai taikomų suderinamumo kriterijų – Kendalio konkordancijos koeficientas.

Tyrimo patikimumui vertinti suformuluotos hipotezės:

H_0 : ekspert vertinimai priešaringi;

H_1 : ekspert vertinimai panaš s.

3 lentel je pateikiami ekspert vertinimo duomenys (rangai), rang suma, vidurkia ir nuokrypio kvadratai.

3 lentel .Ekspert vertinimo rezultatai

Eksperto Nr.	Alternatyvos Nr.														
	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	X ₁₄	X ₁₅
1	1	3	9	4	15	8	10	2	5	13	14	7	6	11	12
2	1	6	5	2	10	11	12	3	4	13	15	9	7	8	14
3	1	6	9	4	14	7	10	2	3	12	13	11	5	15	8
4	1	4	6	3	15	9	8	2	5	12	14	10	7	13	11
5	1	9	5	2	14	10	8	3	4	15	11	7	6	13	12
6	1	8	5	3	15	10	12	2	9	11	13	6	4	14	7
7	1	6	4	3	15	10	9	2	7	12	13	8	5	14	11
8	1	4	7	3	15	12	5	2	8	9	11	14	6	13	10
Rang suma $\sum_{i=1}^m x_{ij}$	8	46	50	24	113	77	74	18	45	97	104	72	46	101	85
Rang sum vidurkis	64	64	64	64	64	64	64	64	64	64	64	64	64	64	64
Nuokrypio kvadratas	3136	324	196	1600	2401	169	100	2116	361	1089	1600	64	324	1369	441
Suma S ² = 15290															

Šaltinis: Sudaryta autor s

Kadangi n ra sutampan i rang , rang sum vidurkis yra apskai iuojamas pagal formul (Rudzkien ir kt., 2009):

$$r = 0,5m(k+1)$$

$$r = 0,5*8(15+1)$$

$$r = 64 \quad \text{ia m-ekspert skai ius, k – objekt skai ius.}$$

Konkordancijos koeficientas W apskai iuojamas pagal formul (Rudzkien ir kt., 2009):

$$W = \frac{12S^2}{m^2(k^3 - k)} = \frac{12*15290}{64*(3375 - 15)} = 0,85$$

Konkordancijos koeficientas W kinta nuo 0 iki 1 (0<W<1); kur 0 reiškia visišk nesuderinamum , o 1 – piln suderinamum . Šiuo atveju konkordancijos koeficientas W=0,85, tai reiškia pakankam ekspert nuomoni suderinamum .

Jeigu apskaičiuota $W \cdot m \cdot (k-1)$ reikšmė esant pasirinktam reikšmingumo lygiui ir laisvųjų laipsnių skaičiui f viršija kritinį ribą t_{krit}^2 , tai hipotezė H_0 , kad ekspertų vertinimai prieštaringi, atmetama (Rudzkiene ir kt., 2009).

Apskaičiuota $\chi^2 = W \cdot m \cdot (k-1) = 0,85 \cdot 8 \cdot (15-1) = 95,2 > 23,68$ ($t_{krit}^2(0,05;14) = 23,68$), taigi nulini hipotezė, kad ekspertų vertinimai prieštaringi, tenka atmesti.

Kadangi ekspertų vertinimai neprieštaringi, tyrimo rezultatais galima vadovautis, kuriant monetas prekinio kredito rizikos vertinimo metodiką. Atsižvelgdami į ekspertų vertinimą, 4 lentelėje išdėstome veiksnius, nuo kurių priklauso monetos prekinio kredito rizika, pagal svarbą:

4 lentelė. Svarbiausi prekinio kredito rizikos veiksniai

Veiksniai	Ranguma
1) monetos likvidumas ir trumpalaikis mokumas	8
2) monetos pelningumas	18
3) monetos bankrotas	24
4) Atsiskaitymų savalaikiškumas	45
5) monetos reputacija, dalyvavimas atsakovu teismuose	46
6) Darbuotojų skaičius ir dinamika	46
7) Aktyvios veiklos trukmė	50
8) monetos kapitalo struktūra	72
9) Žemas pirkėjo sektoriaus pelningumas	74
10) monetos veiklos efektyvumas	77
11) Pinigų srautų valdymas	85
12) monetos pardavimo pajamų dinamika	97
13) monetos ilgalaikio turto pokyčiai	101
14) Pardavimo pajamų dinamika pirkėjo sektoriuje	104
15) Konkurencija pirkėjo sektoriuje	113

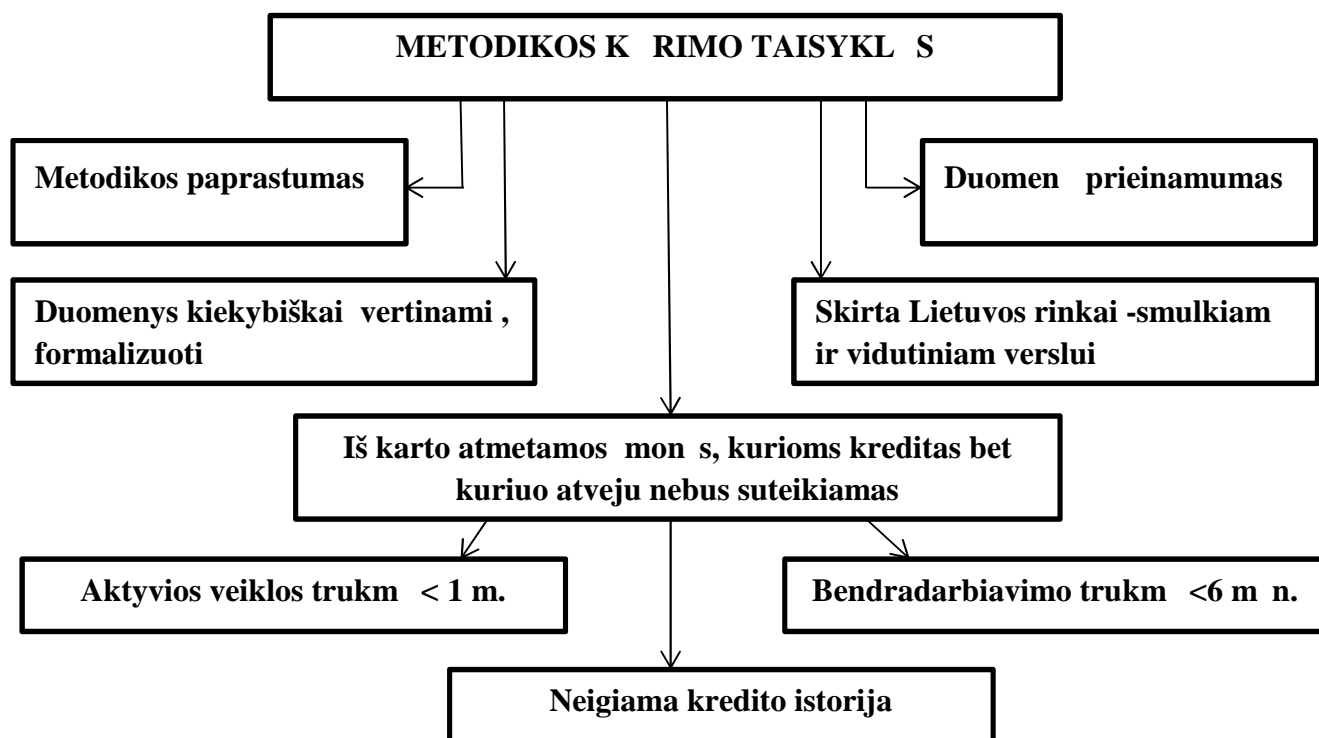
Šaltinis: Sudaryta autorės pagal ekspertinio vertinimo duomenis

Remiantis ekspertų vertinimu, galima teigti, kad reikšmingiausios yra pirma, aštunta ir ketvirta alternatyvos, o mažiausiai reikšminga penkta. Taigi ekspertai patvirtino ir pirmą iškeltą hipotezę, kad monetos prekinio kredito rizika labiausiai priklauso nuo monetos pirkėjos finansinių veiksmų – mokumo ir pelningumo. Kita vertus, tyrimas atskleidė, kad kuriant prekinio kredito rizikos vertinimo metodiką, būtina vertinti ir nefinansinius veiksnius – monetos reputaciją, atsiskaitymų savalaikiškumą, aktyvios veiklos trukmę, darbuotojų skaičių ir dinamiką ir pan.

2.2. mon s prekinio kredito rizikos vertinimo metodika

Kaip jau buvo min ta, pagrindinis šio magistro baigiamojo darbo tikslas – sukurti mon s prekinio kredito rizikos vertinimo metodik . Ankstesniuose poskyriuose, atlik mokslin s literat ros analiz bei pasitelk pagalb ekspertus, išskyr me svarbiausius veiksnius, kuriuos b tina atsižvelgti vertinant pirk jo nemokumo rizik . Jais remiamasi kuriant mon s prekinio kredito rizikos vertinimo metodik .

Remiantis (2011) bei (2009) rekomendacijomis, kuriant mon s prekinio kredito rizikos vertinimo metodik , išskiriama keletas svarbi taisykli . Pagrindin s taisykl s pateikiamos 10 paveiksle.

Šaltinis: Sudaryta autor s pagal (2009), (2011).

10 pav. Prekinio kredito rizikos vertinimo metodikos k rimo taisykl s

Panagrin sime šias taisykles išsamiau.

Metodikos paprastumas. Kuriama metodika turi b ti maksimaliai paprasta. Pasak (2009), norint diegti sud ting metodik , reikia daug laiko, l š , papildom darbuotoj ir pan. Daugeliui moni tai neprieinama. Be to, gamybin ms, prekybin ms ar paslaug mon ms kredito teikimas n ra pagrindin veikla, tod l kurti tokias sud tingas metodikas, kurias taiko bankai, n ra prasm s. Paprasta, nesud tinga metodika bus aiški tiek patiems darbuotojams, priimantiems kredito suteikimo sprendimus, tiek ir klientui (, 2011).

Duomen prieinamumas. Kuriant metodik , labai svarbu užtikrinti duomen surinkim (, 2009). Taigi traukiami tik tokie rodikliai, kuriems apskai iuoti ar vertinti galima nesunkiai gauti duomenis.

mon s vertinimas tur t b ti atliekamas pasinaudojant internete prieinamais informacijos šaltiniais. Gana nemažai informacijos galima surasti elektronin je Juridini asmen registro svetain je. Pasinaudojus V Registr centro savitarnos sistema galima sužinoti bendrov s registravimo dat , informacij apie vadov poky i dažnum . Galima patikrinti, ar mon laiku teikia metines finansines ataskaitas (tai parodo, ar mon tvarkingai tvarko apskait , laikosi teis s akt reikalavim). Už tam tikr mokes galima sigyti pageidaujamos mon s finansini ataskait rinkin ar pavienes ataskaitas.

Valstybin s mokes i inspekcijos (VMI) interneto svetain je www.vmi.lt taip pat galima gauti informacijos apie mon s atsiskaitymo su valstyb s biudžetu savalaikiškum (pateikiami moni , laiku teikian i deklaracijas ir mokan i mokes ius s rašai), sužinoti teisin form , registravimo dat , registravimo PVM mok toj registr dat , registracijos adres . Elektronin je svetain je www.eteismai.lt galima pasitikrinti, ar mon dalyvavo teismo procesuose ir apie bylos baigt . Be to, internete galima surasti vartotoj skund ar pagyrim , kurie atskleidžia prast / ger mon s reputacij . Tiesa, reik t vertinti, kad dalis skund gali b ti melagingi.

Duomenys kiekybiškai vertinami, formalizuoti. Pasak (2009), tinkamai atlikti kokybin vertinim dažniausiai gali tik ekspertai, tuo tarpu kai vertinim atlieka mon s darbuotojai, neišvengiama subjektyvi vertinim . Taigi svarbu atrinkti tokius rodiklius, kurie b t pagr sti tiksliais skai iavimais arba griežtai formalizuotomis taisykl mis.

Skirta Lietuvos rinkai -smulkiam ir vidutiniam verslui. Metodika n ra skirta eksportuotojo prekinio kredito rizikos vertinimui, nes vertinant užsienio klient , labai svarbu yra atsižvelgti užsienio šalies politin - socialin bei finansin - ekonomin rizik . Taigi tokiu atveju ši metodika tur t b ti praple iame užsienio šalies bei kliento kio sektoriaus išsamesne analize.

Be to, ši metodika daugiau skirta smulkios ir vidutin ms mon ms. Pagal LR smulkiojo ir vidutinio verslo pl tros statym , mažoms ir vidutin ms mon ms priskiriamos *savarankiškos* mon s, atitinkan ios tam tikrus kriterijus (ž.r. 5 lentel).

5 lentel .Maž ir vidutini moni kriterijai

mon s kategorija	Darbuotoj skai ius, vnt	Finansiniai rodikliai atitinka nors vien s lyg	
		Metin s pajamos, Lt	Balansin turto vert , Lt
Vidutin	<250	138 mln.	93 mln.
Maža	<50	24 mln.	17 mln.
Labai maža	<10	7 mln.	5 mln.

Šaltinis: LR Smulkiojo ir vidutinio verslo pl tros statymas, galiojanti aktuali redakcija

Nors teigti, kad stambioms mon ms ši metodika netinkama nereik t , ta iau vert t prisiminti, kad sutar i s lygos su tokiomis mon mis paprastai sudaromos individualia tvarka (, 2011).

Iš karto atmetamos monės, kurioms bet kuriuo atveju kreditas nebus suteikiamas. Taigi kreditas gali būti suteikiamas tik monėms, kurios:

- **Vykdo aktyvi veiklą ne trumpiau kaip 1 metus.** Kaip jau buvo analizuota, naujai steigtomis monėms reikia laiko pritraukti klientus, surasti tiekėjus, patalpas, sitvirtinti rinkoje, todėl jos yra gana rizikingos ir suteikti šioms monėms prekinį kreditą nerekomenduojama (žr. 1.3 poskyr).
- **Bendradarbiauja su mone ne trumpiau kaip 6 mėnesiai (su tam tikromis išimtimis).**

(2011) rekomenduoja nesuteikti kredito naujiems klientams, t.y. monėms, su kuriomis bendradarbiavimo patirtis nesiekia 6 mėnesių. Tam tikrą laiką dirbdami su klientu, susipažinti jo pirkimo procesais, galime vertinti personalo savybes ir patirtį. Tačiau, magistrantės nuomone, šis taisyklė gali būti taikyti tik su tam tikromis išimtimis. Yra tokie veiklos sričiai, kuriose monės santykiai su klientais yra vienkartiniai – pavyzdžiui, parduodant rangą ir patirtį. Tokiu atveju, atsižvelgiant į šį taisyklę, prekinis kreditas neturėtų būti suteikiamas nei vienai monei. Vis dėlto, kai kuriais atvejais, kai sandoriai monei yra labai svarbūs, prekinis kreditas gali būti suteikiamas, prieš tai kruopščiai vertinus kliento kreditingumą. Tačiau tokiu atveju, magistrantės nuomone, reikėtų prašyti bent dalinio avanso, kad klientui neatsiskaitius, monė galėtų padengti patirtas išlaidas, atsiskaityti su savo tiekėjais.

- **Turi teigiamą kredito istoriją.** Pridotkienės ir Pridotkaus (2012) bei šio darbo autorės (žr. 2.1 poskyr) atlikti ekspertiniai tyrimai atskleidė, kad dauguma ekspertų kaip vieną svarbiausių kriterijų, vertinant kliento prekinio kredito riziką, išskiria atsiskaitymą savalaikiškumą.

(2011) taip pat rekomenduoja suteikti prekinį kreditą tik monėms, turinčioms palankią atsiskaitymą istoriją. Vis dėlto, ši taisyklė gali būti taikoma tik tomis monėms, su kuriomis jau buvo dirbama atidėto apmokėjimo sąlygomis.

Aptarę pagrindines prekinio kredito rizikos vertinimo metodikos taisykles, pereiname prie metodikos kriterijų. Metodikoje atsižvelgiama į 10 svarbiausių ekspertų išskirtą prekinio kredito rizikos veiksnį bei vertinama 12 rodiklių. Be to, remdamiesi (2011) rekomendacijomis, kliento finansinį būklę, veiklos efektyvumą, kapitalo struktūrą, veiklos trukmę ir kitus veiksnius vertiname balais. Maksimali galima balų suma – 100 balų. Kiekvienam rodikliui skiriamas maksimalus balų skaičius – 8 balai, išskyrus einamojo likvidumo bei Altmano Z rodiklius – kadangi šie rodikliai itin svarbūs vertinant kliento mokumą, jiems skiriama po 10 balų (siekiama, kad bendra balų suma sudarytų 100).

Ekspertės nuomone, svarbiausi veiksniai, kuriuos būtina vertinti, analizuojant kliento nemokumo riziką, yra kliento likvidumas, pelningumas ir bankroto tikimybė. Todėl šiems veiksniams skiriamas didžiausias dėmesys.

Likvidumo ir trumpalaikio mokumo vertinimas. Parduodama prekes ar paslaugas skolon, mon tikisi greito apmok jimo. Prekybos skolos paprastai priklauso trumpalaiki sipareigojim grupei. Kad padengt trumpalaikius sipareigojimus, mon turi tur ti pakankamai trumpalaikio turto. Pasak Mackevius (2009) trumpalaikio mokumo rodikli skai iavimas ir vertinimas padeda atskleisti mon s sugeb jim vykdyti trumpalaikius sipareigojimus. Analizuojant mokslin literat r , susiduriama su tam tikromis problemomis. Pirmiausia, likvidumo arba trumpalaikio mokumo rodikliai vadinami skirtingai. Antra, skiriasi rekomendacijos ši rodikli vertinimui. Dauguma autori – Mackevius (2009), (2011), (2011), (2010)- vertinant kliento trumpalaik mokum , rekomenduoja skai iuoti **einamojo likvidumo koeficientet** . Ta iau, kaip pavaizduota 6 lentel je, skirtingi autoriai, skirtingai vadina, skai iuoja ir vertina š rodikl .

6 lentel . Einamojo likvidumo rodiklis

Rodiklis	Apskai iavimo formul	Autorius	Rodiklio apib dinimas	Vertinimo ribos
Bendrojo trumpalaikio mokumo koeficientas	Trumpalaikis turtas/ Trumpalaikiai sipareigojimai	Mackevius (2009)	Parodo mon s sugeb jim trumpalaik mis mok jimo priemon mis likviduoti trumpalaikius sipareigojimus	L. geras >2; vidutinis – tarp 1 ir 2; žemas < 1.
Einamasis likvidumas ()	(Trumpalaikis turtas- pirk j skolos, senesn s kaip 12 m n.)/ Trumpalaikiai sipareigojimai	(2011)	Parodo, ar mon turi pakankamai apyvartini l š , kad padengt trumpalaikius sipareigojimus	L. geras – tarp 2 ir 3; vidutinis –tarp 1 ir 2; žemas - <1
Einamasis likvidumas ()	Likvidus turtas/ Trumpalaikiai sipareigojimai	(2011)	Charakterizuoja mon s apsir pinim apyvartin mis l šomis kinei veiklai vykdyti bei einamosioms skoloms padengti	Normali reikšm tarp 1,5 ir 2,5
Bendrojo likvidumo koeficientas ()	Trumpalaikis turtas/ Trumpalaikiai sipareigojimai	(2010)	Tai trumpalaikio turto ir trumpalaiki sipareigojim santykis	Normali reikšm : Prekyboje –0,25-1,75; Pramone je -0,5-1,5.
Einamojo likvidumo koeficientas (Current ratio)	Trumpalaikis turtas/ Trumpalaikiai sipareigojimai	NASDAQ OMX Vilnius (2010)	Parodo mon s galimyb vykdyti trumpalaikius sipareigojimus, panaudojus turim	Vidutin rodiklio reikšm yra apie 1,2-2 karto

			trumpalaik turt .	
Einamasis likvidumas (current ratio)	Trumpalaikis turtas/ Trumpalaikiai sipareigojimai	FECMA	Parodo mon s sugeb jim padengti trumpalaikes skolas per trump laik	L.gera reikšm apie 2, Normali 1-2; Žema - <1

Šaltinis: Sudaryta autor s

Nors dauguma autori mano, kad gera laikoma šio rodiklio reikšm >2 , ta iau, pavyzdžiui, (2010) teigia, kad prekyboje leistinos šio rodiklio ribos yra nuo 0,25 iki 1,75. Magistrant s nuomone, tokios rodiklio ribos yra per žemos ir egzistuoja didel tikimyb , kad mon nesugeb s padengti savo trumpalaiki sipareigojim laiku. Kuriamoje metodikoje remiamasi daugumos nurodyt autori nuomone: labai geras rodiklis (vertinama 10 bal) >2 , vidutinis – tarp 1 ir 2 (5 balai), žemas - <1 (skiriama 0 bal).

Jei analizuojama dviej laikotarpi rodiklio reikšm s: skiriame maksimal bal skai i (10 bal), jei abiej laikotarpi rodiklio reikšm s yra labai geros, minimal bal skai i (0 bal), jei ataskaitinio laikotarpio rodiklio reikšm patenka žemo rodiklio reikšmi interval ir vidutin bal skai i (5 balus) – visais kitais atvejais.

Pasak Mackevi iaus (2009), ne visas mon s trumpalaikis turtas yra vienodai likvidus. Tod l siekiant vertinti mon s galimyb greitai atsiskaityti su kreditoriais, labai dažnai yra skai iuojamas dar vienas rodiklis – *greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas* arba *greitasis likvidumas* (ž.r. 7 lentel).

7 lentel . Greitojo likvidumo rodiklis

Rodiklis	Apskai iavimo formul	Autorius	Rodiklio apib dinimas	Vertinimo ribos
Greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas	(Trumpalaikis turtas- Atsargos)/ Trumpalaikiai sipareigojimai	Mackevi ius (2005); Mackevi ius (2009)	Parodo, ar mon gal t greitai sumok ti savo trumpalaikius sipareigojimus, jei iš jos to b t pareikalauta	Ne mažesnis už 1. Pagal Statistikos departamento metodik : L.geras >1 ; Geras – tarp 0,5 ir 1; Žemas - $<0,5$
Greitasis likvidumas ()	(Trumpalaikis turtas- Atsargos -Gautinas PVM- pirk j skolas, senesn s kaip 12 m n.)/ Trumpalaikiai sipareigojimai	(2011)	Parodo mon geb jm greitai padengti trumpalaikius sipareigojimus	L. geras – $>0,6$; vidutinis –tarp 0,2 ir 0,6; žemas - $<0,2$
Einamojo likvidumo koeficientas	(Pinigai+Pirk j skolos+Trumpalaik s	(2010)	Tai mon s pinig , pirk j skol bei	Normali reikšm : Prekyboje $-0,1-0,9$;

()	investicijos)/Trumpalaikiai sipareigojimais		trumpalaiki investicij ir trumpalaiki sipareigojim santykis	Pramone -0,2-1,3.
Kritinio likvidumo koeficientas (Acid test)	(Trumpalaikis turtas- Atsargos)/ Trumpalaikiai sipareigojimais	NASDAQ OMX Vilnius (2010)	Kritinio likvidumo koeficientas yra griežtesnis mon s likvidumo lygio vertinimas, nes apskai uojant š rodikl daroma prielaida, kad atsargos n ra likvidžios.	Vidutin rodiklio reikšm yra apie 1

Šaltinis: Sudaryta autor s

Kaip matome 7 lentel je, autori nuomon s d l šio rodiklio vertinimo dar labiau išsiskiria: rodiklio vertinimo ribos svyruoja nuo 0,1 iki 1,3, priklausomai nuo kio sektoriaus, kuriame veikia mon . Vis d lto, kadangi vertinimas atliekamas siekiant nustatyti kliento galimybes greitai padengti siskolinim (nes prekinis kreditas suteikiamas trumpam laikotarpiui), vadovaujama s Statistikos departamento (Mackevičius, 2009) rekomenduojamomis griežtesn mis rodiklio vertinimo ribomis – labai geras rodiklis (skiriama 8 balai) - >1, vidutinis (4 balai) – tarp 0,5 ir 1, žemas (0 bal) - <0,5. Be to, lyginti mon s mokumo rodiklius su vidutiniais kio sektoriaus moni trumpalaikio mokumo rodikliais n ra prasm s, nes siekiama ne palyginti mon s mokum su kit moni atitinkamais rodikliais, o vertinti jos galimyb greitai padengti siskolinim . Tokia papildoma analiz gal t b ti atliekama tik tuo atveju, kai abejojama, kok bal rodikliui suteikti.

Je analizuojama dviej laikotarpi rodiklio reikšm s: skiriame maksimal bal skai i (8 balus), jei abiej laikotarpi rodiklio reikšm s yra labai geros, minimal bal skai i (0 bal), jei ataskaitinio laikotarpio rodiklio reikšm patenka žemo rodiklio reikšmi interval ir vidutin bal skai i (4 balus) – visais kitais atvejais.

Vertinant mon s trumpalaik mokum , gali b ti skai uojama ir daugiau rodikli : absoliutus likvidumas, labai greito mokumo koeficientas, apyvartinis kapitalas, trumpalaikio siskolinimo koeficientas, apyvartinio kapitalo manevringumo koeficientas ir kt. (Mackevičius (2005), Mackevičius (2009), (2010)). Taciau šie rodikliai kuriam metodik ne traukiami, siekiant nepaversti kuriamos metodikos per daug sud tinga. Kaip teigia Mileris ir Boguslauskas (2010), tiek per didel rodikli gausa, tiek ir per mažas j kiekis gali iškreipti tikruosius rizikos mastus.

Pelningumo rodikli vertinimas. mon s geb jimas atsiskaityti su klientais labai priklauso nuo jos veiklos rezultat , t.y. veiklos pelningumo. Jeigu mon s veikla yra nepelninga, labai tik tina, kad anks iau ar v liau mon ims stigi l š atsiskaityti su kreditoriais. Ekspertinis tyrimas atskleid , kad

vertinant monės nemokumo riziką, svarbu analizuoti tiek pačios monės, tiek ir kio sektoriaus, kuriame ji veikia, pelningumą. Pasak Mackevičiaus (2005), norint vertinti monės pelningumą, nepakanka analizuoti absoliutinius pelno rodiklius, ir, remiantis šia analize, priimti sprendimus. Autorius rekomenduoja apskaičiuoti santykinius pelningumo rodiklius bei juos lyginti su kitomis ar vidutiniais kio sektoriaus pelningumo rodikliais, analizuoti rodiklių dinamiką. Jis išskiria tris pelningumo rodiklių grupes: pardavimų pelningumo, turto panaudojimo pelningumo ir kapitalo pelningumo. Be to, kiekvienai iš šių grupių priskiriama po keletą rodiklių (Mackevičius, 2005). Kapitalo pelningumu labiausiai domisi kapitalo savininkai bei investuotojai, nes šie rodikliai parodo investicijų pelningumą, jų naudojimo efektyvumą bei galimybę gauti dividendus (Mackevičius (2005), NASDAQ OMX Vilnius (2010)). Turto pelningumo rodikliai parodo monės ilgalaikio ir trumpalaikio turto panaudojimo efektyvumą, vadovų gebėjimą valdyti ir kontroliuoti turtą (Mackevičius, 2005). Magistrantės nuomone, monės tiek joms kapitalo bei turto pelningumas nėra tiek svarbus, kiek investuotojams, vadovams ar ilgalaikiams kreditoriams. Žymiai svarbiau yra pardavimų pelningumas – pasak Mackevičiaus ir kt. (2008), ši rodiklių grupė domina tiek vidaus (vadovus, darbuotojus), tiek ir išorės (investuotojus, kreditorius, tiek juos, bankus ir kt.) informacijos vartotojus.

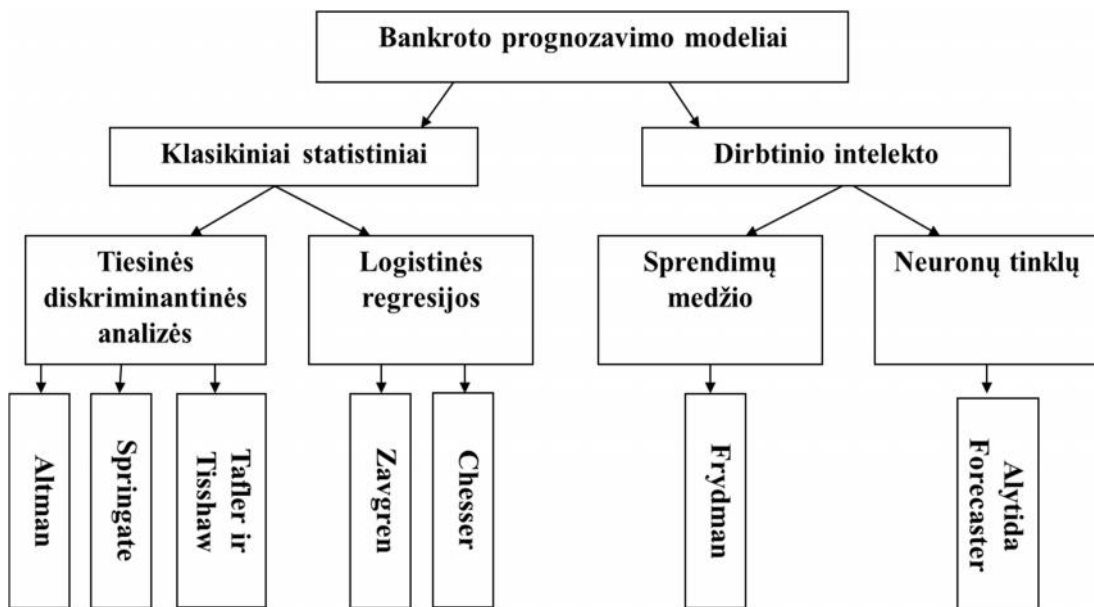
Praktikoje gali būti skaičiuojami vairūs pardavimų pelningumo rodikliai: bendrasis pelningumas, grynas pelningumas, veiklos pelningumas, veiklos pelningumas prieš palūkanas, mokesčius ir nusidėjimą (EBITDA pelningumas), antkainis nuo sigijimo savikainos, antkainis nuo tipinės veiklos sąnaudų (kartais vad. pelningumu), berio rodiklis, veiklos rentabilumas, prastinis veiklos pelningumas ir kt. (Mackevičius (2005), Mackevičius ir kt. (2008), Mackevičius ir Valkauskas (2010), Liaubienė ir Martirosianienė (2008), NASDAQ OMX Vilnius (2010) ir kt.). Šie rodikliai skaičiavimo formulės, turinys bei vertinimo ribos pateikiamos 4 priede. Mackevičiaus (2005) pateikiamos rodiklių vertinimo ribos atitinka LR Statistikos departamento rekomenduojamas rodiklių vertinimo ribas, todėl atskirai LR Statistikos departamento vertinimo metodika šiame darbe nepateikiama. Kadangi rodiklis yra gana nemažai ir visus juos traukti kuriam metodik nėra prasminga (jų skaičiavimas atimtų daug laiko, metodika taptų sudėtinga, o ir jos pagrindinis tikslas nėra monės pelningumo vertinimas), pabandydysime išskirti svarbiausius pardavimų pelningumo rodiklius, kuriuos analizuosime vertindami tiek kio sektoriaus pelningumą, tiek ir monės pelningumą – bendrąjį pelningumą ir grynąjį pelningumą. Šiems rodikliams, pasak Mackevičiaus ir kt. (2008), ekonomikos literatūroje ir praktikoje skiriamas didžiausias dėmesys.

Vertindami kio sektoriaus, kuriame veikia vertinama monė, pelningumą, atsižvelgiant 4 priede autori pateikiamas rodiklių ribas: skiriame maksimalų balą skaičiui (8 balus), jei abu pelningumo rodikliai ataskaitiniame periode patenka labai geroms rodiklių riboms (bendrasis pelningumas >35%, grynas pelningumas > 25%), 0 balų - jei bent vienas rodiklis ataskaitiniame

periode patenka nepatenkinam rodikli ribas (bendrasis pelningumas <7%, grynasis- <5%) ir vidutin bal skai i (4 balus) – visais kitais atvejais.

Vertindami mon s pelningum , jos bendrojo ir grynojo pelningumo rodiklius lyginame su vidutiniais kio sektoriaus rodikliais. Jei pra jusio ir ataskaitinio laikotarpio rodiklis didesnis už vidutin kio sektoriaus, skiriame maksimal bal skai i (8 balai), jei pra jusiame laikotarpyje rodiklis buvo žemesnis, o ataskaitiniame didesnis – vidutin bal skai i (4 balus), jei ataskaitiniame laikotarpyje rodiklis mažesnis už kio sektoriaus arba yra neigiamas – 0 bal .

Bankroto tikimyb s vertinimas. Vienas svarbiausi veiksniai , galin i nulemti mon s prekinio kredito rizik , yra pirk jo bankrotas. Pasak Mackeviaus ir Silvanavi i t s (2006), santykiniai finansiniai rodikliai gali b ti puikiai pritaikyti mon s bankrotui prognozuoti, apjungiant juos tam tikrus bankroto prognozavimo modelius. Populiariausius mokslin je literat roje pasitaikan ius modelius autoriai suskirst 2 grupes: klasikinius statistinius ir dirbtinio intelekto (ž.r. 11 pav.).

Šaltinis: Mackeviaus, Silvanavi i t , 2006, p.195

11 pav. Bankroto prognozavimo modeli klasifikacija

Mackeviaus ir Silvanavi i t (2006) atliko tyrim , siekdami išsiaiškinti klasikini bankroto prognozavimo modeli tinkamum Lietuvos rinkai. Tyrimo metu buvo skai iuojamos keturi stambi j Lietuvos moni (Ekranas, Vilniaus Vingio, Alytaus tekstil s, Utenos trikotažo) bankroto tikimyb s. Tyrimo metu buvo rodyta, kad Lietuvos moni bankrotui prognozuoti tinkamiausi yra tiesin s diskriminantin s analiz s modeliai – Altman, Springate ir Tafler bei Tishaw.

Didžiausi praktin reikšm turi E.Altman Z modelis (Mackeviaus (2005), (2009), Nacionalin verslo administratori asociacija (2006)). Tod l jis ir bus traukiamas kuriam metodik .

Mokslin je literat roje išskiriama keletas Altman Z modelio modifikacij :

- 1) modelis, skirtas moni , kuri akcijomis prekiaujama viešai, bankroto tikimybei vertinti;
- 2) modelis, skirtas gamybin ms mon ms, kuri akcijos nekotiruojamos vertybini popieri biržoje;
- 3) modelis, skirtas negamybini moni bankroto tikimybei vertinti.

Kadangi kuriama metodika daugiau skirta smulki ir vidutini moni prekinio kredito rizikai vertinti, o j akcijos paprastai vertybini popieri biržoje nekotiruojamos, kuriam metodik trauksiam Z modelius, skirtus mon ms, kuri akcijos nekotiruojamos vertybini popieri biržoje.

Pagal model , skirt gamybin ms mon ms, Z reikšm apskai iuojama (Altman, 2001):

$$Z_1=0,717X_1+0,847X_2+3,107X_3+0,420X_4+0,998X_5$$

ia:

X1=Apyvartinis kapitalas/Turtas;

X2=Nepaskirytas pelnas/Turtas;

X3=Pelnas prieš pal kanas ir mokes ius/Turtas;

X4=Nuosavo kapitalo balansin vert / sipareigojimai;

X5=Pardavimo pajamos/Turtas

Vertinimas (ribos nustatomos pagal Nacionalin verslo administratori asociacij (2006)):

Bankroto tikimyb labai didel , kai $Z_1 < 1,23$ – skiriama 0 bal ;

manomas bankrotas, kai $1,23 < Z_1 < 2,90$ - skiriama 5 balai;

Bankroto tikimyb labai maža, kai $Z_1 > 2,90$ – skiriama 10 bal .

Kita Z modelio modifikacija yra skirta negamybin ms mon ms. Pasak Altman (2001), ši Z modelio modifikacija buvo sukurta, siekiant sumažinti galim kio sektoriaus poveik ir joje turto apyvartumo rodiklis eliminuojamas. Turto apyvartumas gali žymiai skirtis skirtinguose kio sektoriuose, o pirminiame Z modelio formul s variante buvo tikimasi rodiklio reikšm s, kuri b dinga gamybin ms mon ms. Taigi modifikuotame modelyje Z reikšm apskai iuojama (Altman, 2001):

$$Z_2=6,56X_1+3,26X_2+6,72X_3+1,05X_4$$

ia:

X1=Apyvartinis kapitalas/Turtas;

X2=Nepaskirstytas pelnas/Turtas;

X3=Pelnas prieš pal kanas ir mokes ius/Turtas;

X4=Nuosavo kapitalo balansin vert / sipareigojimai;

Vertinimas (ribos nustatomos pagal Nacionalin verslo administratori asociacij (2006)):

Bankroto tikimyb labai didel , kai $Z_2 < 1,10$ – skiriama 0 bal ;

manomas bankrotas, kai $1,10 < Z_2 < 2,60$ - skiriama 5 balai;

Bankroto tikimyb labai maža, kai $Z_2 > 2,60$ – skiriama 10 bal .

Mackevičius ir kt. (2011) apskaičiuojant X3 nar naudoja pelno iki apmokestinimo rodiklį vietoj pelno prieš palūkanas ir mokesčius. Kadangi nemaža dalis smulkaus ir vidutinio verslo moni rengia sutrumpint finansinių ataskaitų rinkinį ir apskaičiuoti pelno prieš palūkanas ir mokesčius rodiklį nepakanka duomenų, kuriamoje metodikoje taip pat imamas pelno iki apmokestinimo rodiklis.

Jei analizuojama dvejų laikotarpių rodiklio reikšmės: skiriame maksimalų balų skaičių (10 balų), jei abiejų laikotarpių Z reikšmės patenka labai mažos bankroto tikimybės zonoje, minimalų balų skaičių (0 balų), jei ataskaitinio laikotarpio Z reikšmės patenka labai didelės bankroto tikimybės zonoje ir vidutinį balų skaičių (5 balus) – visais kitais atvejais.

Nors Altman Z modelis gana plačiai naudojamas monių bankroto tikimybei vertinti, Mackevičius (2005) Z modelį rekomenduoja taikyti kartu su santykiniais finansiniais rodikliais – trumpalaikio mokumo, bendrojo skolos ir grynojo pardavimų pelningumo- skaičių iavimu ir vertinimu. Tiek trumpalaikio mokumo, tiek grynojo pelningumo rodikliai metodiką jau traukti. Tuo tarpu bendrasis skolos rodiklis priklauso finansinio sverto arba kapitalo struktūros rodiklių grupei. Kadangi darbo autoris atliktas ekspertinis tyrimas atskleidė, kad, ekspertų nuomone, vertinant pirkėjo nemokumo riziką reikėtų atsižvelgti ir kapitalo struktūrą bei monių veiklos efektyvumą, panauginusime kapitalo struktūros bei veiklos efektyvumo rodiklius išsamiau.

Kapitalo struktūros vertinimas. Rodikliai, padedantys vertinti monių kapitalo struktūrą, vadinami gana vairiai – stabilumo rodikliai (Aleksnevičienė, 2011), ilgalaikio mokumo rodikliai (Mackevičius, 2005), finansinio sverto rodikliai (NASDAQ OMX Vilnius, 2010). Kaip parodo pavadinimai, iš šių rodiklių galima spręsti apie monių ilgalaikį mokumą bei finansinį stabilumą – kuo didesnė monių sipareigojimų dalis kapitale, tuo didesnė rizika, kad monė gali susidurti su sunkumais padengdama šiuos sipareigojimus. Nepaisant skirtingų šių rodiklių grupių pavadinimų, dauguma autorių, vertinant monių stabilumą, rekomenduoja skaičiuoti šiuos pagrindinius rodiklius – bendrąją skolą, finansinio sverto, finansinės priklausomybės, autonomijos bei kitus koeficientus (Mackevičius (2005), Mackevičius ir Valkauskas (2010), Aleksnevičienė (2011), (2010), (2011), (2010), NASDAQ OMX Vilnius (2010)). Šių rodiklių turinys, skaičių iavimo formulės bei vertinimo ribos pateikiamos 5 priede. Kadangi vertinant monių prekinio kredito riziką svarbiau yra monių trumpalaikis, o ne ilgalaikis mokumas, kuriam metodiką traukiame tik vieną – jau minėtą bendrąją skolą rodiklį bei atsižvelgiame Mackevičiaus bei Valkausko (2010) rekomenduojamas rodiklio vertinimo ribas – nerizikinga kapitalo struktūra – rodiklio reikšmė <50% (8 balai), vidutinė rizika – tarp 50 ir 70% (4 balai), didelė rizika - >70% (0 balų).

Jei analizuojama dvejų laikotarpių rodiklio reikšmės: skiriame maksimalų balų skaičių (8 balus), jei abiejų laikotarpių rodiklio reikšmės yra labai geros (<50%), minimalų balų skaičių (0 balų), jei ataskaitinio laikotarpio rodiklio reikšmės patenka žemo rodiklio reikšmių intervalu (>70%) ir vidutinį balų skaičių (4 balus) – visais kitais atvejais.

mon s veiklos efektyvumo vertinimas. Pasak Mackevičiaus, tiek tarp užsienio, tiek ir tarp Lietuvos autorių, nėra vieningos nuomonės, kokie rodikliai turėtų būti priskiriami veiklos efektyvumo rodiklių grupei. Vertybini popierų biržos NASDAQ OMX Vilnius (2010) rodiklių vertinimo metodikoje išskiriama atskira turto panaudojimo efektyvumo rodiklių grupė, įtraukiami tik turto apyvartumo rodikliai. Tuo tarpu Mackevičius (2005) bei Aleknevičienė (2011) rekomenduoja prie veiklos efektyvumo rodiklių priskirti ir su naudingumo rodiklius, nes veiklos efektyvumas priklauso ne tik nuo turto apyvartumo, bet ir nuo su naudingumo. Dažniausiai Lietuvos bei užsienio autoriai minimi mon s veiklos efektyvumo rodikliai pateikiami 6 priede. Vertinant prekinio kredito riziką, paprastai rekomenduojama skaičiuoti atsargų apyvartumo, debitorinio siskolinimo apyvartumo bei skolų tiekėjams apyvartumo rodiklius. Kaip teigia (2010), didžianuosius atsargos sandėlyje bei didesniu tempu nei pardavimo apimtis didėjantis debitorinis ir kreditorinis siskolinimas gali turėti neigiamos tokos kliento kreditingumui. Kuriam metodik traukiame tik gautiną sumą (debitorinio siskolinimo) bei atsargų apyvartumo kartais rodiklius. Kadangi gauti duomenis apie kliento medžiagų pirkimus skolon arba skolas tiekėjams gali būti sudėtinga (ypač, jei mon s rengia sutrumpintą finansinį ataskaitinį rinkinį), skolų tiekėjams apyvartumo rodiklis ne traukiamas. Skaičiuojant gautiną skolų apyvartumą, rekomenduojame imti arba gautiną sumą arba pirkimų siskolinimą (priklausomai nuo galimybių gauti informaciją). Gautus rodiklius lyginame su vidutiniais šio sektoriaus, kuriame veikia vertinama mon s rodikliais, nes tiek atsargų, tiek ir debitorinio siskolinimo apyvartumo rodikliai gali iš esmės skirtis skirtinguose sektoriuose (pavyzdžiui, statybose ir mažmeninėje prekyboje). Jei praėjusio ir ataskaitinio laikotarpio atitinkamas rodiklis didesnis už vidutinį šio sektoriaus, skiriame maksimalų balą (8 balai), jei praėjusio laikotarpyje rodiklis buvo mažesnis, o ataskaitiniame didesnis – vidutinį balą (4 balus), jei ataskaitiniame laikotarpyje rodiklis mažesnis už šio sektoriaus – 0 balų.

Kaip jau buvo minėta, ekspertinis tyrimas atskleidė, kad vertinant kliento nemokumo riziką, svarbu yra analizuoti ne tik finansinius, bet ir kai kuriuos nefinansinius veiksnius – mon s reputaciją bei dalyvavimą atsakovu teismuose, aktyvios veiklos trukmę, darbuotojų skaičių ir dinamiką. Taigi ši veiksnio vertinimas taip pat traukiamas kuriam metodik.

mon s reputacija bei dalyvavimas atsakovu teismuose. Vertindami mon s reputaciją, atsižvelgiame straipsnius apie mon s, jos vadovus, savininkus bei asocijuotus asmenis spaudoje bei elektroninėse masinėse informacijos priemonėse. Peržvelgiame mon s internetinį tinklą. Patikriname, ar mon s yra dalyvavusi atsakovu teismuose ir pralaimėjusi bylas. Jeigu masinėse informacijos priemonėse nėra neigiamos informacijos apie mon s ir su ja susijusius asmenis, skiriame maksimalų balą (8 balus). Jeigu yra keletas neigiamų klientų ar darbuotojų atsiliepimų apie mon s, bet jie nėra svarbūs ir nesusiję su mon s finansiniusipareigojimų nevykdymu – skiriame vidutinį balą

skai i – 4 balus. Jeigu yra daug neigiam atsiliepim apie mon , skund , kad mon nevykdo savo sipareigojim arba mon dalyvavo atsakovu teisme ir pralaim jo byl , skiriame 0 bal .

Aktyvios veiklos trukm . Kaip jau buvo min ta 1.3. poskyryje, mažiausiai rizikingomis pripaž stamos mon s, kuri veiklos trukm yra virš 10 met – skiriame 8 balus; vidutiniškai rizikingomis mon s, kurios veikia 5-10 met – skiriame 4 balus, rizikingiausios yra mon s, kuri veiklos trukm yra iki 5 met – skiriame 0 bal .

Darbuotoj skai ius ir dinamika. Analizuojant mon s prekinio kredito rizik , labai svarbu atsižvelgti mon s pirk jos darbuotoj skai i bei sud t. 1.3 poskyryje atlikta prekinio kredito rizikos ir darbuotoj skai iaus priklausomyb s analiz atskleid , kad 2009 m. Lietuvoje vidutinis bankrutavusi moni darbuotoj skai ius buvo 9 darbuotojai, 2010 – 2011 m. - 5 darbuotojai, o 2012 m. – 3 darbuotojai. Be to, analizuojant pastar j penki met duomenis, pastebima aiški darbuotoj skai iaus maž jimo tendencija prieš bankroto proced ros pradži (ž.r. 8 lentel).

8 lentel . Darbuotoj skai iaus pokytis mon se prieš bankrot

Metai	Darbuotoj skai ius mon je prieš bankroto proces	Darbuotoj skai ius mon je bankroto proceso pradžioje	Pokytis, vnt.	Pokytis, %
2008	17	8	-9	-52,94
2009	20	9	-11	-55,00
2010	14	5	-9	-64,29
2011	12	5	-7	-58,33
2012	9	3	-6	-66,67
Vidutiniškai				-59,45

Šaltinis: Sudaryta autor s pagal moni bankroto valdymo departamento (2013) duomenis

Kaip matome iš 8 lentel s duomen , darbuotoj skai ius prieš bankrot mon je vidutiniškai maž ja apie 59,45%. Taigi remdamiesi statistiniais duomenimis, kuriamoje metodikoje darbuotoj skai i vertiname taip: jeigu mon je dirba daugiau negu 10 darbuotoj ir per analizuojam laikotarp nepastebimas staigus darbuotoj skai iaus sumaž jimas (40-50% ir daugiau), monei skiriama 8 balai, jei mon je dirba iki 10 darbuotoj , bet n ra žymaus darbuotoj skai iaus poky io – 4 balai, jei mon je pastebimas ženklus darbuotoj skai iaus mažinimas, nepriklausomai nuo darbuotoj skai iaus, skiriama 0 bal . 0 bal taip pat skiriama mon ms, kuriose dirba iki 3 darbuotoj (skaitytinai).

Apibendrint mon s prekinio kredito rizikos vertinimo metodik pateikiame 9 lentel je. Rodikli skai iavimo formul s bei reikšmi vertinimai balais pateikiama 7 priede.

9 lentel . mon s prekinio kredito rizikos vertinimo metodika

Rodiklis	Max balas	Labai gera reikšm (10 arba 8 balai)	Vidutin reikšm (5 arba 4 balai)	Nepatenkinama reikšm (0 bal)
Einamasis likvidumas (EL)	10	2	1 $EL < 2$	< 1
Greitasis likvidumas (GL)	8	1	0,5 $GL < 1$	$< 0,5$
Bendrasis pelningumas	8	Du laikotarpiais >vid. kio sektoriaus	Kitais atvejais	Ataskaitiniu laikot. <vid. kio sektoriaus arba neigiamas
Grynasis pelningumas	8	Du laikotarpiais >vid. kio sektoriaus	Kitais atvejais	Ataskaitiniu laikot. <vid. kio sektoriaus arba neigiamas
kio sektoriaus: Bendrasis pelningumas Grynasis pelningumas	8	Abu rodikliai: 35% 25%	Visais kitais atvejais	Bent vienas: 7% 5%
Bankroto tikimyb (Z)	10	1) 2,90; 2) 2,60	1) $1,23 < Z < 2,90$; 2) $1,10 < Z < 2,60$;	1) 1,23; 2) 1,10;
Bendrasis skolos (BS)	8	50%	$50\% < BS < 70\%$	70%
Atsarg apyvartumas	8	Du laikotarpiais >vid. kio sektoriaus	Kitais atvejais	Ataskaitiniu laikot. <vid. kio sektoriaus
Debitorinio siskolinimo apyvartumas	8	Du laikotarpiais >vid. kio sektoriaus	Kitais atvejais	Ataskaitiniu laikot. <vid. kio sektoriaus
Reputacija, dalyvavimas atsakovu teismuose	8	N ra neigiamos informacijos	Nedaug neigiamos informacijos, n ra pralaim t byl	Daug neigiamos informacijos, pralaim tos bylos
Aktyvios veiklos trukm (VT)	8	> 10 m	$5 < VT < 10$	5 m
Darbuotoj skai ius ir dinamika (DS)	8	> 10 darbuotoj , n ra staigaus sumaž jimo	$3 < DS < 10$, N ra staigaus sumaž jimo	3 darbuotojai ir/arba staigus sumaž jimas ($> 40-50\%$)

Šaltinis: Sudaryta autor s

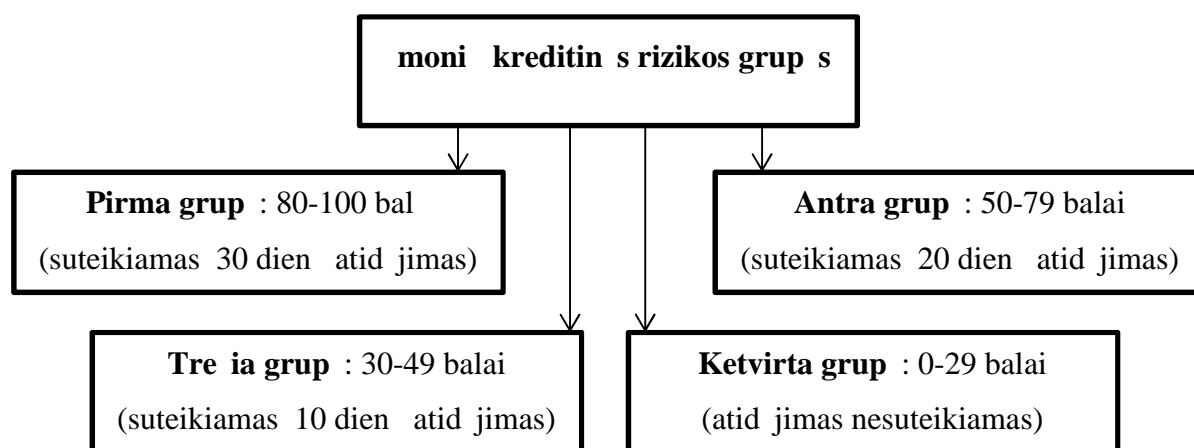
Vertinant dviejų laikotarpių monės rodiklius laikomasi taisyklės:

- Skiriame maksimalų balų skaičių (8 arba 10 balų), jei abiejų laikotarpių rodiklio reikšmės yra labai geros;
- minimalų balų skaičių (0 balų), jei ataskaitinio laikotarpio rodiklio reikšmė yra nepatenkinama;
- vidutinį balų skaičių (4 arba 5 balus) – visais kitais atvejais.

Lyginant monės rodiklio reikšmes su vidutiniškio sektoriaus rodiklio reikšmėmis laikomasi taisyklės:

- jei praėjusio ir ataskaitinio laikotarpio atitinkamas rodiklis didesnis už vidutinio sektoriaus, skiriame maksimalų balų skaičių (8 balai);
- jei praėjusiam laikotarpyje rodiklis buvo mažesnis, o ataskaitiniame didesnis – vidutinį balų skaičių (4 balus);
- jei ataskaitiniame laikotarpyje rodiklis mažesnis už sektoriaus – 0 balų.

Kaip pataria (2011), pagal gautus rodiklius mones suskirstome keturias kreditinės rizikos grupes. Monių skirstymas grupes pagal kredito riziką pateikiamas 12 paveiksle.

Šaltinis: Sudaryta autorės

12 pav. monių kreditinės rizikos grupės

Taigi kaip matome iš 12 paveikslo, pagal sukauptus balų skaičius mones tikslinga suskirstyti tokias grupes:

1. Pirma grupė : 80 – 100 balų ; suteikiamas 30 kalendorinių dienų atidėjimo terminas;
2. Antra grupė : 50 - 79 balų ; suteikiamas 20 kalendorinių dienų atidėjimo terminas;
3. Trečia grupė : 30 – 49 balai; suteikiamas 10 kalendorinių dienų atidėjimo terminas;
4. Ketvirta grupė : 0 – 29 balai; atidėjimas nesuteikiamas.

Žinoma, atidėjimo termino dienų skaičius gali būti ir kitoks. Jis priklausys nuo nusistovėjusios kreditavimo tvarkos, konkurentų taikomų atidėjimo terminų ar kitokio sektoriuje nusistovėjusių tradicijų.

Vertinant kliento kreditingumą, taip pat labai svarbu atsižvelgti į kliento finansinių ataskaitų patikimumą. Siekiant mokėti mažesnius mokesčius, moneš dažnai dirbtinai sumažina pelną, todėl ataskaitų duomenys gali būti nepatikimi. Žinant tokius faktus, reikėtų žymiai atidžiau sigilinti nefinansinius rodiklius, mažesniais skiriant finansinei analizei.

Taip pat reikėtų prisiminti, kad ne visos moneš laiku negrąžina skolų dėl sunkios finansinės padėties ir ne visada iš karto reikėtų atmesti moneš nežymiai vėluojančias atsiskaityti.

Sukurtos metodikos pritaikomumui paprasčiausia patikrinti analizuojant moneš, kurios praktikoje nuolat vėluoja atsiskaityti arba kurioms jau vykdoma bankroto procedūra. Pagal gautą balsumą, analizuojant praėjusių laikotarpiu finansines ataskaitas bei nefinansinius rodiklius, tokios moneš turėtų būti priskirtos ketvirtai, t.y. didžiausios rizikos grupei.

Sukurtai metodikai patikrinti iš moneš bankroto valdymo departamento internetinio puslapio <http://www.bankrotodep.lt/> buvo pasirinktos dvi atsitiktinės moneš – BUAB „Delicus“ ir BUAB „Intranspa“, kurioms 2013 m. spalio mėnesį buvo pradėta bankroto procedūra. Moneš pavadinimai yra pakeisti, siekiant nediskredituoti šių moneš vardo. Bet koks pavadinimų sutapimas su rinkoje veikiančiomis monešmis yra atsitiktinis. Ši bendrovių nemokumo rizikos vertinimas atliekamas trečiojoje magistro baigiamojo darbo dalyje.

3. MON S PREKINIO KREDITO RIZIKOS VERTINIMO METODIKOS PRITAIKYMAS

3.1. Prekinio kredito rizikos vertinimo metodikos pritaikymas BUAB „Delicus“ pavyzdžiu

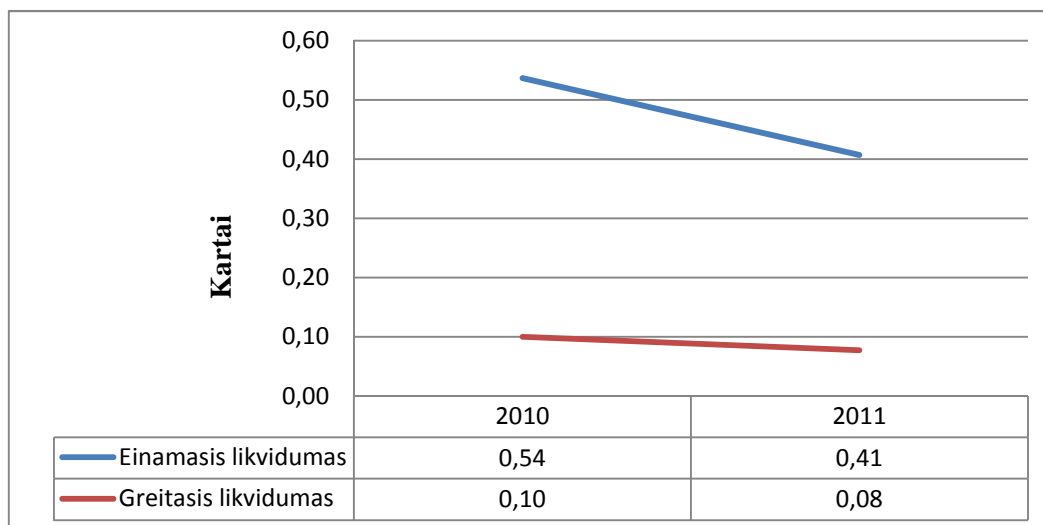
Kaip jau buvo min ta, siekiant patikrinti sukurtos metodikos pritaikomum , iš moni bankroto valdymo departamento internetinio puslapio atsitiktinai pasirenkamos dvi mon s, kurioms 2013 m. spalio m nes prad ta bankroto proced ra. Bankrutavusios mon s pasirenkamos tod l, kad jau 2011-2012 m. šioms mon ms tur jo b ti b dinga pakankamai aukšta kreditavimo rizika. Kadangi mon s bankrutavo, nemaža dalis kreditori taip ir neatgavo skol . Taigi siekiama patikrinti, ar taikant sukurt metodik , buvo galima identifikuoti šias mones kaip rizikingas ir nesuteikti joms prekinio kredito. Vertinama moni nemokumo rizika 2011-2012 m. laikotarpiu, kai, tik tina, ir susidar didžioji dalis sipareigojim . Vertinant 2012 m. nemokumo rizik daroma prielaida, kad 2012 m. buvo galima remtis 2010-2011 m. finansiniais duomenimis, o vertinant 2011 m. mon s nemokumo rizik remiamasi tik 2010 m. duomenimis, nes gauti 2009 m. duomenis n ra galimybi . mon s finansin s ataskaitos sigyjamoms iš Juridini asmen registro (JAR), analiz je remiamasi Valstybin s mokes i inspekcijos (VMI), <http://eteismai.lt> bei <http://rekvizitai.vz.lt> internetin se svetain se pateikiamais duomenimis ir kita internete viešai prieinama informacija.

UAB „Delicus“ pristatymas. UAB „Delicus“ kurta 2004 m. gruodžio 10 d. Nuo 2005 m. balandžio 6 dienos iki 2012 m. pabaigos mon vald Vilniaus senamiestyje sik rus vyno restoran . Tai aukš iausios klas s, jaukus, kokybiškas, vieno šeimininko valdomas pranc z virtuv s restoranas. Restorane galima rinktis tiek paprastesnius, tiek ir egzotiškus patiekalus- užkandžius prie vyno, sriubas, salotas, jautienos, žuvies, j ros g rybi bei kitus karštus patiekalus bei desertus. Kainos svyruoja nuo 14-33 Lt sriuboms bei desertams iki 29-79 Lt karštiesiems patiekalams. 2013 m. spalio 18 d. UAB „Delicus“ prad ta bankroto proced ra.

UAB „Delicus“ nemokumo rizikos vertinimas. Remiantis sukurta metodika, UAB „Delicus“ nemokumo rizikos analiz pradedama trumpalaikio mokumo vertinimu. Tam tikslui 10 priede apskai iuojami *einamojo* ir *greitojo likvidumo* rodikliai. UAB „Delicus“ likvidumo rodikli dinamika 2010 – 2011 m. laikotarpiu atsispindi 13 paveiksle.

Taigi jau 2010 m. mon s situacija buvo gana sud tinga – mon s einamojo likvidumo rodiklis tesudar 0,54, t.y. jos sipareigojimai 1,9 karto viršijo trumpalaik turt . 2011 m. einamojo likvidumo rodiklio reikšm dar pablog jo ir sudar tik 0,41. mon s sipareigojimai daugiau negu du kartus viršijo trumpalaik turt ir jau 2010-2011 m. buvo akivaizdu, kad mon n ra paj gi padengti savo trumpalaiki sipareigojim turimu trumpalaikiu turtu ir artimiausiu metu susidurs su sunkumais

padengdama savo trumpalaikiussipareigojimus. Pagal sukurt metodik , mažesn negu 1 rodiklio reikšm vertinama 0 bal .

Šaltinis: Sudaryta autor s

13 pav. UAB „Delicus“ likvidumo rodikli dinamika 2010-2011 m., kartais

Greitojo likvidumo rodiklio reikšm yra itin žema, ta iau atsižvelgiant tai, kad analizuojama mon yra maitinimo mon ir dalis jos atsarg (išskyrus brangius r šinius vynus) yra gana lengvai paver iamos pinigais, šio rodiklio vertinimas yra mažiau svarbus nei einamojo likvidumo rodiklio. Siekiant išsamiau vertinti mon s trumpalaik mokum , galima lyginti š rodikl su vidutiniu kio sektoriaus rodikliu, nes šis rodiklis skirtinguose sektoriuose gali skirtis (skirting kio sektori mon ms reikia nevienodo atsarg kiekio). Vis d lto, rodiklio reikšm yra gerokai žemesn ne tik už metodikoje pateikiam nepatenkinam rodiklio reikšm (t.y. 0,5), bet ir už vidutin maitinimo ir g rim teikimo veikla užsiiman i moni rodiklio reikšm . Pagal LR Statistikos departamento pateikiamus duomenis, vidutinis šio kio sektoriaus greitojo likvidumo (*kritinio likvidumo* - pagal Statistikos departamento terminologij) rodiklis buvo atitinkamai 0,41 ir 0,46 2010 ir 2011 metais. Taigi ir šio rodiklio reikšm pagal sukurt metodik vertinama 0 bal .

Kita vertinam santykini finansini rodikli grup – pelningumo rodikliai. Pagal sukurt metodik , vertinant mon s nemokumo rizik , tur t b ti analizuojami vidutiniai kio sektoriaus ir mon s *bendrojo* bei *grynojo pelningumo rodikliai*. UAB „Delicus“ pelningumo rodikliai apskai iuojami 10 priede. mon s ir maitinimo bei g rim teikimo veikla besiver ian i moni vidutini bendrojo ir grynojo pelningumo rodikli reikšmi suvestin pateikiama 10 lentel je.

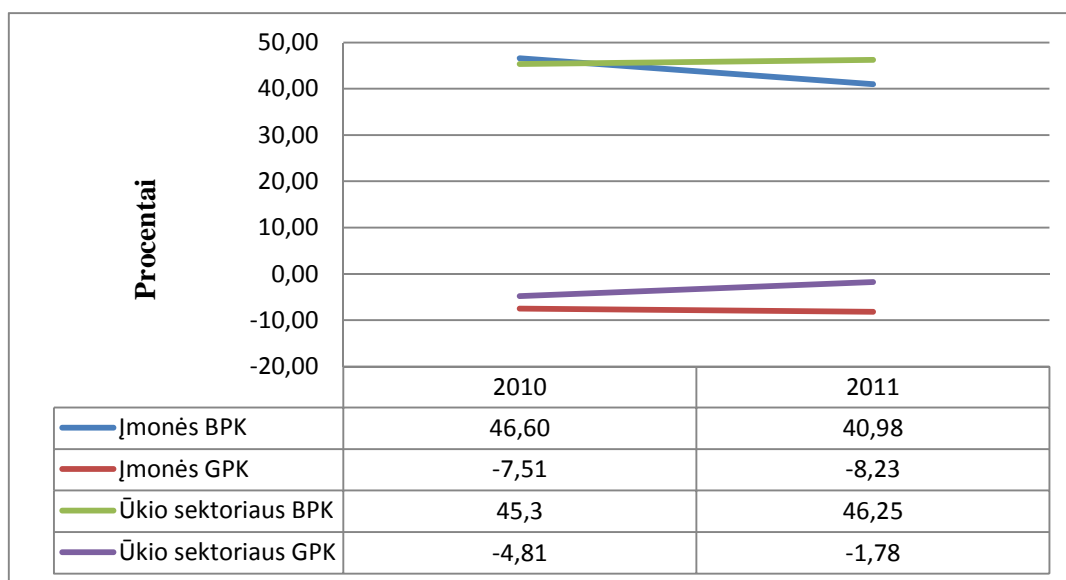
10 lentel . UAB „Delicus“ bei maitinimo moni vidutini pelningumo rodikli suvestin

Rodikliai	2010 m.	2011 m.	Nukrypimas (+,-)
mon s bendrasis pelningumas,%	46,60	40,98	-5,62
mon s grynas pelningumas,%	-7,51	-8,23	-0,72
čio sektoriaus bendrasis pelningumas,%	45,30	46,25	0,95
čio sektoriaus grynas pelningumas,%	-4,81	-1,78	3,03

Šaltinis: Sudaryta autor s

Kaip matome iš 10 lentel s duomen , UAB „Delicus“ bendrojo ir grynojo pelningumo rodikliai 2010-2011 m. laikotarpiu sumaž jo 5,64 ir 0,72 procentiniais punktais. Tai, žinoma, yra neigiama tendencija, nes čio sektoriaus atitinkami rodikliai analizuojamu laikotarpiu pakilo 0,95 ir 3,03 procentinio punkto. Taigi nors analizuojamo čio sektoriaus moni pagrindin veikla 2011 m. buvo pelningesn bei maž jo grynas nuostolis, UAB “ Delicus ” vis sunkiau sek si kontroliuoti pardavimo savikain – net išaugusios pardavimo pajamos bei sumažintos veiklos s naudos nepadeng išaugusios savikainos.

UAB „Delicus“ bei čio sektoriaus vidutini bendrojo ir grynojo pelningumo rodikli dinamika 2010-2011 m. laikotarpiu vaizduojama 14 paveiksle.

Šaltinis: Sudaryta autor s

14 pav. UAB „Delicus“ ir čio sektoriaus vidutini bendrojo bei grynojo pelningumo rodikli dinamika 2010-2011 m., %

Atliekant čio sektoriaus pelningumo rodikli analiz , galima teigti, kad maitinimo moni vidutinis bendrojo pelningumo rodiklis yra gana aukštas. Pagal sukurt metodik , šis rodiklis vertinamas labai gerai, kai jo reikšm yra didesn nei 35%. Tuo tarpu analizuojamame čio sektoriuje

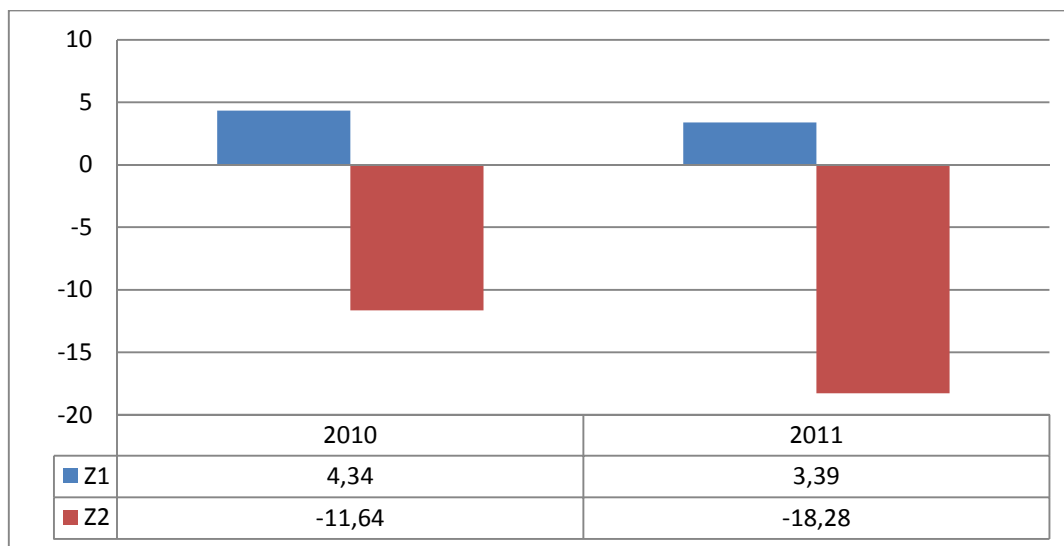
šio rodiklio reikšmė buvo 45,3% 2010 m. ir 46,23% 2011 m. Be to, nors ir nežymiai, tačiau šio rodiklio reikšmė 2011 m. didėjo. Gerokai prasčiau reikėtų vertinti analizuojamo sektoriaus grynojo pelningumo rodiklį – nors 2011 m. šio rodiklio reikšmė gerokai, tačiau tiek 2010, tiek ir 2011 m. vidutinis grynojo pelningumo rodiklis išliko neigiamas. Tai reiškia, kad 2010-2011 m. laikotarpiu nemaža dalismonių, besiveriančių maitinimo bei geriamųjų gėrimų teikimo veikla, dirbo nuostolingai. Pagal sukurtą metodiką, tokia rodiklio reikšmė vertinama kaip nepatenkinama ir atitinkamai sektoriaus pelningumas vertinamas 0 balais.

Kaip matome 14 paveiksle, vertinant UAB „Delicus“ bendrojo ir grynojo pelningumo rodiklius, pastebima rodiklio mažėjimo tendencija – abu pelningumo rodikliai, priešingai nei sektoriaus, 2011 m. buvo prastesni nei 2010 m. Bendrojo pelningumo rodiklis buvo gana aukštas ir sudarė atitinkamai 46,60% 2010 m. bei 40,98% 2011 m., o grynas pelningumas buvo neigiamas tiek 2010 m., tiek 2011 m. Taigi bendrovę analizuojamu laikotarpiu dirbo nuostolingai. Vertinant šiuos pelningumo rodiklius pagal sukurtą metodiką, jie turėtų būti lyginami su atitinkamais sektoriaus rodikliais. Kadangi ataskaitiniu laikotarpiu bendrasis pelningumas analizuojamoje bendrovėje buvo žemesnis už vidutinį maitinimo bei geriamųjų gėrimų teikimo veikla besiveriančiųmonių bendrojo pelningumo rodiklį, pagal metodiką skiriame 0 balais. Grynojo pelningumo rodiklis 2010 ir 2011 m. buvo neigiamas, todėl taip pat vertinamas 0 balais.

Svarbi vietą sukurtoje metodikoje užima monų *bankroto tikimybės vertinimas*. Kaip jau buvo minima 2.2. poskyryje, monų, kurių akcijos nekotiruojamos vertybinėmis popierėmis biržoje, bankroto tikimybei vertinti gali būti taikomos dvi Altman Z modelio išraiškos:

- Modelis, skirtas gamybinėms monoms – bankroto tikimybės apskaičiuojama pagal formulę: $Z_1 = 0,717X_1 + 0,847X_2 + 3,107X_3 + 0,420X_4 + 0,998X_5$;
- Modelis, skirtas negamybinėms monoms – bankroto tikimybės apskaičiuojama pagal formulę: $Z_2 = 6,56X_1 + 3,26X_2 + 6,72X_3 + 1,05X_4$.

Vertinant UAB „Delicus“ bankroto tikimybą, tikslinga pasirinkti Z formulę, skirtą negamybinėms monoms, nes mona teikia maitinimo ir geriamųjų gėrimų teikimo paslaugas. Be to, apskaičiuavus bankroto tikimybą pagal pirmąją formulę, 2010 m. gaunama Z_1 reikšmė lygi 4,34, o 2011 m. 3,39. Kai Z_1 reikšmė yra $>2,90$, galima teigti, kad bankroto tikimybė labai maža. Tuo tarpu skaičiuojant bankroto tikimybą pagal Z formulę, skirtą negamybinėms monoms, 2010 m. gaunama Z_2 reikšmė lygi (-11,64), o 2011 m. (-18,28). Kadangi gauta Z_2 reikšmė $<1,10$, bankroto tikimybė yra labai didelė. Bankroto tikimybės Z reikšmės, apskaičiuotos pagal skirtingas formules, vaizduojamos 15 paveiksle.

Šaltinis: Sudaryta autor s

15 pav. UAB „Delicus“ bankroto tikimyb s vertinimas 2010-2011 m.

Aukštas mon s viso turto apyvartumo rodiklis (didel s pardavimo pajamos ir nedidelis turtas) labai iškraipo Z reikšm ir gaunami prieštaringi rezultatai. Vis d lto, dauguma mon s finansini rodikli (nuostolinga veikla, žemas greitojo likvidumo rodiklis, neigiamas nuosavas kapitalas) akivaizdžiai liudija, kad mon s finansin pad tis yra komplikuota. Taigi tikslesn reikšm gaunama taikant Z_2 formul , skirt negamybin ms mon ms. Pagal ši formul apskai iuota Z_2 reikšm patenka labai didel s bankroto tikimyb s interval ir vertinama 0 bal .

Kitas vertinamas rodiklis – *bendrasis skolos rodiklis*. Jo reikšm apskai iuojame 10 priede. Taigi 2010 m. bendrojo skolos rodiklio reikšm buvo 167,45%, o 2011 m. 230,58%. Tokios rodiklio reikšm s akivaizdžiai liudija, kad mon yra nemoki, nes tiek 2010 m., tiek ir 2011 m. mon s sipareigojimais gerokai viršija turt , kuriuo mon disponuoja. Pagal sukurt metodik , didesn nei 70% rodiklio reikšm vertinama 0 bal .

Vertinant mon s nemokumo rizik , metodikoje rekomenduojama vertinti mon s veiklos efektyvumo rodiklius – *atsarg apyvartum* bei *debitorinio siskolinimo apyvartum* bei palyginti juos su atitinkamais kio sektoriaus, kuriame veikia vertinama mon rodikliais. UAB „Delicus“ veiklos efektyvumo rodikliai apskai iuojami 10 priede, o j reikšm s bei atitinkamos vidutini kio sektoriaus rodikli reikšm s pateikiamos 11 lentel je. Taip pat reikt pažym ti, kad mon rengia sutrumpint finansini ataskait rinkin , tod l vietoj balanso atsarg straipsnio skai iavimams imamas atsarg , išankstini apmok jim ir nebaigt vykdyti sutar i balanso straipsnis, o vietoj debitorinio siskolinimo – per vienerius metus gautin sum straipsnis.

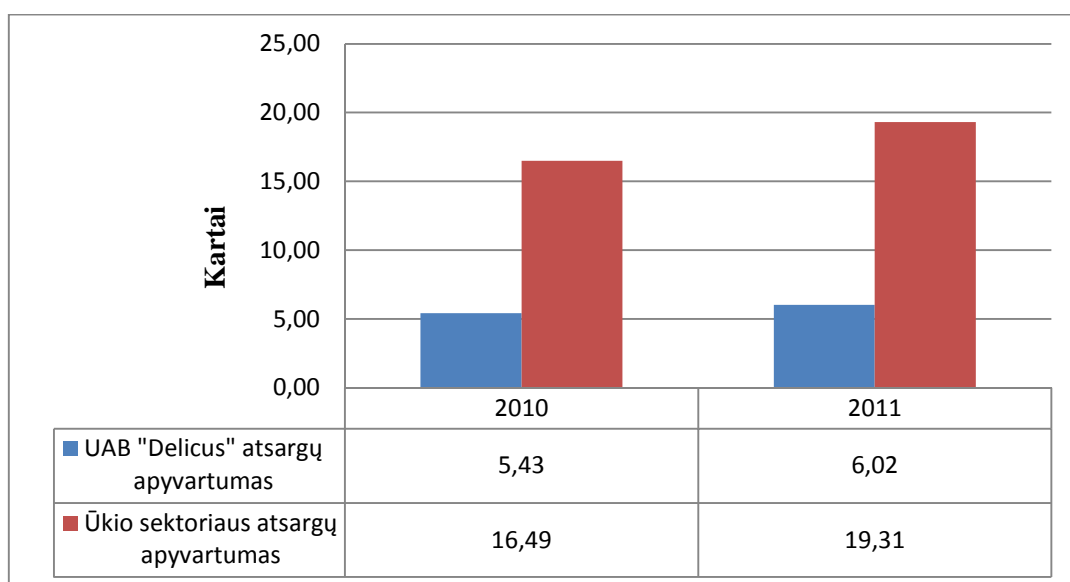
11 lentel . UAB „Delicus“ bei maitinimo moni vidutini atsarg bei debitorinio siskolinimo apyvartumo rodikli suvestin

Rodikliai	2010 m.	2011 m.	Nukrypimas (+,-)
Atsarg apyvartumas, kartais	5,43	6,02	0,59
UAB sektoriaus atsarg apyvartumas, kartais	16,49	19,31	2,82
Debitorinio siskolinimo apyvartumas, kartais	275,39	500,22	224,83
UAB sektoriaus debitorinio siskolinimo apyvartumas, kartais	13,41	14,52	1,11

Šaltinis: Sudaryta autor s

UAB „Delicus“ bei UAB sektoriaus 2010 m. - 2011 m. atsarg apyvartumo rodikliai vaizduojami 16 paveiksle.

Iš pateiktos suvestin s bei 16 paveikslo duomen akivaizdžiai matome, kad mon s atsarg apyvartumo rodiklis tiek 2010 m., tiek ir 2011 m. buvo daugiau negu 3 kartus žemesnis už vidutin UAB sektoriaus atsarg apyvartumo rodikl . Tiesa, mon si lo savo pirk jams kai kuriuos egzotiškus patiekalus bei brangius, ypatingus r šinius vynus ir privalo laikyti tam tikras ši produkt atsargas sand lyje, nes greitai j atsigabenti neturi galimyb s. Vis d lto, toks atsarg apyvartumas yra gan tinai žemas. Pagal sukurt metodik , ataskaitiniu laikotarpiu žemesn rodiklio reikšm nei UAB sektoriaus vertinama 0 bal .

Šaltinis: Sudaryta autor s

16 pav. UAB „Delicus“ bei vidutinis UAB sektoriaus atsarg apyvartumas 2010-2011 m., kartais

Vertinant debitorinio siskolinimo apyvartum , gaunama itin aukšta šio rodiklio reikšm – t.y. 275,39 karto 2010 m. ir 500,22 karto 2011 m. Kadangi analizuojamas restorano debitorinio

siskolinimo apyvartumas, tokia rodiklio reikšmė yra normali, nes pirk jai atsiskaito iš karto. Tačiau iškyla klausimas, ar vertinant moni, kuri pirk jai atsiskaito iš karto, nemokumo riziką tikslinga traukti ir vertinti šį rodiklį. Galbūt kuriam metodik reikėtų tobulinti ir adaptuoti pagal atitinkamus šio sektoriaus ar veiklos sritis, kai kuriuos mažiau reikšmingus rodiklius pakeičiant kitais. Vis dėlto, vadovaujantis jau sukurta metodika, debitorinio siskolinimo apyvartumo reikšmė vertinama maksimaliu 8 balų vertinimu, nes tiek praėjusiu, tiek ir ataskaitiniu laikotarpiu rodiklio reikšmė gerokai viršija vidutinio sektoriaus debitorinio siskolinimo apyvartumo rodiklį.

Vertinant monės nemokumo riziką, svarbu vertinti ir tam tikrus nefinansinius rodiklius – **monės reputaciją, aktyvios veiklos trukmę bei darbuotojų skaičių ir dinamiką**.

Vertinant UAB „Delicus“ reputaciją, informacijos apie monę buvo ieškoma internete. Svetainėje <http://eteismai.lt> patikrinta, ar monė nedalyvavo atsakovu teismuose. Nustatyta, kad monė dalyvavo atsakovu teisme bei pralaimėjo bylą tik 2013 m. Tuo tarpu 2011-2012 m. jokios informacijos apie monės dalyvavimą teismuose nėra. Neigiamas tiek į atsiliepimą taip pat neužfiksuota. Kadangi analizuojami praėjusieji laikotarpiai (2010-2012 m.), gauti duomenys apie monės sipareigojimą. Sodrai dinamika nėra galimybės. Dauguma restorano klientų, pateikusių savo atsiliepimus, vertino restoraną kaip vieną aukščiausios klasės prancūziškos virtuvės restoraną Vilniuje. Nors pasitaikė neigiamos nuomonės apie patiekalų kainas bei aptarnavimo kokybę, tačiau dauguma atsiliepimų yra šilti ir geranoriški. Taigi monės reputaciją galima vertinti aukščiausiu 8 balais. Vis dėlto, šis vertinimas gali būti ne visai tikslus, nes tiksliai vertinti monės reputaciją praėjusiais laikotarpiais yra sudėtinga dėl duomenų stokos.

Kadangi šia analize siekiama vertinti UAB „Delicus“ kreditingumą 2011-2012 m. laikotarpiu, atitinkamai ir monės veiklos trukmę reikėtų vertinti už laikotarpį iki 2011 bei 2012 m. Kaip jau buvo minima pristatant monę, restoranas aktyvią veiklą pradėjo 2005 m. balandžio 6 d. Taigi 2011 metais monės aktyvios veiklos trukmė buvo 6 metai, o 2012 m. – 7 metai. Pagal sukurtą metodiką, aktyvios veiklos trukmė tarp 5 ir 10 metų pripažįstama vidutiniškai rizikinga ir vertinama 4 balais.

Vertinant monės nemokumo riziką, svarbu yra atsižvelgti į monės darbuotojų skaičių bei dinamiką. Kadangi vertinami praėjusių laikotarpio duomenys, sudėtinga gauti informaciją apie monės darbuotojų skaičiaus dinamiką. Taikant sukurtą metodiką dabartiniu laikotarpiu, tokie sunkumai neiškiltų, nes gana tikslūs duomenys apie monės paskutiniame darbuotojų skaičių pateikiami internetiniame tinklapyje <http://rekvizitai.vz.lt/>. Vertinant UAB „Delicus“ darbuotojų skaičiaus dinamiką, taip pat remiamasi minėtoje svetainėje pateikiamais duomenimis. 2011 – 2012 m. laikotarpiu didesni darbuotojų skaičiaus pokyčiai UAB „Delicus“ nebuvo. Monėje visą laiką dirbo apie 19 žmonių ir tik vasaros sezono metu pastebimas darbuotojų skaičiaus padidėjimas iki 21-24 žmonių. Tuo tarpu 2012 m. pabaigoje pastebimas staigus lėžis darbuotojų skaičiaus – iki 7 žmonių 2012 m. gruodžio pabaigoje, iki 5 žmonių 2013 – j sausį ir iki 4 žmonių 2013 m. gegužės mėnesį.

Taigi tik 2012 m. pabaigoje buvo galima tarti, kad mon ruošiasi bankrotui. Tuo tarpu iki 2012 m. gruodžio m nesio pagal sukurt metodik mon tur t b ti vertinama maksimaliu, 8 bal , vertinimu, nes mon je dirbo daugiau negu 10 žmoni ir akivaizdži darbuotoj skai iaus poky i nebuvo.

Taigi atlik gana išsam UAB „Delicus“ nemokumo rizikos vertinim , gautus rezultatus apibendrinsime 12 lentel je.

12 lentel . UAB „Delicus“ nemokumo rizikos vertinimas 2012 m.

Rodikliai	2010 m.	2011 m.	Vertinimas
Einamasis likvidumas	0,54	0,41	0, nes <1
Greitasis likvidumas	0,10	0,08	0, nes <0,5
mon s bendrasis pelningumas,%	46,60	40,98	0, nes atask.laikot.< kio sektoriaus
mon s grynasis pelningumas,%	-7,51	-8,23	0, nes neigiamas
kio sektoriaus bendrasis pelningumas,%	45,30	46,25	0, nes GP <5
kio sektoriaus grynasis pelningumas,%	-4,81	-1,78	
Bankroto tikimyb (Z ₂)	-11,64	-18,28	0, nes Z<1,10
Bendrasis skolos rodiklis,%	167,45	230,58	0, nes >70%
Atsarg apyvartumas, kartais	5,43	6,02	0, nes atask. laikot.< kio sektoriaus
kio sektoriaus atsarg apyvartumas, kartais	16,49	19,31	
Debitorinio siskolinimo apyvartumas, kartais	275,39	500,22	8, nes > kio sektoriaus
kio sektoriaus debitorinio siskolinimo apyvartumas, kartais	13,41	14,52	
mon s reputacija	teigiama	teigiama	8, nes n ra neigiamos informacijos
Aktyvios veiklos trukm *	6	7	4, nes <10, bet >5
Darbuotoj skai ius ir dinamika*	19	19	8, nes >10
Iš viso:			28 balai

* 2011 ir 2012 m. duomenimis

Šaltinis: Sudaryta autor s

Taigi vertinant mon s kreditingum pagal sukurt metodik , mon priskiriama ketvirtai – didžiausios rizikos - moni grupei, nes gauta bal suma <29. Vadinasi, vertinant mon pagal sukurt metodik 2012 m., buvo galima numatyti, kad mon yra rizikinga ir prekinio kredito jai nesuteikti. Tuo tarpu atlikti detali analiz 2011-iems metams nepakanka duomen , nes n ra galimyb s gauti

2009 m. finansines ataskaitas. Taigi vertinti galima tik apytiksliai, pagal vien , t.y. 2010 m. duomenis. Šiuo atveju galima sudaryti toki kreditingumo rizikos vertinimo lentel (ž.r. 13 lentel)

13 lentel . UAB „Delicus“ nemokumo rizikos vertinimas 2011 m.

Rodikliai	2010 m.	Vertinimas
Einamasis likvidumas	0,54	0, nes <1
Greitasis likvidumas	0,10	0, nes <0,5
mon s bendrasis pelningumas,%	46,60	8, nes > kio sektoriaus
mon s grynasis pelningumas,%	-7,51	0, nes neigiamas
kio sektoriaus bendrasis pelningumas,%	45,30	0, nes GP <5
kio sektoriaus grynasis pelningumas,%	-4,81	
Bankroto tikimyb (Z ₂)	-11,64	0, nes Z<1,10
Bendrasis skolos rodiklis,%	167,45	0, nes >70%
Atsarg apyvartumas, kartais	5,43	0, nes < kio sektoriaus
kio sektoriaus atsarg apyvartumas, kartais	16,49	
Debitorinio siskolinimo apyvartumas, kartais	275,39	8, nes > kio sektoriaus
kio sektoriaus debitorinio siskolinimo apyvartumas, kartais	13,41	
mon s reputacija	teigiama	8, nes n ra neigiamos informacijos
Aktyvios veiklos trukm *	6	4, nes <10, bet >5
Darbuotoj skai ius ir dinamika*	19	8, nes >10
Iš viso:		36 balai

* 2011 m. duomenimis

Šaltinis: Sudaryta autor s

Taigi vertinant mon s kreditingum 2011 m. gaunama bal suma lygi 36 balams. Vadinasi, mon s kreditin rizika yra gana aukšta ir mon priskiriama 3 kreditingumo grupei, kuriai suteikiamas minimalus atid jimo terminas (iki 10 dien).

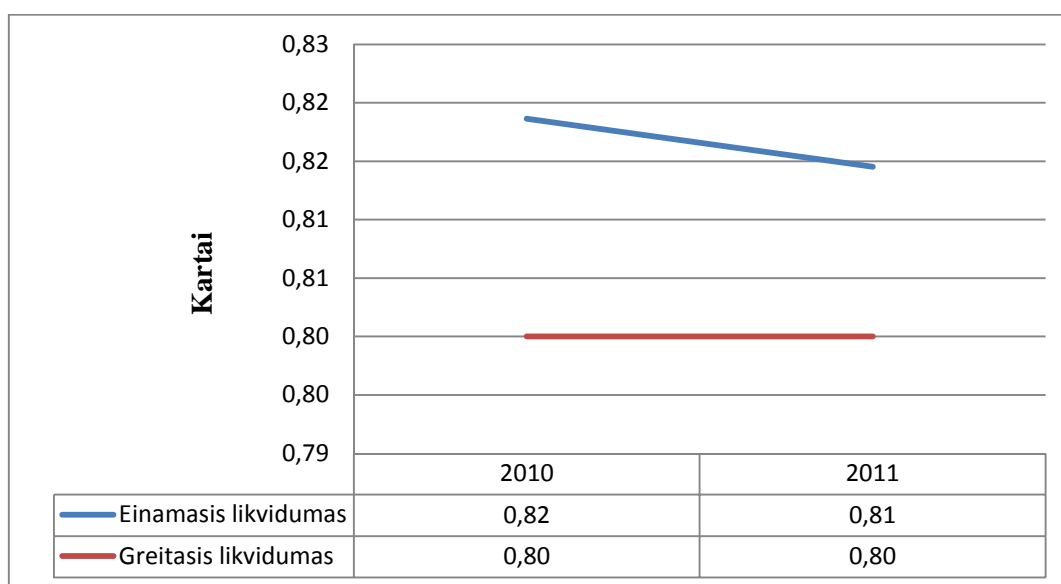
Apibendrinant atlikt UAB „Delicus“ nemokumo rizikos vertinim , galima teigti, kad vertinant mon s kreditingum pagal sukurt metodik , 2011 m. monei dar buvo galima suteikti minimal atsiskaitymo termino atid jim , o 2012 m. mon priskiriama maksimalios rizikos grupei ir suteikti jai mok jimo termino atid jim pernelyg rizikinga.

Sukurtos metodikos pritaikomumas patikrinamas dar vienos atsitiktinai pasirinktos bankrutavusios monės – UAB „Intranspa“ pavyzdžiu.

3.2. Prekinio kredito rizikos vertinimo metodikos pritaikymas BUAB „Intranspa“ pavyzdžiu

UAB „Intranspa“ pristatymas. UAB „Intranspa“ kurta 2004 m. balandžio 06 d. Bendrovės statuose numatyta ir vykdyta veikla – krovinių vežimas keliais bei logistikos paslaugos. 2013 m. spalio 08 d. UAB „Intranspa“ iškelta bankroto byla. Bendrovės filialai, atstovybės, dukteriniai, asocijuoti monės neturėjo. Pasak bendrovės aiškinamojo rašto, 2011 m. gruodžio mėnesį darbuotojų skaičius buvo 3 žmonės ir didesnis darbuotojų kaitos nebuvo.

UAB „Intranspa“ nemokumo rizikos vertinimas. Kaip ir UAB „Delicus“ atveju, UAB „Intranspa“ nemokumo rizikos analizė pradedama trumpalaikio mokumo vertinimu. Tam tikslui 11 priede apskaičiuojami *einamojo* ir *greitojo likvidumo* rodikliai. UAB „Intranspa“ likvidumo rodiklių dinamika 2010-2011 m. laikotarpiu atsispindi 17 paveiksle.

Šaltinis: Sudaryta autorės

17 pav. UAB „Intranspa“ likvidumo rodiklių dinamika 2010-2011 m.

Kaip matome iš 17 paveikslo duomenų, 2010 – 2011 m. laikotarpiu UAB „Intranspa“ einamasis likvidumas pakito tik vienu punktu, o greitasis likvidumas išliko nepakitęs. Einamojo likvidumo rodiklis buvo žemesnis už 1 – taigi analizuojamu laikotarpiu monė nebūtų buvusi pajėgi greitai atsiskaityti su kreditoriais, jei būtų pareikalauta. Be to, skirtumas tarp einamojo ir greitojo likvidumo rodiklių yra gana nežymus, o tai liudija, kad monė turi nedaug atsargų ir didžioji dalis monės trumpalaikio turto yra sąlyginai likvidi. Vertinant UAB „Intranspa“ likvidumą pagal sukurtą

metodik , einamojo likvidumo rodiklis vertinamas nepatenkinamai, t.y. 0 bal , nes jo reikšm yra mažesn už vienet . Tuo tarpu greitojo likvidumo rodiklis patenka interval tarp 0,5 ir 1, tod l vertinamas 4 balais.

Vertinant UAB „Intranspa“ bei kio sektoriaus (t.y sausumos transportas), kuriame veikia mon pelningum , analizuojami *bendrojo ir grynojo pelningumo rodikliai*.

UAB „Intranspa“ pelningumo rodikliai apskai iuojami 11 priede. mon s ir sausumos transporto veikla užsiiman i moni vidutini bendrojo ir grynojo pelningumo rodikli reikšmi bei j poky i suvestin pateikiama 14 lentel je.

14 lentel . UAB „Intranspa“ bei transporto moni vidutini pelningumo rodikli suvestin

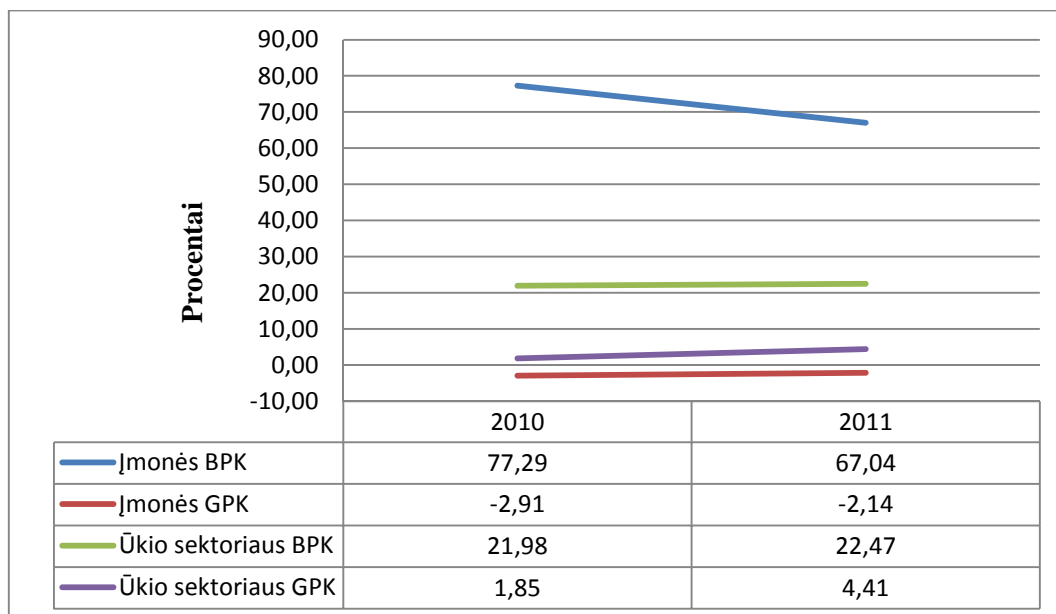
Rodikliai	2010 m.	2011 m.	Nukrypimas (+,-)
mon s bendrasis pelningumas,%	77,29	67,04	-10,25
mon s grynasis pelningumas,%	-2,91	-2,14	0,77
kio sektoriaus bendrasis pelningumas,%	21,98	22,47	0,49
kio sektoriaus grynasis pelningumas,%	1,85	4,41	2,56

Šaltinis: Sudaryta autor s

Kaip matome iš 14 lentel s duomen , UAB „Intranspa“ bendrojo pelningumo koeficientas 2010-2011 m. laikotarpiu sumaž jo net 10,25 procentiniais punktais – maž jant pardavimo pajamoms, savikainos suma toliau augo. Tuo tarpu grynojo pelningumo rodiklio reikšm nežymiai išaugo (0,77 procentiniais punktais), nes monei pavyko gerokai sumažinti veiklos s naudas. Vis d lto, grynojo pelningumo rodiklio reikšm išliko neigiama. Analizuojamo kio sektoriaus atitinkami rodikliai 2010-2011 m. laikotarpiu pakilo 0,49 ir 2,56 procentiniais punktais ir buvo teigiami.

Atliekant kio sektoriaus pelningumo rodikli analiz , galima teigti, kad transporto moni vidutinis bendrasis pelningumas n ra aukštas ir sudaro tik 21,98% 2010 m. bei 22,47% 2011 m. Pagal sukurt metodik , tarp 7% ir 35% procent esanti rodiklio reikšm vertinama kaip vidutin . Taigi transporto mon ms yra b dinga aukšta paslaug savikaina. Grynojo pelningumo rodiklio reikšm siek 1,85% 2010 m. ir 4,41% 2011 m. Tiek 2010 m., tiek ir 2011 m. šio rodiklio reikšm pripaž stama nepatenkinama, nes nesiekia 5%. Pagal sukurt metodik , toks kio sektoriaus pelningumas vertinamas 0 bal .

Siekdami palyginti UAB „Intranspa“ bei kio sektoriaus vidutinius bendrojo ir grynojo pelningumo rodiklius, j dinamik 2010-2011 m. laikotarpiu pavaizduojame 18 paveiksle.

Šaltinis: Sudaryta autor s

18 pav. UAB „Intranspa“ ir ūkio sektoriaus vidutini bendrojo bei grynojo pelningumo rodikli dinamika 2010-2011 m., %

Kaip matome iš 18 paveikslo duomen , UAB „Intranspa“ bendrojo pelningumo rodiklis 2010 m. ir 2011 m. buvo gerokai aukštesnis už vidutin sausumos transporto veikla užsiiman i moni bendrojo pelningumo rodikl . Tokios aukštos šio rodiklio reikšm s kelia abejoni d l duomen patikimo – kadangi UAB „Intranspa“ finansin s ataskaitos nebuvo audituotos, labai tik tina, kad kai kurios s naudos neteisingai buvo priskirtos ne suteikt paslaug savikainai, o veiklos s naudoms. Tai liudija ir grynojo pelningumo rodikliai, kurie yra žemesni nei ūkio sektoriaus moni . Taigi bendrojo pelningumo rodiklio reikšm gali b ti ne visai patikima. Deja, ši teigini patikrinti praktikoje neturime galimy b s, tod l vertinamos tokios rodiklio reikšm s, kokios gaunamos pagal mon s pateikiamas finansines ataskaitas. Taigi bendrojo pelningumo reikšm du laikotarpius iš eil s buvo aukštesn už vidutines ūkio sektoriaus bendrojo pelningumo reikšmes ir vertinama 8 balais.

Vertinant UAB „Intranspa“ grynojo pelningumo rodikl , pastebima atvirkštin tendencij . 2010 m. ir 2011 m. grynojo pelningumo rodiklis yra neigiamas ir žemesnis už vidutin ūkio sektoriaus grynojo pelningumo rodikl . Tokios rodiklio reikšm s pagal sukurt metodik vertinamos 0 bal .

Vertinant pirk jo nemokumo rizik , svarbu vertinti jo *bankroto tikimyb* . Paslaug moni bankroto tikimybei vertinti dažniausiai taikoma modifikuota Z_2 modelio išraiška (ž.r. 2.2 poskyr) ir bankroto tikimyb apskai iuojama pagal formul : $Z_2=6,56X_1+3,26X_2+6,72X_3+1,05X_4$. UAB „Intranspa“ bankroto tikimyb 2010 m. ir 2011 m. apskai iuojama 11 priede – 2010 m. Z_2 reikšm yra lygi -0,14, o 2011 m. Z_2 reikšm lygi 0,04. Kadangi $Z_2 < 1,10$, ir 2010 m., ir 2011 m. mon s bankroto tikimyb buvo labai didel . Tokia rodiklio reikšm vertinama 0 bal .

UAB „Intranspa“ *bendrasis skolos rodiklis* 2010 m. ir 2011 m. sudar atitinkamai 74,76% ir 73,43%. Nors monei pavyko sumažinti bendrą siskolinimo lygį, tačiau toks aukštas skolos lygis yra rizikingas ir yra didelė tikimybė, kad monės susidurs su sunkumais padengdamasipareigojimus. Pagal sukurtą metodiką, aukštesnė negu 70% bendrojo skolos rodiklio reikšmė vertinama 0 balais.

Analizuojant monės veiklos efektyvumą, pagal sukurtą metodiką turimi balai lyginami su beiškio sektoriaus *atsargų apyvartumo* ir *debitorinio siskolinimo apyvartumo rodikliai*. UAB „Intranspa“ atsargų ir debitorinio siskolinimo apyvartumo rodikliai apskaičiuojami 11 priede. Pasak bendrovės aiškinamojo rašto, balanso atsargos, išankstiniai apmokėjimai ir nebaigti vykdyti sutarimai straipsnyje pateikiamos tik atsargos, o per vienerius metus gautinas sumas sudaro tik pirkinys siskolinimas. UAB „Intranspa“ beiškio sektoriaus atsargų ir debitorinio siskolinimo apyvartumo rodikliai pateikiami 15 lentelėje.

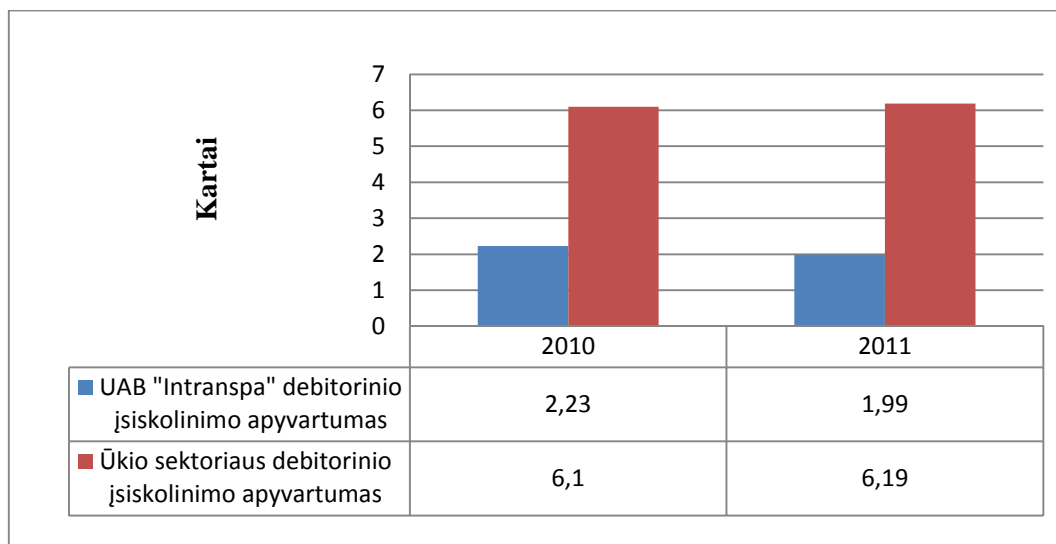
15 lentelė. UAB „Intranspa“ bei sausumos transporto monių vidutiniai atsargų bei debitorinio siskolinimo apyvartumo rodikliai suvestinai

Rodikliai	2010 m.	2011 m.	Nukrypimas (+,-)
Atsargų apyvartumas, kartais	39,94	33,20	-6,74
beiškio sektoriaus atsargų apyvartumas, kartais	30,75	33,71	2,96
Debitorinio siskolinimo apyvartumas, kartais	2,23	1,99	-0,24
beiškio sektoriaus debitorinio siskolinimo apyvartumas, kartais	6,10	6,19	0,09

Šaltinis: Sudaryta autorės

Iš pateiktos suvestinės duomenų matome, kad monės atsargų apyvartumo rodiklis 2010 m. buvo šiek tiek aukštesnis už vidutinį beiškio sektoriaus atsargų apyvartumo rodiklį ir sudarė 39,94 karto, o 2011 m. sumažėjo 6,74 punkto ir tapo 33,20 karto bei buvo šiek tiek žemesnis už beiškio sektoriaus atitinkamą rodiklį. Pagal metodiką, ataskaitiniu laikotarpiu žemesnis monės rodiklis už beiškio sektoriaus rodiklį, vertinamas 0 balais. Pastebima, kad tiek monei, tiek ir visam beiškio sektoriui yra būdingas pakankamai aukštas atsargų apyvartumas, nes šio sektoriaus monės teikia transporto paslaugas ir didelis atsargų kiekis joms nėra būtinas. Vertinant paslaugų monių prekinio kredito riziką, šio rodiklio reikšmingumas yra abejotinas.

UAB „Intranspa“ debitorinio siskolinimo apyvartumo rodiklis yra akivaizdžiai labai žemas (2,23 ir 1,99 karto) ir gerokai atsilieka nuo vidutinio beiškio sektoriaus rodiklio (6,10 bei 6,19 karto). UAB „Intranspa“ beiškio sektoriaus debitorinio siskolinimo apyvartumo rodikliai vaizduojami 19 paveiksle.

19 pav. UAB „Intranspa“ bei vidutinis ūkio sektoriaus debitorinio įsiskolinimo apyvartumas 2010-2011 m., kartais

Taigi mon s pirk j skol valdymo politika nebuvo pakankamai efektyvi, ir 2010 bei 2011 m. monei sunkiai sek si surinkti pinig us iš pirk j . Vidutinis mon s pirk j atsiskaitymo terminas buvo 164 d. 2010 m. ($365/2,23=164$ d.) ir 183 d. 2011 m. ($365/1,99=183$ d.). Toks l tas pinigini l š surinkimas iš pirk j liudija, kad mon s pirk j ai atsiskaito labai vangiai arba dalis skol yra abejotinos ar beviltiškos. Žemesnis nei ūkio sektoriaus ataskaitinio laikotarpio (t.y.2011 m.) rodiklis vertinamas 0 bal .

mon s nemokumo rizikos vertinimas užbaigiamas nefinansini rodikli – *reputacijos, veiklos trukm s, darbuotoj skai iaus bei dinamikos* – vertinimu.

Vertinant UAB „Intranspa“ reputacij , remiamasi internete viešai prieinama informacija. Pirmiausia, svetain je <http://eteismai.lt> patikrinama, ar mon nedalyvavo atsakovu teismuose. Šioje svetain je galima surasti dvi civilines bylas, kuriose UAB „Intranspa“ dalyvavo atsakovu. 2009 m. spalio 10 d. Vilniaus apygardos teismas rašytinio proceso tvarka susipažin s su kreditoriaus BUAB „Autokeliai“ atstov pareiškimu d l teismo sakymo išdavimo, pri m sprendim pareiškim atmesti, nes jis neatitiko procesini dokument turiniui ir formai keliam reikalavim (neteisingai nurodytas buvein s adresas bei s skaitos numeris). Vis d lto, teismo sprendimas nepaneigia fakto, kad UAB „Intranspa“ buvo skolinga BUAB „Autokeliai“ 1121 Lt ir sipareigojim laiku ne vykd .

Kita civilin byla, kurioje UAB „Intranspa“ dalyvavo atsakovu buvo nagrin jama Kauno apygardos teisme 2011 m. birželio 06 d. Šioje byloje BUAB „Dinasas“ atstovai kreip si teism , prašydami priteisti iš atsakovo UAB „Intranspa“ 5656,46 Lt skolos bei 6% pal kan . Ieškovas suteik atsakovui transporto paslaugas dar 2008 m., ta iau atsakovas už paslaugas pilnai neatsiskait ir raginimus atsiskaityti nereagavo. Pagal pateiktus rašytinius rodytus teismas pri m išvad , kad ieškinys tenkintinas. Taigi iš ši byl galima spr sti, kad jau 2008 – 2011 m. UAB „Intranspa“ nebuvo patikimas prekybos partneris ir su tiek jais laiku neatsiskaitydavo. Tod l 2011 -2012 m. UAB

„Intranspa“ buvo galima vertinti kaip nepatikimos reputacijos mon ir prekinio kredito jai nesuteikti. Pagal metodik , mon s reputacija vertinama 0 bal .

Kaip ir UAB „Delicus“ atveju, UAB „Intranspa“ aktyvios veiklos trukm vertiname ne 2010 bei 2011 m., o 2011 bei 2012 m. Kadangi tikslu duomen apie mon s aktyvios veiklos pradži neturime, darome prielaid , kad aktyvi veikla buvo vykdoma nuo pat mon s k rimo, t.y. 2004 m. balandžio 09 dienos. Taigi 2011 m. mon s veiklos trukm buvo 7 metai, o 2012 m. – 8 metai. Pagal sukurt metodik , aktyvios veiklos trukm tarp 5 ir 10 met pripaž stama vidutiniškai rizikinga ir vertinama 4 balais.

Vertinant darbuotoj skai i bei dinamik , gauti informacij apie mon s darbuotoj skai i 2010 m. n ra galimybi , nes mon neatskleidžia šios informacijos aiškinamajame rašte. Tuo tarpu 2011 m. pabaigoje mon je dirbo 3 darbuotojai ir, kaip teigiama aiškinamajame rašte, didesn s darbuotoj kaitos nebuvo. Remiantis internetiniame tinklapyje <http://rekvizitai.vz.lt/> pateikiama informacija, taip pat galima teigti, kad iki 2012 m. kovo m nesio mon je dirbo 3 darbuotojai, o v liau 2 darbuotojai. Pagal sukurt metodik , mon , kurioje dirba 3 arba mažiau darbuotoj pripaž stama rizikinga ir vertinama 0 bal .

Atlik UAB „Intranspa“ finansini bei nefinansini rodikli analiz , gautus rezultatus apibendrinsime 16 lentel je.

16 lentel . UAB „Intranspa“ nemokumo rizikos vertinimas 2012 m.

Rodikliai	2010 m.	2011 m.	Vertinimas
Einamasis likvidumas	0,81	0,82	0, nes <1
Greitasis likvidumas	0,80	0,80	4, nes <1, bet >0,5
mon s bendrasis pelningumas,%	77,29	67,04	8, nes 2 laikot. > kio sektoriaus
mon s grynasis pelningumas,%	-2,91	-2,14	0, nes neigiamas
kio sektoriaus bendrasis pelningumas,%	21,98	22,47	0, nes GP <5
kio sektoriaus grynasis pelningumas,%	1,85	4,41	
Bankroto tikimyb (Z ₂)	-0,14	0,04	0, nes Z<1,10
Bendrasis skolos rodiklis,%	74,76	73,43	0, nes >70%
Atsarg apyvartumas, kartais	39,94	33,20	0, nes atask. laikot.< kio sektoriaus
kio sektoriaus atsarg apyvartumas, kartais	30,75	33,71	
Debitorinio siskolinimo apyvartumas, kartais	2,23	1,99	0, nes < kio sektoriaus

kiekio sektoriaus debitorinio siskolinimo apyvartumas, kartais	6,10	6,19	
monės reputacija	neigiama	neigiama	0, nes dalyvavo atsakovu bylose dėl siskolinimo
Aktyvios veiklos trukmė *	7	8	4, nes <10, bet >5
Darbuotojų skaičius ir dinamika*	3	2-3	0, nes >3
		Iš viso:	16 bal

* 2011 ir 2012 m. duomenimis

Šaltinis: Sudaryta autorės

Taigi vertinant monės kreditingumą pagal sukurtą metodiką, monė priskiriama ketvirtai – didžiausios rizikos – monių grupei, nes gauta balų suma yra 16, t.y. <29. Vadinas, 2012 m. vertinant monę pagal sukurtą metodiką, buvo galima numatyti, kad monė yra labai rizikinga ir prekinio kredito jai nesuteikti. Atlikti detalią analizę 2011-iesiems metams nepakanka duomenų, nes nėra galimybių gauti 2009 m. finansines ataskaitas. Taigi vertinti galima tik apytiksliai pagal vieną, t.y. 2010 m. duomenis. Šiuo atveju galima sudaryti tokį kreditingumo rizikos vertinimo lentelę (žr. 17 lentelę).

17 lentelė. UAB „Intranspa“ nemokumo rizikos vertinimas 2011 m.

Rodikliai	2010 m.	Vertinimas
Einamasis likvidumas	0,81	0, nes <1
Greitasis likvidumas	0,80	4, nes <1, bet >0,5
monės bendrasis pelningumas,%	77,29	8, nes > kiekio sektoriaus
monės grynas pelningumas,%	-2,91	0, nes neigiamas
kiekio sektoriaus bendrasis pelningumas,%	21,98	0, nes GP <5
kiekio sektoriaus grynas pelningumas,%	1,85	
Bankroto tikimybė (Z_2)	-0,14	0, nes $Z < 1,10$
Bendrasis skolos rodiklis,%	74,76	0, nes >70%
Atsargų apyvartumas, kartais	39,94	8, nes > kiekio sektoriaus
kiekio sektoriaus atsargų apyvartumas, kartais	30,75	
Debitorinio siskolinimo apyvartumas, kartais	2,23	0, nes < kiekio sektoriaus
kiekio sektoriaus debitorinio siskolinimo apyvartumas, kartais	6,10	
monės reputacija	neigiama	0, nes yra neigiamos informacijos

Aktyvios veiklos trukmė *	7	4, nes <10, bet >5
Darbuotojų skaičius ir dinamika*	3	0, nes >3
	Iš viso:	24 balai

* 2011 m. duomenimis

Šaltinis: Sudaryta autorės

Vertinant monų kreditingumą 2011 m., gaunama balų suma lygi 24 balams. Vadinas, monų kreditinis rizika yra aukšta ir monų priskiriama 4 kreditingumo grupei, kuriai kreditas nesuteikiamas. Taigi tiek 2011 m., tiek ir 2012 m. monų priskiriama aukščiausios kredito rizikos grupei ir suteikti jai mokėjimo termino atidėjimų pernelyg rizikinga.

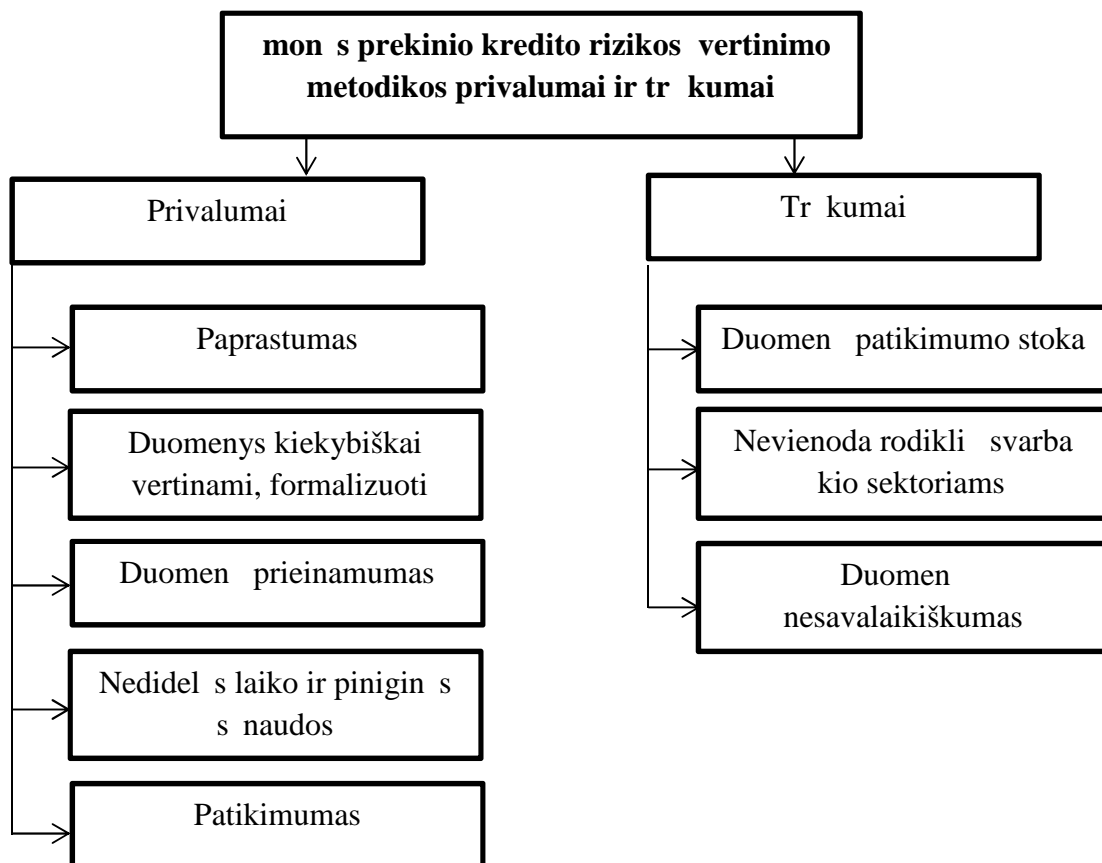
Atliktas bankrutavusiųmonių UAB „Delicus“ ir UAB „Intranspa“ nemokumo rizikos vertinimas leidžia teigti, kad monų prekinio kredito rizikos vertinimo metodika yra patikima ir tinka monų nemokumo rizikai vertinti. Atliktas tyrimas pagrindžia tyrimo pradžioje iškeltą hipotezę – išsami finansinė bei nefinansinė informacija apie klientų analizę leistų sumažinti monų prekinio kredito riziką, nes prekinis kreditas nebūtų suteikiamas nepatikimoms monoms. Vis dėlto, ši metodika reiktų modifikuoti ir adaptuoti pagal atskirus šio sektorių bei monų veiklos sritis. Šios metodikos privalumai ir trūkumai apibendrinami 3.3 poskyryje.

3.3. Prekinio kredito rizikos vertinimo metodikos privalumai ir trūkumai

Išanalizavus BUAB „Delicus“ bei BUAB „Intranspa“ nemokumo riziką pagal sukurtą monų prekinio kredito rizikos vertinimo metodiką, galima išskirti šios metodikos privalumus ir trūkumus. Jie pateikiami 20 paveiksle.

monų prekinio kredito rizikos vertinimo metodikos privalumai:

- 1) *Paprastumas.* Sukurta metodika yra paprasta, dauguma rodiklių yra nesunkiai ir greitai apskaičiuojami bei lengvai vertinami. Rodikliams apskaičiuoti nereikia specifinių, gilių finansinių žinių – pakanka minimaliai išmanyti finansinių ataskaitų turinį. Taigi sukurtą metodiką galėtų pritaikyti net ir nedidelės monų buhalteris, vadovas ar vadybininkas, išmanantis buhalterinės apskaitos pagrindus.
- 2) *Duomenys kiekybiškai vertinami, formalizuoti.* 7 iš 12 vertinamų rodiklių (einamasis ir greitas likvidumas, bendrasis ir grynas pelningumas, bankroto tikimybė, bendrasis skolos rodiklis, atsargų ir debitorinio siskolinimo apyvartumas) yra pagrįsti tiksliais skaičiais, o kito sektoriaus rodikliai yra pateikiami LR Statistiko departamento ir vertinami pagal konkrečius, apibrėžtas ribas, monų veiklos trukmė ir darbuotojų skaičius yra kiekybiškai vertinami. Tik vienas veiksnys – monų reputacija – nėra kiekybiškai vertinamas, tačiau jo vertinimas taip pat tiksliai apibrėžtas. Taigi vertinant kliento kreditingumą pagal šią metodiką, išvengiama subjektyvių darbuotojų vertinimų.

Šaltinis: Sudaryta autor s

20 pav. **mon s prekinio kredito rizikos vertinimo metodikos privalumai ir tr kumai**

- 3) *Duomen prieinamumas.* Kuriant metodik , buvo traukti tik tokie rodikliai, kuriems apskai iuoti ir vertinti galima nesunkiai gauti duomenis. Vertinant BUAB“Delicus“ ir BUAB „Intranspa“ nemokumo rizik visi duomenys buvo gana greitai ir lengvai surinkti pasinaudojus elektronine JAR bei VMI sistema, internetiniais puslapiais <http://eteismai.lt> bei <http://rekvizitai.vz.lt>. Vertinant analizuojamas mones, nebuvo galimybi s gauti duomenis už 2009 m. bei informacijos apie darbuotoj skai i 2010 m., ta iau vertinant pirk jo kreditingum einamuoju laikotarpiu, toki keblum neiškilt .
- 4) *Nedidel s laiko ir pinigini s s naudos.* Norint vertinti kliento kreditingum , galima užsakyti mon s kredito rizikos vertinimo ataskaitas iš vairi informacini agent r : Baltfakta, Coface, Creditinfo Lietuva, Creditreform Lietuva, ICBA Baltic. Ta iau ši moni paslaugos yra gana brangios – pavyzdžiui, ICBA Baltic mon s kreditin ataskaita, parengiama per 2 darbo dienas kainuoja 255 Lt, per 4 darbo dienas – 180 Lt, o per 6 darbo dienas – 120 Lt. Taigi ataskaitos parengimas užtrunka ir nemažai kainuoja. Tuo tarpu sigyti pageidaujamos mon s paskutinio ataskaitinio laikotarpio balans ir pelno nuostoli ataskait V Registr centro internetin je svetain je kainuoja 15,50 Lt (t.y. daugiau negu 10 kart pigiau) ir atlikti mon s vertinim pagal sukurt metodik užtrunka ne daugiau kaip kelet valand .

- 5) *Patikimumas*. Atliktas BUAB „Delicus“ bei BUAB „Intranspa“ nemokumo rizikos vertinimas leidžia teigti, kad sukurta metodika yra gana patikima ir leidžia vertinti pirkėjo nemokumo riziką.

monų s prekinio kredito rizikos vertinimo metodikos trūkumai.

- 1) *Duomenų patikimumo stoka*. Kadangi daugelio smulkaus ir vidutinio verslomonių finansinių ataskaitos nėra audituotos, iškyla duomenų patikimumo problema. Pagal LR monių finansinių atskaitomybės statymą, metiniai finansiniai ataskaitų auditas uždarosiose akcinėse bendrovėse turi būti atliktas, jeigu ne mažiau kaip du rodikliai paskutiniuose finansiniuose metuose viršija šiuos dydžius: 1) pardavimo grynosios pajamos per ataskaitinius finansinius metus – 12 mln.Lt; 2) balanse nurodyto turto vertė – 6 mln.Lt; 3) vidutinis metinis darbuotojų skaičius – 50 žmonių. Tačiau dažniausiai smulkioms ir vidutinėms monių s ataskaitoms nėra privalomas. Atitinkamai, nėra garantijų, kad jos naudos teisingai priskiriamos tinkamiems pelno (nuostoliams) ataskaitos straipsniams. Todėl bendrojo pelningumo rodiklis gana dažnai gali būti dirbtinai padidintas, neteisingai priskyrus savikainų veiklos sąnaudoms. Be to, siekdamas mokėti mažesnius mokesčius, monis dažnai dirbtinai sumažina pelną, todėl ataskaitų duomenys gali būti nepatikimi. Remdamiesi neteisingai sudarytomis finansinėmis ataskaitomis, gausime neteisingą vaizdą apie monių finansinį būklį bei jos kreditingumą.
- 2) *Nevienoda rodiklių svarba kio sektoriams*. Atliekant BUAB „Delicus“ bei BUAB „Intranspa“ kredito rizikos vertinimą, paaiškėjo, kad veiklos efektyvumo rodiklis – atsargų apyvartumo bei debitorinio siskolinimo apyvartumo rodiklio svarba tam tikrų veiklos sričių monėms yra abejotina. Pavyzdžiui, netikslinga vertinti debitorinio siskolinimo apyvartumo rodiklį monėse, kuriose klientai atsiskaito iš karto arba atsargų apyvartumo rodiklį paslaugų sektoriuje, nes šios monės pagal savo veiklos pobūdį neprivalo turėti daug atsargų. Todėl siekiant tikslesnių ir patikimesnių rezultatų, metodiką reikėtų modifikuoti ir pritaikyti atskiriems kio sektoriams.
- 3) *Duomenų nesavalaikiškumas*. Kadangi dauguma monių metines finansines ataskaitas JAR pateikia tik metinę, einančią po ataskaitinį, gegužės mėnesio pabaigoje, iškyla duomenų nesavalaikiškumo problema. Pavyzdžiui, vertindami monių metinę pradžioje, turime remtis daugiau negu metų senumo finansiniais duomenimis, o per tą laiką monių finansiniai padidėjimai galėjo iš esmės pasikeisti. Ši problema galėtų būti išspręsta, paprašius paties kliento pateikti tarpines finansines ataskaitas. Tačiau šiuo atveju iškyla duomenų patikimumo problema.

Apibendrinant galima teigti, kad sukurta metodika tinkama taikyti praktikoje, nes ji yra paprasta, patikima, nereikalauja didelių laiko ir piniginių sąnaudų, duomenys yra lengvai surenkami, kiekybiškai vertinami bei formalizuoti. Tačiau vertinant pirkėjo nemokumo riziką pagal sukurto metodiką, susiduriama su duomenų patikimumo, savalaikiškumo bei nevienodos rodiklių svarbos kio sektoriams problema. Tačiau rekomenduojama ją modifikuoti ir pritaikyti skirtingiems kio sektoriams.

IŠVADOS IR SI LYMAI

1. Prekinis kreditas – vienas svarbiausiųmoni trumpalaikio finansavimo šaltinių, savo apimtimi gerokai viršijantis daugel populiariausių banko siūlomų produktų. Nors intuityviai atrodo, kad tiek jas visada turėtų pakeičiuti neatidėliotino apmokėjimo, ši kredito forma egzistuoja todėl, kad yra naudinga abiems sandorio dalyviams. Pirkėjui šis finansavimo šaltinis yra pigus bei prieinamas. Jis palengvina pinigų srautų planavimą, suteikia apmokėjimo lankstumą bei prekių kokybės garantijas. Tuo tarpu tiekėjui jis yra naudingas, nes didina jo konkurencingumą, padeda pritraukti naujų klientų, gyti juos palankumais, išplėsti pardavimų apimtis. Jis supaprastina pinigų srautų planavimą bei suteikia galimybes manipuliuoti kainomis. Tačiau tiekėjui šis atsiskaitymo būdas naudingas tik tuomet, jei pirkėjo skolų valdymo procesas organizuojamas efektyviai, jei tinkamai vertinama pirkėjo nemokumo rizika.
2. Prekinis kreditas visada susijęs su rizika. Išskiriamos šios prekinio kredito rizikos rūšys: kredito, likvidumo, operacinė, rinkos ir teisinė rizika. Laiku negaudamas apmokėjimo, tiekjas pats gali susidurti su likvidumo problemomis, t.y. tapti nepajėgus laiku atsiskaityti su biudžetu, išmokėti atlyginimus darbuotojams, padengtisipareigojimus bankui ar tiekėjams. Todėl labai svarbu tinkamai valdyti prekinio kredito riziką. Išskiriamos savarankiškai naudojamos ir netiesiogiai kredito riziką mažinančios priemonės. Netiesioginės priemonės – tai atsiskaitymai grynaisiais, išankstiniai bei avansiniai apmokėjimai, vekseliai, čekiai, akredityvai. Savarankiškai naudojamos – tai teisinės priemonės: hipoteka, keitimas, garantija, laidavimas, kreditdraudimas bei faktoringas. Efektyviau valdyti prekinio kredito riziką taip pat padeda darbuotojų pareigų derinimas, tinkamai parengta darbuotojų premijavimo bei nuobaudų sistema, klientų reitingavimas, kredito limitų nustatymas, skolų amžiaus lentelių sudarymas, abejotinų skolų išskyrimas iš kitų, greitesnio skolų apmokėjimo skatinimas, taikant nuolaidas ir diskontus. Viena svarbiausių ir dažniausiai naudojamų prekinio kredito rizikos valdymo priemonių – pirkėjo nemokumo rizikos vertinimas.
3. Vertinant pirkėjo nemokumo riziką, prekinio kredito rizikos veiksnius rekomenduojama klasifikuoti vidinius (finansinius ir nefinansinius) ir išorinius pirkėjo verslo rizikos veiksnius (šalies ir kitų sektoriaus rizika). Pagrindiniai vidiniai finansiniai veiksniai – monų bankrotas, likvidumas, pelningumas, veiklos efektyvumas, kapitalo struktūra, pardavimų ir ilgalaikio turto pokyčiai, pinigų srautai. Vidiniai nefinansiniai veiksniai – tai monų reputacija, veiklos trukmė, teisinė forma, atsiskaitymų savalaikiškumas, vadovų kaita, darbuotojų skaičius ir dinamika ir t.t. Šalies rizika apima politinius – socialinius veiksnius (statymų kaita, nusikalstamumas, politinis nestabilumas) ir finansinius –

ekonominius šalies rizikos veiksnius (BVP, NP, nedarbo lygis ir pan.). Galiausiai, šio sektoriaus riziką takoja konkurencija, žemas sektoriaus pelningumas, priklausomybė nuo technologijų pokyčių ir t.t.

4. Ekspertinis tyrimas atskleidė, kad, ekspertų nuomone, monetas prekinio kredito riziką labiausiai priklauso nuo monetas pirkėjų finansinių veiksnių – mokumo, pelningumo, bankroto tikimybės. Be to, vertinti ir nefinansinius veiksnius – monetas reputaciją, atsiskaitymų savalaikiškumą, aktyvios veiklos trukmę, darbuotojų skaičių ir dinamiką ir pan. Be to, šalies riziką menkai veikia monetas prekinio kredito riziką, kai kalbame apie prekybą šalies viduje.
5. Kuriant prekinio kredito rizikos vertinimo metodiką, išskiriamos 5 pagrindinės metodikos kriterijos: paprastumas, duomenų prieinamumas, duomenys kiekybiškai vertinami ir formalizuoti, skirta Lietuvos rinkai – smulkiam ir vidutiniam verslui, iš karto atmetamos monetas, turinčios neigiamą kredito istoriją, veikiančios trumpiau negu 1 metus, su kuriomis dirbama trumpiau nei 6 mėnesiai. Metodikoje atsižvelgiama į 10 svarbiausių ekspertų išskirtų prekinio kredito rizikos veiksnių. Rekomenduojama vertinti 12 finansinių ir nefinansinių rodiklių – einamąjį ir greitąjį likvidumą, bendrąjį ir grynąjį pelningumą (monetas ir šio sektoriaus), bankroto tikimybę pagal Altmano Z modelius, bendrąjį skolos rodiklį, atsargų ir debitorinio siskolinimo apyvartumą, monetas aktyvios veiklos trukmę, reputaciją, darbuotojų skaičių ir dinamiką. Šie veiksniai vertinami balais. Maksimali galima balų suma – 100 balų. Pagal gautus balus monetas skirstomos keturios kreditinės rizikos grupės.
6. Atlikus BUAB „Delicus“ bei BUAB „Intranspa“ nemokumo rizikos vertinimą pagal sukurtą metodiką, galima teigti, kad sukurta metodika tinkama taikyti praktikoje. Ji yra paprasta, patikima, nereikalauja didelių laiko ir piniginių išlaidų, duomenys yra lengvai surenkami, kiekybiškai vertinami bei formalizuoti. Atliktas tyrimas patvirtino iškeltą hipotezę, kad išsami finansinė bei nefinansinė informacija apie klientą leidžia sumažinti monetas prekinio kredito riziką, nes prekinis kreditas nebūtų suteikiamas nepatikimoms monetas. Tačiau vertinant pirkėjo nemokumo riziką pagal sukurtą metodiką, susiduriama su duomenų patikimumo, savalaikiškumo bei nevienodos rodiklių svarbos šio sektoriui problema. Todėl siūloma sukurtą metodiką modifikuoti ir pritaikyti skirtingiems šio sektoriui.

LITERATŪRA

1. **Altman E.I.** Predicting Financial Distress of Companies: Revisiting the Z – Score and ZETA Models – 2001, p. 36. URL:
<http://www.iiiglobal.org/component/jdownloads/finish/648/5737.html> [ži r ta 2013 10 19]
2. /
2006, C.1-16. - 336.663, http://www.ogbus.ru/authors/Aristarkhova/Aristarkhova_1.pdf
[ži r ta 2013 06 17]
3. **Baležentis A., Žalimait M.** Ekspertini vertinim taikymas inovacij pl tros veiksmi analiz je: Lietuvos inovatyvi moni vertinimas// Management theory and studies for rural business and infrastructure development – 2011, Nr.3 (27), p. 23-31. – ISSN 1822-6760
4. **Bastos R., Pindado J.** An agency model to explain trade credit policy and empirical evidence// Applied Economics – 2007, No.39, p.2631-2642. – ISSN 0003-6846
5. //
: (.
, 2011 .) — : , 2011. — . 88-90 (online)
6. **Berlin M.** Trade credit: Why Do Production Firms Act as Financial Intermediaries? // Business Review – 2003, Q3, p. 21-28. – ISSN 00077011
7. **Chludek A.K.** A note on the price of trade credit// Managerial Finance – 2011, Vol.37, No 6. p. 565-574. – ISSN: 0307-4358
8. **Graham A., Coyle B.** Framework for Credit risk Management. – Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, 2000. – 140 p, - ISBN: 1- 888998 -73-3
9. **Graham A.** Measuring Credit Risk. - Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, 2000. – 141 p, - ISBN: 1- 888998 -74-1
10. **Grigonyt I., S džius V.** Mok jim rizikos vertinimas Lietuvos, Latvijos ir Estijos rinkose// Verslas, vadyba ir studijos – Vilnius, 2009, p.7-20, ISSN 1648-8156
11. : –
, 2006, - ISBN 978-5-91327-005-4, URL:
<http://www.rae.ru/monographs/10> [ži r ta 2013 10 14]
12. **How to: Create a Smart Credit Policy.** An entrepreneur’s guide to offering trade credit, crafting a credit application, and evaluating customer’s credit-worthiness. – Inc.. Mar2009, Vol.31 Issue 2, p.37-40. – ISSN 01628968 (online)

13. **Jasaitien M., Laurinavius A.** Kredito rizikos valdymo mon se problemos ir j sprendimo b dai. // Verslas: teorija ir praktika – Vilnius, 2009, Nr.10(1), p.15-29. – ISSN 1822-4202 online
14. **Kancerevius G.** Finansai ir investicijos. III atnaujintas leidimas. – Kaunas: „Smaltijos“ leidykla, 2009. – 904 p.- ISBN 978-9955-707-64-6
15. . . . - - : « » , 2010. - 440 . - ISBN 978-5-9902065-1-9
16. . „ “ // „ - , 2007, No6. <http://www.e-xecutive.ru/blog/tehnolog/85.php> [ži r ta 2013 06 16]
17. . . : // - 2008, N 3. <http://bankir.ru/tehnologii/s/riski-pri-predostavlenii-kommercheskogo-kredita-priroda-vozniknoveniya-i-metodi-minimizacii-1374749/> [ži r ta 2013 06 16]
18. **Liaubien R. Martirosianien L.** Pelningumo rodikli analiz s problemos – 2008, Nr.6, p. 102-105. – ISSN 2029- 1175
19. **Lietuvos Respublikos akcini bendrovi statymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=453519 [ži r ta 2013 10 07]
20. **Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Šeštoji knyga. Prievoli teis .** <http://www.infolex.lt/ta/12755:str6.884> [ži r ta 2012 09 22]
21. **Lietuvos Respublikos moni finansin s atskaitomyb s statymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=430776 [ži r ta 2013 11 19]
22. **Lietuvos Respublikos maž j bendrij statymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=450243 [ži r ta 2013 10 07]
23. **Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo pl tros statymas.** URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=454172 [ži r ta 2013 10 17]
24. **Mackevius J.** moni veiklos analiz . Informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas. – Vilnius: TEV, 2005. – 476 p. – ISBN 9955-680-13-X
25. **Mackevius J., Molien O., Poškait D.** Bendrojo pardavimo pelningumo kompleksin s analiz s metodika//Ekonomika – 2008, p.74-90. – ISSN 1392- 1258
26. **Mackevius J., Poškait D., Villis L.** Finansin analiz .- Vilnius: MRU, 2011. – 158 p. – ISBN 978-9955-19-241-1
27. **Mackevius J.** Finansini ataskait auditas ir analiz . Proced ros, metodikos ir vertinimas.- Vilnius: TEV, 2009.- 389 p. – ISBN 978-9955-879-49-7

28. **Mackevičius J., Silvanavičiūtė S.** moni bankroto prognozavimo modeli tinkamumo nustatymas// Verslas: teorija ir praktika – 2006, Vol. VII No 4, p. 193-202. – ISSN 1648-0627 print, ISSN 1822-4202 online
29. **Mackevičius J., Valkauskas R.** Integruota monės finansinės būklės ir veiklos rezultat analizės metodika// Verslas: teorija ir praktika – 2010, 11(3), p.213-221.- ISSN 1684-0627 print, ISSN 1822-4202 online
30. **Mileris R., Boguslauskas V.** Data Reduction Influence on the Accuracy of Credit Risk Estimation Models. //Inžinerinė ekonomika-Engineering Economics – 2010, 21(1), p.5-11.- ISSN 1392-2785
31. **Nacionalinė verslo administratorių asociacija.** Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė – Vilnius, 2006, p. 84.
32. **Nilsen J.H.** Trade Credit and the Bank Lending Channel// Journal of Money, Credit and Banking – 2002, Vol.34, p.226-253. – ISSN 00222879 (online)
33. **Paul Salima Y.** Theories of trade credit: A reference article // Credit Management – 2007, April, p.20 -22. – ISSN 02652099
34. **Paul Salima Y., Boden R.** Size matters: the late payment problem //Journal of Small Business and Enterprise Development – 2011, Vol.18, Nr.4, p.732-747.- ISSN: 1462-6004
35. **Paul S.Y., Boden R.** Getting Paid: Lessons for and from SMEs// Association of Chartered Certified Accountants – 2012. <http://www.accaglobal.com/content/dam/acca/global/PDF-technical/small-business/pol-tp-gp.pdf> [žiūrėta 2012 09 22]
36. **Petersen M.A., Rajan R.G.** Trade Credit: Theories and Evidence// The Review of Financial Studies – 1997, Vol.10, Issue 3, p. 661-691. – ISSN 08939454
37. **Pipiras V.** Užsienio pirkėjų kreditavimo rizikos vertinimas.Prekinio kredit draudimas eksportuotojams. – 2012. http://www.versli Lietuva.lt/uploads/file/Kreditu_draudimo_brkeris_Vytautas_Pipiras.pdf [žiūrėta 2013 10 09]
38. **Pridotkienė J.** Prekinio kredito rizikos veiksniai vertinimas: ryt ir vakar rink rizikingumas eksportuotojo požiūriu// Ekonomika ir vadyba – Kaunas, 2011, p. 273-279. – ISSN 1822-6515
39. **Pridotkienė J., Pekarskienė I.** Užsienio pirkėjų nemokumo rizikos vertinimo problemos// Ekonomika ir vadyba – Kaunas, 2008, p.134-135. – ISSN 18226515
40. **Pridotkienė J., Dapkus M.** Nefinansiniai rodikliai vertinant užsienio pirkėjų nemokumo riziką. // Ekonomika ir vadyba – Kaunas, 2010, Nr.15, p. 199-205. ISSN 1822-6515
41. **Pridotkienė J. Dapkus M.** The Model to Evaluate Risk Factors of Exporter – Provided Trade Credit// Inžinerinė Ekonomika –Engineering Economics- Kaunas, 2011, Nr.22(5), p. 477-484.- ISSN 1392-2785 (print), ISSN 2029-5839 (online)

42. **Pridotkien J., Pridotkas R.** Reikšming nefinansini rodikli nustatymas vertinant eksporto prekinio kredito rizik // *Ekonomika ir vadyba* – Kaunas, 2012, p.1016-1020, ISSN 2029-9338 (online)
43. **Pridotkien J., Snieškien G.** Prekinio kredito rizikos formavimosi prielaidos eksporto atveju// *Ekonomika ir vadyba* – Kaunas, 2011, p.280-286, ISSN 1822-6515 (online)
44. . – 2011, <http://1fin.ru/?id=497> [ži r ta 2013 10 07]
45. **Ribinskien G.** Tamsioji pardavim skolon pus – 2010, <http://www.nlpcentras.lt/2010/12/30/tamsioji-pardavimu-skolon-puse/> [ži r ta 2013 05 26]
46. **Risk assessment in trade (commercial) credit.** http://www.fecma.eu/Documents/FECMA%20Risk%20assessment%20chapt%20%203%20_corr%20%20Josef_.pdf [ži r ta 2012 09 18]
47. **Rudzkien V. ir kt.** Lietuvos e. valdžios gair s: ateities žvalg tyrimas: kolektyvin monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. – 352 p. - ISBN 978-9955-19-160-5
48. **Schwartz R.A.** An economic model of trade credit// *Journal of Financial and Quantitative Analysis* – 1974, Vol.9, p. 643-657. – ISSN 00221090
49. **Stoškus S., Beržinskien D., Virbickait R.**Theoretical and Practical Decisions of Bankruptcy as one of Dynamic Alternatives in Company's Performance // *Engineering economics* – 2007, No2 (52), p.26-31. –ISSN 1392-2785
50. **Vertybini popieri birža NASDAQ OMX Vilnius.** moni finansin analiz . Rodikli skai iavimo metodika – Vilnius, 2010, p. 96.- ISBN 978-609-95195-0-0 (online)
51. . // – 2009, No12-1, p.62-64.
52. . . // - , 2009, 9(58) (online)
53. **Wilson N., Summers B.** Trade Credit Terms Offered by Small Firms: Survey Evidence and Empirical Analysis// *Journal of Business Finance & Accounting* – 2002, Vol.29 (3/4), p.317-351. – ISSN 0306-686X (online)
54. . , – 2009, <http://komp72.ru/articles/4/697> [ži r ta 2013 08 20]
55. . , , , . - : , 2008. -205 .- ISBN 978-5-91180-849-5
56. . . - . – , 2010. – 24 c. – 336.77(076)

Každailien J. mon s prekinio kredito rizikos vertinimas / Finans valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadov prof. habil. dr. R.Kanapickien . – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finans valdymo fakultetas, 2013. – 81 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe kuriama mon s prekinio kredito rizikos vertinimo metodika bei empiriškai patikrinamas jos pritaikomumas, vertinami privalumai bei tr kumai. Pirmojoje darbo dalyje pateikiama mon s prekinio kredito rizikos teorija – analizuojama prekinio kredito koncepcija, prekinio kredito rizikos ypatumai, finansiniai ir nefinansiniai pirk jo verslo veiksniai, nuo kuri priklauso mon s prekinio kredito rizika. Metodologin je darbo dalyje atliekamas ekspertinis vertinimas, sukuriama prekinio kredito rizikos vertinimo metodika. Tre iojoje, praktin je, dalyje empiriškai vertinamas sukurtos metodikos pritaikomumas, vertinant BUAB „Delicus“ ir BUAB „Intranspa“ nemokumo rizik . Remiantis atlikta analize, vertinami sukurtos metodikos privalumai bei tr kumai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei rekomendacijos.

Pagrindiniai žodžiai: prekinis kreditas, prekinio kredito rizika, prekinio kredito rizikos vertinimas, finansiniai rodikliai, nefinansiniai veiksniai.

Každailien J. Assessment of company trade credit risk/ Master’s Work in Finance Management. Supervisor prof.habil.dr.R.Kanapickien . – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2013.- 81 p.

ANOTATION

In final Master’s work the methodology of company trade credit risk assessment was created and empirically tested, the advantages and disadvantages of methodology were identified. The theoretical approach of enterprise trade credit risk is presented in the first part of the work – the concept of trade credit risk, characteristics of trade credit risk methods; internal and external customer’s business environment trade credit risk factors are being analysed. Expert evaluation method had been applied in the methodological part of the work to assess trade credit risk factors. The methodology of company trade credit risk assessment is created. The third, practical, part of the work consists of the applying of the created methodology to empirically test and evaluate insolvency risk of the companies “Delicus” and “Intranspa” before their bankruptcy. The advantages and disadvantages of methodology are presented based on the implemented analysis. The summary and suggestions are presented in the end.

Key Words: trade credit, trade credit risk, trade credit risk assessment, financial ratios, non-financial indicators.

Každailien J. mon s prekinio kredito rizikos vertinimas / Finans valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadov prof. habil. dr. R.Kanapickienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finans valdymo fakultetas, 2013. – 81 p.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Finans valdymo magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, nes prekinio kredito svarba nuolat auga. mon s, siekdamas sudaryti su klientu sand r , turi pasi lyti jam palankias atsiskaitymo s lygas. Taciau prekinis kreditas visada yra susij s su rizika, kad pirk jas atsiskaityti v luos arba ne vykdys savo sipareigojim . Taigi prieš suteikiant klientui mok jimo termino atid jim , b tina vertinti prekinio kredito rizik . Atliekant mokslin s literat ros analiz mon s prekinio kredito rizikos vertinimo tema, susiduriama su mokslin s literat ros stoka- konkre ios, nesud tingos, daugelio moni vadovams bei finansininkams prieinamos Lietuvos kliento prekinio kredito rizikos vertinimo metodikos tr ksta.

Taigi magistro baigiamajame darbe iškeliami *tyrimo problema* – kaip vertinti mon s prekinio kredito rizik ? *Tyrimo objektas* – mon s prekinio kredito rizika. *Tyrimo hipotez* – išsami finansin s ir nefinansin s informacijos apie klient analiz leist sumažinti mon s prekinio kredito rizik . Magistro *baigiamojo darbo tikslas* – sukurti mon s prekinio kredito rizikos vertinimo metodik ir empiriškai patikrinti jos pritaikomum .

Darbe keliami tokie *uždaviniai*:

- Išanalizuoti prekinio kredito rizik teoriniu aspektu.
- Sukurti mon s prekinio kredito rizikos vertinimo metodik .
- Pritaikyti sukurt metodik BUAB „Delicus“ ir BUAB „Intranspa“ nemokumo rizikai vertinti bei nustatyti metodikos privalumus ir tr kumus.

Taikomi šie **tyrimo metodai**: mokslin s literat ros analiz , teis s ir normatyvini akt analiz , ekspertinis vertinimas, ekonomin – finansin analiz , aprašomoji statistika.

Magistro baigiamajame darbe, atlikus mokslin s literat ros analiz , buvo išskirti ir pateikti ekspertams vertinti svarbiausi finansiniai ir nefinansiniai pirk jo verslo veiksniai, nuo kuri priklauso prekinio kredito rizika. Ekspertinio vertinimo pagrindu buvo sukurta mon s prekinio kredito rizikos vertinimo metodika. Metodikoje atsižvelgiama 10 svarbiausi ekspert išskirt prekinio kredito rizikos veiksniai bei vertinama 12 finansini ir nefinansini rodikliai – einamasis ir greitasis likvidumas, bendrasis ir grynasis pelningumas (mon s ir kio sektoriaus), bankroto tikimyb pagal Altmano Z modelius, bendrasis skolos rodiklis, atsarg ir debitorinio siskolinimo apyvartumas, mon s aktyvios veiklos trukm , reputacija, darbuotoj skai ius ir dinamika. Šie rodikliai vertinami balais. Maksimali galima bal suma – 100 bal . Sukurta metodika buvo patikrinta analizuojant BUAB

„Delicus“ bei BUAB „Intranspa“ nemokumo rizik . Atliktas tyrimas pagrindžia tyrimo pradžioje iškeltą *hipotezę* - išsami finansinė bei nefinansinė informacija apie klientų analizę leistų sumažinti monos prekinio kredito riziką, nes prekinis kreditas nebūtų suteikiamas nepatikimoms monoms. Sukurta metodika tinkama taikyti praktikoje. Ji yra paprasta, patikima, nereikalauja didelių laiko ir piniginių išlaidų, duomenys yra lengvai surenkami, kiekybiškai vertinami bei formalizuoti. Tačiau vertinant pirkėjo nemokumo riziką pagal sukurtą metodiką, susiduriama su duomenų patikimumo, savalaikiškumo bei nevienodos rodiklių svarbos kio sektoriams problema. Ši loma sukurtą metodiką modifikuoti ir pritaikyti skirtingiems kio sektoriams.

Darbas sudaro 3 dalys. Pirmojoje darbo dalyje pateikiama monos prekinio kredito rizikos teorija – analizuojama prekinio kredito koncepcija, prekinio kredito rizikos ypatumai ir valdymo metodai, finansiniai ir nefinansiniai pirkėjo verslo veiksniai, nuo kurių priklauso monos prekinio kredito rizika. Metodologinėje darbo dalyje atliekamas ekspertinis vertinimas, sukuriama prekinio kredito rizikos vertinimo metodika. Trečiojoje, praktinėje, dalyje vertinamas sukurtos metodikos pritaikomumas, vertinant BUAB „Delicus“ ir BUAB „Intranspa“ nemokumo riziką. Remiantis atlikta analize, vertinami sukurtos metodikos privalumai bei trūkumai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei siūlymai.

Darbe pateikta 17 lentelių, 20 paveikslų, 11 priedų. Panaudoti 56 literatūros šaltiniai.

Každailien J. Assessment of company trade credit risk/ Master's Work in Finance Management. Supervisor prof.habil.dr.R.Kanapickien . – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2013.- 81 p.

SUMMARY

The Master's work in Finance Management topic is relevant, because the importance of trade credit constantly increases. The companies, aiming to make a deal, have to offer beneficial payment terms for the client. However there is always a risk of late payment or non-payment when the company offers delayed payment. So, it is necessary to assess trade credit risk before granting a postponed payment option. There is a lack of scientific sources in the field of estimation of trade credit risk – there is no any particular, simple to use methodology to assess enterprise trade credit risk.

The **problem of the research** – how to assess enterprise trade credit risk? The **object** of the research – enterprise trade credit risk. The following **hypothesis** was stated in Master's work – detailed analysis of financial and non-financial information about the client can help to avoid trade credit risk. The **aim** of the Master's work – to compose and empirically test a methodology of assesment company trade credit risk.

The following tasks are being set in this work:

- to analyze company trade credit risk in theoretical aspect;
- to create a methodology for assesment of company trade credit risk,
- to apply the generated methodology in order to predict insolvency risk of the companies „Delicus“ and „Intranspa“ and assess advantages and disadvantages of created methodology.

The following methods of research are being used: research of scientific literature sources, analysis of legal and normative acts, expert evaluation method, financial analysis, descriptive statistics.

Following scientific sources approach, the key financial and non-financial trade credit risk factors were identified and given for the expert evaluation. Based on the expert evaluation, the methodology of company trade credit risk assessment was created. The methodology is based on 10 key indicators identified by the experts. 12 financial ratios and non-financial indicators are being used – current and quick ratio, gross and net profit margin, Altman Z model, debt ratio, stock and debtors turnover, enterprise age, reputation, number and dynamics of employees. The indicators have been scored. The highest possible score is 100. The created methodology was applied to predict insolvency risk of the companies “Delicus” and “Intranspa”. The research approves the hypothesis, that detailed analysis of the financial and non-financial information about the client can help to avoid trade credit risk. The methodology suits to be used in practice. It is simple, reliable, cheap, non-time consuming; it

is easy to collect data, the data is being formalized and quantified. The disadvantages of methodology – the data is not always reliable and some ratios are of different importance in the different economic sectors. The methodology should be modified to adapt for the different sectors of business.

The Master's work consist of three parts. The theoretical approach of enterprise trade credit risk is presented in the first part of the work – the concept of trade credit risk, characteristics of trade credit risk and risk management methods; internal and external customer's business environment trade credit risk factors are being analysed. Expert evaluation method had been applied in the methodological part of the work to assess trade credit risk factors. The methodology of company trade credit risk assessment is created. The third, practical, part of the work consists of the applying of the created methodology to empirically test and evaluate insolvency risk of the companies "Delicus" and "Intranspa" before their bankruptcy. The advantages and disadvantages of methodology are presented based on the implemented analysis. The summary and suggestions are presented in the end.

There are 17 tables, 20 pictures, 11 appendixes in Master's work. 56 theory literature sources have been used.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

VEIKSNIŲ RAŠAS EKSPERTINIAM VERTINIMUI

Aš, J rat Každailien, Mykolo Romerio universiteto magistrant ros studij finans valdymo studij krypties antro kurso student, atlieku tyrim, kurio tikslas sudaryti mon s prekinio kredito rizikos vertinimo metodik, kai prekyba vyksta šalies viduje. Tyrimas bus atliekamas dviem etapais. Pirmojo tyrimo etapo tikslas –iš pateikto veiksnii, nuo kuri priklauso mon s nemokumo rizika, s rašo eliminuoti mažiausiai reikšmingus veiksniius bei sudaryti bazin veiksnii s raš. Antrojo tyrimo etapo tikslas – išskirti svarbiausius veiksniius, kuriuos reik t analizuoti kuriamoje prekinio kredito rizikos metodikoje.

Iš pateikto veiksnii s rašo, prašy iau Jus išbraukti tuos, kurie, J s nuomone, mažiausiai reikšmingi, vertinant mon s pirk jos nemokumo rizik. Prašy iau Jus atkreipti d mes, kad prekyba vyksta šalies viduje.

Pirk jo mon s veiksnii, veikiantys jos nemokumo rizik
mon s likvidumas ir trumpalaikis mokumas
mon s reputacija, dalyvavimas atsakovu teismuose
Priklausomyb nuo tiek j
Priklausomyb nuo technologij poky i
Politin -socialin šalies rizika (statym kaita, nusikalstamumas, politinis nestabilumas)
Aktyvios veiklos trukm
mon s bankrotas
Konkurencija pirk jo kio sektoriuje
mon s veiklos efektyvumas
Žemas pirk jo kio sektoriaus pelningumas
mon s pelningumas
Aukštesn s nei konkurent kainos
Atsiskaitym savalaikiškumas
mon s pardavimo pajam dinamika
Pardavimo pajam dinamika pirk jo kio sektoriuje
Finansiniai – ekonominiai šalies rizikos veiksnii (BVP, NP, nedarbo lygis ir kt.)
mon s teisin forma
Vadov kaita

mon s kapitalo strukt ra
Personalo kvalifikacija
Darbuotoj skai ius ir dinamika
Savinink dalyvavimas versle
mon s ilgalaikio turto poky iai
Pinig sraut valdymas

J s išsilavinimas _____

J s pareigos _____

Darbo patirtis, metais _____

D koju už sugaišt laik !

**KREDITO RIZIKOS VEIKSNIAI, EKSPERT VARDINTI
NESVARBIAIS**

Veiksny s	Ekspert skai ius
Priklausomyb nuo tiek j	8
Priklausomyb nuo technologij poky i	6
Politin - socialin šalies rizika	5
Konkurencija pirk jo kio sektoriuje	3
Žemas pirk jo kio sektoriaus pelningumas	1
Aukštesn s nei konkurent kainos	8
Pardavimo pajam dinamika pirk jo kio sektoriuje	1
Finansiniai-ekonominiai šalies rizikos veiksniai	6
mon s teisin forma	5
Vadov kaita	6
Personalo kvalifikacija	5
Savinink dalyvavimas versle	6
mon s ilgalaikio turto poky iai	2

Šaltinis: Sudaryta autor s

EKSPERTINIO VERTINIMO ANTRASIS ETAPAS

Aš, J rat Každailien , Mykolo Romerio universiteto magistrant ros studij finans valdymo studij krypties antro kurso student , atlieku tyrim , kurio tikslas sudaryti mon s prekinio kredito rizikos vertinimo metodik , kai prekyba vyksta šalies viduje. Pirmajame tyrimo etape j s ir kit ekspert pagalba, iš pateikto veiksnii , nuo kuri priklauso mon s nemokumo rizika, s rašo buvo eliminuoti mažiausiai reikšmingi veiksniai bei sudarytas naujas veiksnii s rašas.

Prašy iau Jus išd styti nurodytus veiksnius pagal svarb , kur 1 – pats svarbiausias, 2 – antras pagal svarbum ir t.t.

Pirk jo mon s veiksniai, veikiantys jos nemokumo rizik	vertinimas
mon s likvidumas ir mokumas	
mon s reputacija, dalyvavimas atsakovu teismuose	
Aktyvios veiklos trukm	
mon s bankrotas	
Konkurencija pirk jo kio sektoriuje	
mon s veiklos efektyvumas	
Žemas pirk jo kio sektoriaus pelningumas	
mon s pelningumas	
Atsiskaitym savalaikiškumas	
mon s pardavimo pajam dinamika	
Pardavimo pajam dinamika pirk jo kio sektoriuje	
mon s kapitalo strukt ra	
Darbuotoj skai ius ir dinamika	
mon s ilgalaikio turto poky iai	
Pinig sraut valdymas	

D koju už sugaišt laik !

PELNINGUMO RODIKLIAI

Rodiklis	Apskaičiavimo formulė	Autorius	Rodiklio apibūdinimas	Vertinimo ribos
Bendrasis pelningumas	Bendrasis pelnas x 100/ pardavimo pajamos	Mackevičius (2005); Mackevičius (2009); Mackevičius ir kt. (2008); Mackevičius ir Valkauskas (2010); Liaubienė, Martirosianienė (2008); NASDAQ OMX Vilnius (2010); (2011); (2010)	Parodo moni sugebėjimą uždirbti peln iš pagrindinės veiklos arba ribinį pardavimo pelningumą	<i>Pagal Mackevičių (2005):</i> Geras – tarp 10% ir 35%; Žemas - <10. <i>Pagal Mackevičių ir kt. (2008):</i> Labai geras- >35%; Geras- >15%; Patentkinamas- <15%; Nepatentkinamas - <7%. <i>Pagal Mackevičių ir Valkausk (2010):</i> Gera padėtis - >15%; Nepatentkinama - <7%. <i>Pagal</i> : Geras - >50%, priklausomai nuo sektoriaus gali būti sumažintas iki 20%; <i>Pagal</i> , norma: Prekyboje – 0-30%; Pramonėje – 0-40%
Grynasis pelningumas	Grynasis pelnas x100/pardavimo pajamos	Mackevičius (2005); Mackevičius (2009); Mackevičius ir kt. (2008); Mackevičius ir Valkauskas (2010); Liaubienė, Martirosianienė (2008); NASDAQ OMX Vilnius (2010).	Rodo tikrąjį pardavimo pelningumą, t.t. pelningumą vertinus visas pajamas ir sąnaudas	<i>Pagal Mackevičių (2005) bei Mackevičių ir kt. (2008):</i> Labai geras- >25%; Geras- >10%; Patentkinamas- <10%; Nepatentkinamas - <5%. <i>Pagal Mackevičių ir Valkausk (2010):</i> Gera padėtis - >10%; Nepatentkinama - <5%. <i>Kiti autoriai nepateikia.</i>
Veiklos pelningumas	Tipinės veiklos pelnasx100/ Pardavimo pajamos	NASDAQ OMX Vilnius (2010)	Parodo moni tipinės veiklos efektyvumą	Nepateikiama
Veiklos pelningumas	(Pelnas prieš apmokestinimą +	Mackevičius (2005); NASDAQ OMX	Parodo, kaip moni dirbo, nepriklausomai	<i>Pagal NASDAX OMX:</i> Prekyboje – 7-8%;

prieš pal kanas, mokesius ir nusidvįjimą (EBITDA pelningumas)	Pal kanas naudos + nusidvįjimo išlaidos) x100/ Pardavimo pajamos	Vilnius (2010)	nuo kapitalo struktūros, mokesių ir nusidvįjimo apskaitos	Telekomunikacijų sektoriuje - >30%. <i>Pagal Mackevičius (2005):</i> Nepatenkinamas - <5.
Antkainis nuo sigijimo savikainos	Bendrasis pelnas/ Pardavimo savikaina	Liaubienė, Martirosianienė (2008)	Parodo, kiek parduot prekių kaina yra didesnė už jų savikainą	Nepateikiama
Antkainis nuo tipinės veiklos s nauda (kartais vad. pelningumu)	Veiklos pelnas/ Tipinės veiklos s nauda	Liaubienė, Martirosianienė (2008)	Parodo, kiek kaina yra didesnė už tipinės veiklos s nauda	Nepateikiama
Berrio rodiklis	Bendrasis pelnas/ Veiklos s nauda	Liaubienė, Martirosianienė (2008);	Parodo pelningumą atliekant tipinę vertę kuriančias funkcijas, tariant, kad išlaidos, patirtos atliekant šias funkcijas priskiriamos veiklos s naudoms. Sunkiai pritaikomas praktikoje ir jautrus apskaitos principams	Nepateikiama
Veiklos rentabilumas	Pelnas prieš apmokestinimą / Visos s nauda	Mackevičius (2005)	Parodo monos veiklos s naudą lyg, gebėjimą kontroliuoti ir mažinti valdymo išlaidas	Nepateikiama
prastinės veiklos pelningumas arba Pelningumo koeficientas	Pelnas prieš apmokestinimą x100 / Pardavimo pajamos	Mackevičius (2005); NASDAQ OMX Vilnius (2010)	Parodo prastinės monos veiklos pelningumą, atsiribojant nuo pelno mokesio tarifo tokos galutiniam monos veiklos rezultatui.	Kuo didesnis, tuo efektyvesnė monos veikla

Šaltinis: Sudaryta autorės

FINANSINIO SVERTO (KAPITALO STRUKTŪROS) RODIKLIAI

Rodiklis	Apskaičiavimo formulė	Autorius	Rodiklio apibūdinimas	Vertinimo ribos
Bendrasis skolos rodiklis (skolos rodiklis)	$\frac{\text{Visi sipareigojimai} \times 100}{\text{Turtas}}$	Mackevičius (2005); Mackevičius ir Valkauskas (2010); Aleksnevičienė (2011) NASDAQ OMX Vilnius (2010);	Parodo, kokia dalis monetas turto sigyta už skolintas lėšas	<i>Pagal Mackevičių (2005):</i> Labai geras - <30%; Geras - <50%; Patenkinamas - <70%, Blogas - >100%. <i>Pagal Mackevičių ir Valkausk (2010):</i> Geras - <50%; Nepatenkinama - >70%
Finansinis svertas (skolos ir nuosavybės santykis)	$\frac{\text{Skolintas kapitalas}}{\text{Nuosavas kapitalas}}$	Mackevičius (2005); Aleksnevičienė (2011); NASDAQ OMX Vilnius (2010);	Parodo, kiek skoltenka vienam nuosavo kapitalo litui	<i>Pagal Mackevičių (2005):</i> Normali reikšmė apie 0,5
Finansinis priklausomybės koeficientas (nuosavybės koeficientas)	$\frac{\text{Turtas}}{\text{Nuosavas kapitalas}}$	Mackevičius (2005); NASDAQ OMX Vilnius (2010); Aleksnevičienė (2011)	Parodo, kiek kartmonetas turtas viršija nuosav kapital	<i>Pagal Mackevičių (2005):</i> Nepateikiama <i>Pagal Aleksnevičienę :</i> Kuo didesnis rodiklis, tuo mažesnis stabilumas
Autonomijos arba nepriklausomybės koeficientas (Autonomy Ratio)	$\frac{\text{Nuosavas kapitalas}}{\text{Turtas}} \times 100$	Mackevičius (2005); NASDAQ OMX Vilnius (2010); (2010); (2011); (2010).	Parodo, kokia dalis turto suformuota iš nuosav lėš	<i>Pagal (2010):</i> Labai geras - 70%; Geras - nuo 50 iki 70%; Rizikingas - <50%. <i>Pagal (2011):</i> Labai geras - >50%; Geras - tarp 20 ir 50%; Blogas - <20% <i>Pagal (2010):</i> Prekyboje: Norma - 10-90%; Pramonėje: Norma - 10-70%

Šaltinis: Sudaryta autorės

VEIKLOS EFEKTYVUMO RODIKLIAI

Rodiklis	Apskai iavimo formul	Autorius	Rodiklio apib dinimas	Vertinimo ribos
Pardavimo savikainos lygis	Pardavimo savikaina/ Pardavimo pajamos	Mackevičius (2005); Mackevičius ir Valkauskas (2010); Aleksnevičius (2011)	Parodo, kaip sugebėjimą kontroliuoti išlaidas. Didėjant rodikliui, mažėja veiklos efektyvumas	<i>Pagal Mackevičių (2005):</i> Ribos nuo 50 iki 90%; <i>Pagal Mackevičių ir Valkauską (2010):</i> Gera padėtis - <70%; Nepatenkinama - >100%
Veiklos s naudos vienam pardavimo pajam litui	Veiklos s naudos/Pardavimo pajamos	Mackevičius (2005); Aleksnevičius (2011)	Mažėjantis rodiklis rodo, kad moneta gerai parengta išlaid mažinimo politika	<i>Pagal Mackevičių (2005):</i> Iki 17-18% - kuo mažesnis, tuo geriau
Viso turto apyvartumas (kartais)	Pardavimo pajamos/ Vidutin viso turto vert (arba Turtas)	Mackevičius (2005); NASDAQ OMX Vilnius (2010); Aleksnevičius (2011)	Parodo, kiek vienas turto litas sukuria pardavimo pajam	<i>Pagal Mackevičių (2005):</i> <i>Prekyboje:</i> Labai geras - >5; Patentkinamas - >3. <i>Gamyboje:</i> Labai geras - >2; Patentkinamas - 1. <i>Pagal Aleksnevičių :</i> priklauso nuo sektoriaus
Apyvartinio kapitalo apyvartumas (kartais)	Pardavimo pajamos/ Vidutin apyvartinio kapitalo vert	Mackevičius (2005); NASDAQ OMX Vilnius (2010);	Parodo, kiek apyvartinis kapitalas padaro apyvart	Nenurodoma
Trumpalaikio turto apyvartumas (kartais)	Pardavimo pajamos/ Vidutin trumpalaikio turto vert	Mackevičius (2005); (2010)	Parodo, kiek pajam uždirba trumpalaikio turto litas	<i>Pagal Mackevičių (2005):</i> kuo didesnis, tuo efektyviau naudojamas turtas
Atsarg apyvartumas kartais	Pardavimo savikaina/ Vidutin atsarg vert	Mackevičius (2005); NASDAQ OMX Vilnius (2010); Mackevičius ir Valkauskas (2010); (2010); Aleksnevičius (2011)	Rodo, kiek kart per metus atnaujinamos atsargos. Kuo didesnis apyvartumas, tuo greičiau atsargos juda ir greičiau uždirbami pinigai.	<i>Pagal Mackevičių (2005) ir NASDAQ OMX:</i> Kuo didesnis, tuo geriau. <i>Pagal Aleksnevičių :</i> priklauso nuo sektoriaus
Atsarg	Vidutinis	Mackevičius (2005);	Parodo, per kiek dien	Teigiamai vertinamas didelis

apyvartumas dienomis	atsargos*365 d (arba 360)/ Pardavimo savikaina	Mackevičius ir Valkauskas (2010); (2010); Fecma.eu	atnaujinamos atsargos	atsarg apyvartumas
Debitorinio siskolinimo (gautin sum apyvartumas)	Pardavimo pajamos/ Debitorinis siskolinimas (vidutin vert)	Mackevičius (2005); NASDAQ OMX Vilnius (2010); (2010); Aleksnevičius (2011)	Parodo, kiek apyvart per metus padaro iš pirk j gautinos sumos.	Teigiamai vertinamas didelis apyvartumas. Tačiau, pagal NASDAQ OMX metodik , kartais jis gali rodyti, kad mon s kreditavimo politika yra per griežta ir prarandama dalis pirk j .
Debitorinio siskolinimo (gautin sum) apyvartumas dienomis	Debitorinio siskolinimo vidutin vert *365 (arba 360)/ Pardavimo pajamos	Mackevičius (2005); (2010); Fecma.eu	Parodo, per kiek dien su mon atsiskaito pirk jai	<i>Pagal Mackeviči (2005):</i> Labai geras - <30 d; Geras- <45 d; Patenkinamas - <60 d. Blogas - >90 d.
Skol tiek jams (arba mok tin sum) apyvartumas	Pardavimo savikaina (arba metiniai žaliav pirkimai skolon)/ Vidutin s skolos tiek jams	NASDAQ OMX Vilnius (2010); Aleksnevičius (2011)	Rodiklis, apib dinantis atiskaitym su tiek jais efektyvum	Pagal NASDAQ OMX metodik , žemas rodiklis liudija apie dideles skolas tiek jams. Vertinama nevienareikšmiškai.
Skol tiek jams (arba mok tin sum) apyvartumas dienomis	Skolos tiek jams*365/ Metiniai pirkimai skolon	Aleksnevičius (2011)	Parodo, koks yra vidutinis skol tiek jams apmok jimo terminas	Reik t lyginti su vidutiniu sutartiniu skol tiek jams apmok jimo terminu.
Ilgalaikio turto apyvartumas (kartais)	Pardavimo pajamos/ Vidutin ilgalaikio turto vert	Mackevičius (2005); NASDAQ OMX Vilnius (2010); (2010)	Parodo, kiek vienas ilgalaikio turto litas uždirba pardavimo pajam	<i>Pagal Mackeviči (2005):</i> <i>Prekyboje:</i> Labai geras - >10; Geras- >3; Patenkinamas =3; Nepatenkinamas - <3; <i>Gamyboje:</i> Labai geras - >1,5; Geras- >1; Patenkinamas =1; Nepatenkinamas - <1;

Šaltinis: Sudaryta autor s

**PREKINIO KREDITOS RIZIKOS VERTINIMO METODIKOS RODIKLI
SKAI IAIVIMO FORMUL S IR REIKŠMI VERTINIMAS**

Rodiklis	Formul	L.gera reikšm	Vidutin reikšm	Nepatenk. reikšm
Einamasis likvidumas	Trumpalaikis turtas/ Trumpalaikiai sipareigojimai	10	5	0
Greitasis likvidumas	(Trumpalaikis turtas-atsargos)/ Trumpalaikiai sipareigojimai	8	4	0
Bendrasis pelningumas	Bendrasis pelnas*100/ Pardavimo pajamos	8	4	0
Grynasis pelningumas	Grynasis pelnas*100/ Pardavimo pajamos	8	4	0
io sektoriaus: Bendrasis pelningumas Grynasis pelningumas	-	8	4	0
Bankroto tikimyb (Z)	1) $Z' = 0,717X_1 + 0,847X_2 + 3,107X_3 + 0,420X_4 + 0,998X_5$ 2) $Z' = 6,56X_1 + 3,26X_2 + 6,72X_3 + 1,05X_4$	10	5	0
Bendrasis skolos	Visi sipareigojimai*100/ Turtas	8	4	0
Atsarg apyvartumas	Pardavimo savikaina/ Atsargos	8	4	0
Debitorinio siskolinimo apyvartumas	Pardavimo pajamos/ Debitorinis siskolinimas	8	4	0
Reputacija, dalyvavimas atsakovu teismuose	-	8	4	0
Aktyvios veiklos trukm	-	8	4	0
Darbuotoj skai ius ir dinamika	-	8	4	0

Šaltinis: Sudaryta autor s

8 PRIEDAS

UAB „DELICUS“ 2011 M. FINANSINIS ATASKAITOS

UAB „Delicus“ 2011 m. balansas

Litais

	TURTAS	Finansiniai metai 2011	Pra j finans. metai 2010
A.	ILGALAIKIS TURTAS	11469	18782
I.	NEMATERIALUSIS TURTAS	-	-
II.	MATERIALUSIS TURTAS	11469	18782
III.	FINANSINIS TURTAS	-	-
IV.	KITAS ILGALAIKIS TURTAS	-	-
B.	TRUMPALAIKIS TURTAS	175696	166498
I.	ATSARGOS, IŠANKSTINIAI APMOK. IR NEBAIGTOS VYKDYTI SUT.	142311	135474
II.	PER VIENERIUS METUS GAUTINOS SUMOS	2902	4999
III.	KITAS TRUMPALAIKIS TURTAS	11658	11687
IV.	PINIGAI IR PINIGŲ EKVIVALENTAI	18825	14338
	TURTO IŠ VISO:	187165	185280
	NUOSAVAS KAPITALAS IR SIPAREIGOJIMAI	Finansiniai metai 2011	Pra j finans. metai 2010
C.	NUOSAVAS KAPITALAS	(244402)	(124977)
I.	KAPITALAS	10000	10000
II.	REZERVAI	-	-
IV.	NEPASKIRSTYTASIS PELNAS (NUOSTOLIAI)	(254402)	(134977)
D.	DOTACIJOS, SUBSIDIJOS	-	-
E.	MOKĖJIMŲ SUMOS IR SIPAREIGOJIMAI	431567	310257
I.	PO VIENERIŲ METŲ MOKĖJIMŲ SUMOS IR ILGALAIKIAI SIPAR.	-	-
II.	PER VIENERIUS METUS MOKĖJIMŲ SUMOS IR TRUMPALAIKIAI SIP.	431567	310257
	NUOSAVO KAPITALO IR SIPAREIGOJIMŲ IŠ VISO:	187165	185280

UAB „Delicus“ 2011 m. pelno (nuostolių) ataskaita

Litais

Eil.nr.	STRAIPSNIAI	Finansiniai metai 2011	Pra j finansiniai metai 2010
I.	PARDAVIMO PAJAMOS	1451628	1376675
II.	PARDAVIMO SAVIKAINA	856756	735122
III.	BENDRASIS PELNAS (NUOSTOLIAI)	594872	641553
IV.	VEIKLOS SŲ NAUDOS	714297	744929
V.	TIPINIS VEIKLOS PELNAS (NUOSTOLIAI)	(119425)	(103376)
VI.	KITA VEIKLA	-	-
VII.	FINANSINIS IR INVESTICINIS VEIKLA	-	-
VIII.	PRASTINIS VEIKLOS PELNAS (NUOSTOLIAI)	(119425)	(103376)
IX.	PAGAUT	-	-
X.	NETEKIMAI	-	-
XI.	PELNAS (NUOSTOLIAI) PRIEŠ APMOKESTINIM	(119425)	(103376)
XII.	PELNO MOKESTIS		
XIII.	GRYNASIS PELNAS (NUOSTOLIAI)	(119425)	(103376)

9 PRIEDAS

UAB „INTRANSPA“ 2011 m. FINANSINIS ATASKAITOS

UAB „Intranspa“ 2011 m. balansas

Litais

	TURTAS	Finansiniai metai 2011	Pra j finans. metai 2010
A.	ILGALAIKIS TURTAS	88005	99394
I.	NEMATERIALUSIS TURTAS	-	-
II.	MATERIALUSIS TURTAS	88005	99394
III.	FINANSINIS TURTAS	-	-
IV.	KITAS ILGALAIKIS TURTAS	-	-
B.	TRUMPALAIKIS TURTAS	132621	154770
I.	ATSARGOS, IŠANKSTINIAI APMOK. IR NEBAIGTOS VYKDYTI SUT.	2566	1939
II.	PER VIENERIUS METUS GAUTINOS SUMOS	130055	152831
III.	KITAS TRUMPALAIKIS TURTAS	-	-
IV.	PINIGAI IR PINIGŲ EKVIVALENTAI	-	-
	TURTO IŠ VISO:	220626	254164
	NUOSAVAS KAPITALAS IR SIPAREIGOJIMAI	Finansiniai metai 2011	Pra j finans. metai 2010
C.	NUOSAVAS KAPITALAS	58625	64152
I.	KAPITALAS	10000	10000
II.	REZERVAI	1000	1000
IV.	NEPASKIRSTYTASIS PELNAS (NUOSTOLIAI)	47625	53152
D.	DOTACIJOS, SUBSIDIJOS	-	-
E.	MOKĖJIMŲ SUMOS IR SIPAREIGOJIMAI	162001	190012
I.	PO VIENERIŲ METŲ MOKĖJIMŲ SUMOS IR ILGALAIKIAI SIPAR.	-	-
II.	PER VIENERIUS METUS MOKĖJIMŲ SUMOS IR TRUMPALAIKIAI SIP.	162001	190012
	NUOSAVO KAPITALO IR SIPAREIGOJIMŲ IŠ VISO:	220626	254164

UAB „Intranspa“ 2011 m. pelno (nuostolių) ataskaita

Litais

Eil.nr.	STRAIPSNIAI	Finansiniai metai 2011	Pra j finansiniai metai 2010
I.	PARDAVIMO PAJAMOS	258397	341065
II.	PARDAVIMO SAVIKAINA	85179	77444
III.	BENDRASIS PELNAS (NUOSTOLIAI)	173218	263621
IV.	VEIKLOS NAUDOS	172124	268318
V.	TIPINIS VEIKLOS PELNAS (NUOSTOLIAI)	1094	(4697)
VI.	KITA VEIKLA	-	-
VII.	FINANSINIS IR INVESTICINIS VEIKLA	(6621)	(5244)
VIII.	PRASTINIS VEIKLOS PELNAS (NUOSTOLIAI)	(5527)	(9941)
IX.	PAGAUT	-	-
X.	NETEKIMAI	-	-
XI.	PELNAS (NUOSTOLIAI) PRIEŠ APMOKESTINIM	(5527)	(9941)
XII.	PELNO MOKESTIS		
XIII.	GRYNASIS PELNAS (NUOSTOLIAI)	(5527)	(9941)

10 PRIEDAS

UAB „DELICUS“ FINANSINI RODIKLI APSKAI IAVIMAS

Rodiklis	Formul	Apskai iavimas
1. Einamasis likvidumas (EL)	Trumpalaikis turtas/ Trumpalaikiai sipareigojimai	EL(2010)=166498/310257=0,54 EL(2011)=175696/431567=0,41
2. Greitasis likvidumas (GL)	(Trumpalaikis turtas-atsargos)/ Trumpalaikiai sipareigojimai	GL(2010)=(166498-135474)/310257=0,10 GL(2011)=(175696-142311)/431567=0,08
3. Bendrasis pelningumas (BPK)	Bendrasis pelnas*100/ Pardavimo pajamos	BP(2010)=641553*100/1376675=46,60% BP(2011)=594872*100/1451628=40,98%
4. Grynasis pelningumas (GPK)	Grynasis pelnas*100/ Pardavimo pajamos	GP(2010)=-103376*100/1376675= - 7,51% GP(2011)=-119425*100/1451628= - 8,23%
5. Bankroto tikimyb (Z)	1) $Z_1=0,717X_1+0,847X_2+3,107X_3+0,420X_4+0,998X_5$ 2) $Z_2=6,56X_1+3,26X_2+6,72X_3+1,05X_4$	1) $Z_1(2010)=0,717*(166498-310257)/185280+0,847*(-134977/185280)+3,107*(-103376/185280)+0,420*(-124977/310257)+0,998*1376675/185280=4,34$ $Z_1(2011)=0,717*(175696-431567)/187165+0,847*(-254402/187165)+3,107*(-119425/187165)+0,420*(-244402/431567)+0,998*1451628/187165=3,39$ 2) $Z_2(2010)=6,56*(166498-310257)/185280+3,26*(-134977/185280)+6,72*(-103376/185280)+1,05*(-124977/310257)=-11,64$ $Z_2(2011)=6,56*(175696-431567)/187165+3,26*(-254402/187165)+6,72*(-119425/187165)+1,05*(-244402/431567)=-18,28$
6. Bendrasis skolos (BS)	Visi sipareigojimai*100/ Turtas	BS(2010)=310257*100/185280=167,45% BS(2011)=431567*100/187165=230,58%
7. Atsarg apyvartumas (AA)	Pardavimo savikaina/ Atsargos	AA(2010)=735122/135474=5,43 k. AA(2011)=856756/142311=6,02 k.
8. Debitorinio siskolinimo apyvartumas (D A)	Pardavimo pajamos/ Debitorinis siskolinimas	D A(2010)=1376675/4999=275,39 k. D A(2011)=1451628/2902=500,22 k.

Šaltinis: Sudaryta autor s

11 PRIEDAS

UAB „INTRANSPA“ FINANSINI RODIKLI APSKAI IAVIMAS

Rodiklis	Formul	Apskai iavimas
1.Einamasis likvidumas (EL)	Trumpalaikis turtas/ Trumpalaikiai sipareigojimai	EL(2010)=154770/190012=0,81 EL(2011)=132621/162001=0,82
2.Greitas likvidumas (GL)	(Trumpalaikis turtas-atsargos)/ Trumpalaikiai sipareigojimai	GL(2010)=(154770-1939)/190012=0,80 GL(2011)=(132621-2566)/162001=0,80
3.Bendrasis pelningumas (BP)	Bendrasis pelnas*100/ Pardavimo pajamos	BP(2010)=263621*100/341065=77,29% BP(2011)=173218*100/258397=67,04%
4.Grynasis pelningumas (GP)	Grynasis pelnas*100/ Pardavimo pajamos	GP(2010)=-9941*100/341065= - 2,91% GP(2011)=-5527*100/258397= - 2,14%
5.Bankroto tikimyb (Z)	$Z' = 6,56X_1 + 3,26X_2 + 6,72X_3 + 1,05X_4$	$Z'(2010) = 6,56*(154770 - 190012)/254164 + 3,26*(53152/254164) + 6,72*(-9941/254164) + 1,05*(64152/190012) = - 0,14$ $Z'(2011) = 6,56*(132621 - 162001)/220626 + 3,26*(47625/220626) + 6,72*(-5527/220626) + 1,05*(58625/162001) = 0,04$
6.Bendrasis skolos (BS)	Visi sipareigojimai*100/ Turtas	BS(2010)=190012*100/254164=74,76% BS(2011)=162001*100/220626=73,43%
7.Atsarg apyvartumas (AA)	Pardavimo savikaina/ Atsargos	AA(2010)=77444/1939=39,94 k. AA(2011)=85179/2566=33,20 k.
8.Debitorinio siskolinimo apyvartumas (D A)	Pardavimo pajamos/ Debitorinis siskolinimas	D A(2010)=341065/152831=2,23 k. D A(2011)=258397/130055=1,99 k.

Šaltinis: Sudaryta autor s